

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1915.

Första kammaren.

Nr 79.

Fredagen den 21 maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 10,30 f. m.

Justerades protokollet för den 15 i denna månad.

Herr statsrådet *Westman*, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara en av herr *Ljunggren*, August, framställd interpellation om skolgårdens fysiska fostran m. m., erhöll nu på begäran ordet och yttrade: *Interpellation om skolgårdens fysiska fostran m. m.*

Herr talman, mina herrar! Med kammarens tillstånd har herr August *Ljunggren* till mig framställt tre frågor i syfte att erhålla upplysningar om förberedelserna till den tilltänkta reformen av vår gymnastikundervisning och om vissa därmed sammanhängande förhållanden.

Jag är den ärade interpellanten tacksam för det intresse han visat för detta ärende, och jag ber honom vara övertygad om att jag till fullo inser betydelsen av att det, så fort ske kan, föres fram till en lycklig lösning. Det är också min mening, att varje onödigt uppskov med reformen av vår gymnastikundervisning måste undvikas, för såvitt vi vilja behålla den ledande ställning vårt land intager inom det fysiska uppfostringsarbetets område, för såvitt vi vilja se det verk, som av *Ling* så snillrikt börjades, vidgas och växa, så att det förmår fylla sin uppgift att vara det bärande elementet i ett stort system, som avser att bevara och höja folkhälsan inom alla samhällslager av vårt folk.

Skarpare och hårdare än någonsin tidigare föres i våra dagar kampen för tillvaron folken emellan, och jag hyser alldeles samma uppfattning, som interpellanten uttalat, när han i sin motivering yttrat, att tidsförhållandena innebära en stark uppfordran till dem, som hava bestämmanderätten, att icke försumma något som är ägnat att stärka den enskilda och nationen i moraliskt och fysiskt avseende.

Men i trots därav att jag till fullo behjärtar önskvärdheten

Första kammarens protokoll 1915. Nr 79.

Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.

(Forts.)

av att vidtaga åtgärder för att höja summan av vårt folks levande kraft, har det varit omöjligt att undvika, att världskrigets verkningar hindrande gjort sig gällande vid handläggningen av det ärende, som är föremål för interpellationen. Jag återkommer närmare härtill, när jag går att var för sig besvara interpellantens frågor.

Den första frågan lyder:

»När kan den bebådade nya kommittén för bearbetande av de yttranden, som inkommit över det år 1912 avgivna betänkandet till omorganisation av kungl. gymnastiska centralinstitutet, väntas bli tillsatt?

Jag ber att få erinra därom, att det år 1912 avgivna kommittébetänkandet syftar till en ingripande omläggning av den fysiska uppfostran överhuvud i vårt land. Vad särskilt angår utbildningen av gymnastiklärare, önskar kommittén ersätta det nuvarande gymnastiska centralinstitutet med dels en gymnastisk högskola dels en sjukgymnastskola. Nya byggnader skulle enligt kommitténs förslag för dem uppföras å bergsplatån nordost om Stadion.

Den beräknade årliga staten skulle utgöra för högskolan 142,700 kronor och för sjukgymnastskolan 24,100 kronor eller tillhoppa 166,800 kronor. Till en jämförelse vill jag nämna, att för närvarande utgår till gymnastiska centralinstitutet på ordinarie och extra stat tillhoppa 56,200 kronor. Den årliga utgiftsökningen på stat skulle alltså uppgå till omkring 110,000 kronor.

Kostnaderna för nybyggnaderna ha beräknats till 2,900,000 kronor *förutom* vad som erfordras för förvärvande av den nya tomten och för anskaffande av inredning; å andra sidan har den för närvarande av gymnastiska centralinstitutet disponerade fastigheten ansetts komma att vid försäljning inbringa 770,000 å 920,000 kronor.

Sådan är i korthet angiven den ekonomiska innebörden av kommitténs förslag i vad det avser organisationen av läroanstalterna för den högsta gymnastikundervisningen.

Det har visserligen visat sig, att detta förslag icke lämpligen kan omedelbart läggas till grund vid ärendets beredning för dess framläggande inför riksdagen, men det är alltjämt ovisst, huruvida en blivande omarbetning kan i större mån nedbringa kostnaderna utan att den viktiga reformens avsedda ändamål äventyras.

Som den ärade interpellanten omnämnt, har jag kommit till den uppfattningen, att förslagets omarbetning bör anförtros åt en ny kommitté. I själva verket hade jag redan under föregående sommar vidtagit en del förberedande åtgärder för kommitténs tillsättning, och denna skulle säkerligen kommit till stånd under förra augusti, om ej världskriget utbrutit.

Mycket snart blevo världskrigets ekonomiska verkningar högst kännbara även för vårt land. För varje departementschef

blev det en oavvislig plikt att för sitt departement iakttaga den största sparsamhet. De underlydande ämbetsverken anmodades att till den förestående statsregleringen inskränka sina anslagskrav, såvitt ske kunde, och det blev till och med nödvändigt att låta en rad av utgifter, till vilka anslag redan beviljats av riksdagen tillsvidare anstå.

*Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.
(Forts.)*

Hittills har beslut att verkställa dessa uppskjutna utgifter ej kunnat fattas, och säkert är, att det under den närmaste framtiden kommer att vid statsregleringarnas uppgörande ej minst under åttonde huvudtiteln bli en svår trängsel mellan byggnadsföretag, löneregleringar och organisationsfrågor, som vänta sin lösning.

Vid en överblick över läget i dess helhet torde man nödgas medgiva, att det kan finnas berättigade skäl för den hållning, jag intagit med avseende å frågan om gymnastiska centralinstitutets omorganisation. Den har, denna min hållning, icke inneburit annat än att jag utgått därifrån att världskriget skulle komma att försena denna frågas lösning med åtminstone ett år. I detta antagande har man att söka ett av skälen till att jag ansett, att en ny kommitté hittills icke bort tillsättas. Det har nämligen synt mig vara en mindre god hushållning att nedlägga kostnader och arbete på en utredning under sådana omständigheter, att man hade anledning att befara, att dess resultat icke skulle kunna utan dröjsmål tillgodogöras. Förhållandena ändras. en utredning, som får ligga några år, blir åtminstone till sitt siffermaterial lätt föråldrad. En framställning till riksdagen vilar givetvis på säkrare grund, om den bygges på en utredning, som räknar med förhållanden, vilka äro den så nära i tiden som möjligt.

Det har, förutom detta, funnits ännu ett skäl till att jag efter världskrigets utbrott icke föreslagit tillsättandet av en ny kommitté. Det skälet är, att vissa av de arbetskrafter, som enligt min mening bort komma till användning i en dylik kommitté, blivit upptagna i andra statens värv, där de icke kunnat avvaras.

Jag ber emellertid att få försäkra, att jag å andra sidan noga skall tillse, att icke genom mitt förvällande tidpunkten för den nya kommitténs tillsättande så mycket framskjutes, att frågans lösning därigenom försenas.

För övrigt ber jag att i detta sammanhang få tillägga, att den nya kommittén efter allt att döma icke lär komma att behöva särdeles lång tid för att fullgöra sitt arbete. Visserligen har det år 1912 avgivna kommittébetänkandet mött gensagor från olika håll, men detta förslag jämte de yttranden, som avgivits däröver, innehåller dock en utredning av stor betydelse för frågans vidare framåtförande. Den ytterligare bearbetning av ärendet, som erfordras, blir naturligtvis härigenom i hög grad underlättad.

Jag upptager nu till besvarande den ärade interpellantens andra fråga, som lyder:

Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.
(Forts.)

»Hava några åtgärder vidtagits med anledning av skrivelser från direktionen över kungl. gymnastiska centralinstitutet, den på H. K. H. Kronprinsens initiativ tillsatta »gymnastik- och idrottskommittén» samt från »gymnastiklärarföreningen» angående provisorisk lösning av frågan om skolungdomens fysiska fostran vid rikets läroanstalter och i samband med denna stående frågan om förbättring av gymnastiklärarnas löner? I motsatt fall, huruvida och i så fall när har man att motse dylika åtgärder?»

Med anledning av denna fråga ber jag att få redogöra för det sammanhang, vari de åsyftade framställningarna tillkommit, liksom för det, vari de handlagts och måste lösas.

Sedan riksdagen år 1914, med anledning av en Kungl. Maj:ts proposition, fattat beslut angående omorganisation av de allmänna läroverken, anbefalldes genom nådigt brev den 20 januari 1905 läroverksöverstyrelsen att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till timplan och kursfördelning för läro- och övningsämnena vid nämnda läroverk. Det infordrade förslaget skulle sålunda omfatta även ämnet gymnastik.

Under den tid ärendet var föremål för läroverksöverstyrelsens handläggning framförde gymnastikens målsmän sina önskemål. Till Kungl. Maj:t ingåvos nämligen åtskilliga framställningar angående omläggning av gymnastikundervisningen särskilt vid de allmänna läroverken och, i sammanhang därmed, angående ändrade avlöningsförhållanden för lärarpersonalen. Så inkom svenska gymnastiklärarsällskapet med en skrivelse av den 28 februari 1908 och ett större antal gymnastiklärare inlämnade en petition, dagtecknad den 15 maj 1908. Över gymnastiklärarsällskapets framställning hördes direktionen över gymnastiska centralinstitutet, varefter samtliga handlingar remitterades till läroverksöverstyrelsen.

Den 25 februari 1909 avgav läroverksöverstyrelsen förslag till undervisningsplan för gymnastik med tillämpningsövningar vid de allmänna läroverken. Enligt detta förslag, som var grundat på en av särskilt tillkallade sakkunniga verkställd utredning, skulle gymnastik och övriga kroppsövningar erhålla ett väsentligt ökat utrymme vid de allmänna läroverken, och på samma gång skulle gymnastiklärarnas avlöningsförmåner undergå en avsevärd förbättring. Enligt överstyrelsens beräkning skulle förslaget genomförande betinga en utgiftsökning av omkring 87,000 kronor för år.

Sedan yttrande i ärendet inhämtats från direktionen över gymnastiska centralinstitutet, remitterades handlingarna först till kommittén för centralinstitutets omorganisation och därpå, sedan kommittén avgivit sitt utlåtande, till den s. k. lärarlöne-nämnden. Likaledes överlämnades till nämnden dels en den 12 januari 1913 daterad skrivelse från den gymnastiklärarkongress, som kort förut hållits i Stockholm, dels en framställning från gymnastiklärarföreningen av den 8 januari 1914.

Den 31 oktober 1914 avgav lärarlönenämnden sitt betänkande med förslag till löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen såväl vid de allmänna läroverken som vid åtskilliga andra statens och kommunernas läroanstalter och däri föreslog nämnden även en löne-reglering för gymnastiklärarna vid de allmänna läroverken och seminarierna.

*Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.
(Forts.)*

Därest gymnastiklärarnas undervisningsskyldighet skulle bibehållas vid sin nuvarande omfattning, skulle den löne-reglering nämnden för dem föreslagit medföra en årlig kostnadsökning för de allmänna läroverken av omkring 46,000 kronor. Skulle åter undervisningen i ifrågavarande ämnen komma att utsträckas, på det sätt läroverksöverstyrelsen föreslagit i sitt utlåtande den 25 februari 1909, har man för de allmänna läroverken att räkna med en kostnadsökning av omkring 120,000 kronor för år.

Lärarlönenämndens betänkande har remitterats till ett flertal myndigheter. Utlåtanden från dessa myndigheter, hava emellertid ännu ej fullständigt inkommit.

Efter det nämnden avgivit sitt betänkande, hava ytterligare två framställningar i hithörande frågor inkommit till Kungl. Maj:t. Direktionen över gymnastiska centralinstitutet har nämligen i en skrivelse av den 10 november 1914 anhållit, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att de frågor, som stå i samband med den fysiska uppfostran i landet, måtte finna sin lösning, och därjämte har den på H. K. H. Kronprinsens initiativ tillsatta gymnastik- och idrottskommittén i skrivelse den 25 januari 1915 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt provisoriskt lösa frågan om den fysiska fostran vid de allmänna läroverken i överensstämmelse med läroverksöverstyrelsens förslag den 25 februari 1909.

Den nu lämnade redogörelsen ger vid handen, att de framställningar, som omnämnts av interpellanten, beröra ett flertal rätt invecklade, med varandra sammanhängande spørsmål. En förbättring i skolungdomens fysiska fostran förutsätter tydligen i första hand, att undervisningsplanen vid läroanstalterna om-lägges. Men en sådan omläggning bör naturligtvis icke ske, förrän någon säkerhet finnes för att det krav på ökade lärarkrafter, som därigenom framkallas, kan på ett tillfredsställande sätt tillgodoses. Här kommer man således in på den omfattande frågan om gymnastiska centralinstitutets omorganisation, vilken jag i det föregående berört, och lika ofrånkomligt är — vad de allmänna läroverken och seminarierna angår — sambandet med den viktiga frågan om gymnastiklärarnas löneförbättring. Men denna sista fråga ingår, såsom jag redan framhållit, som ett moment i den av lärarlönenämnden behandlade frågan om löne-reglering för lärarpersonalen över huvud vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter.

Härtill kommer ännu en svårighet. Det är nämligen beklagligtvis så, att de strävanden att förbättra vår ungdoms fysiska fostran inom alla samhällslager, som komma till uttryck

Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.
(Forts.)

i de av interpellanten nämnda framställningarna, icke kunna förverkligas för så vida man icke skaffar nya eller vidgade lokaler för en hel rad av läroanstalter. I första rummet gäller detta, som ju redan förut framgått, gymnastiska centralinstitutet, men även vid åtskilliga allmänna läroverk äro lokalerna otillräckliga, och t. ex. vid folkskolorna finnes, som ju alla veta, en mycket stor brist att avhjälpa.

De reformer, som de gjorda framställningarna vilja främja, kräva alltså betydande kostnader, och de nuvarande förhållandena göra helt naturligt en viss återhållsamhet oundgänglig. Visserligen skulle för de allmänna läroverken och vissa andra läroanstalter, kunna ifrågasättas, huruvida ej åtminstone något kunde vara att vinna genom en provisorisk förbättring av gymnastiklärarnas avlöningsförhållanden. Men om en dylik löneförbättring lämpligen kan företagas ensamt för gymnastiklärarna, måste bli beroende på den prövning, som detta och därmed sammanhängande spörsmål komma att underkastas, sedan fullständiga utlåtanden inkommit över lärarlönenämndens betänkande.

Det återstår mig nu att besvara den ärade interpellantens tredje och sista fråga. Den är av följande innehåll:

»Är de aktiva officerarnas militära tjänstgöring för närvarande eller efter den nya härordningens fullständiga trädande i kraft av den art, att den kan kombineras med en gymnastiklärartjänst vid allmänt läroverk eller seminarium med daglig undervisningsskyldighet, utan att gymnastiklärartjänsten därav blir lidande?»

Till svar härå ber jag att få lämna följande upplysningar.

Direktionen för gymnastiska centralinstitutet har i sin förut omtalade skrivelse av den 10 november 1914 anfört, att det nya härordningsförslaget gjorde gymnastiklärarfrågans lösning, i vad anginge högre allmänna läroverk, samskolor m. fl. läroanstalter, ännu mera trängande än förut, emedan den ökade tjänstgöringstiden ytterligare hindrade aktiva officerare att ägna sig åt den fysiska uppfostran utom armén. Man kunde, säger direktionen, förutse, att inom de närmaste åren fullständig brist på kompetenta gymnastiklärare skulle uppstå.

Med anledning av denna framställning, ansåg jag det nödvändigt att åstadkomma en utredning, huruvida några särskilda åtgärder vore omedelbart erforderliga för att gymnastikundervisningen vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarieerna skulle kunna under den närmaste tiden upprätthållas. Denna utredning verkställdes under sistlidna februari månad genom förmedling av vederbörande militära myndigheter och avsåg denna vårtermin. Den gav vid handen, att av de 20 som gymnastiklärare anställda aktiva officerare, vilka undersökningen gällde, 9 voro oförhindrade att under terminen sköta sin gymnastiklärarbefattning; av de övriga 11 voro 10 förhindrade att under senare delen av terminen tjänstgöra som gymnastiklärare och den elfte eventuellt förhindrad att under nämnda tid bestrida sådan tjänst-

göring. I flertalet fall kunde emellertid de militära myndigheterna omedelbart ge anvisning på lämpliga officerare eller reservofficerare att ersätta dem, som genom sin militära tjänstgöring voro hindrade att bestrida gymnastiklärarbefattning.

Detta om förhållandena under innevarande vårtermin. Enligt vad jag inhämtat, torde emellertid redan med nästa termins ingång en lättnad härutinnan komma att inträda, så att arméns officerare och reservofficerare kunna i större utsträckning, än nu varit möjligt, tagas i anspråk såsom gymnastiklärare.

I vad mån aktiva officerare kunna även framdeles, sedan den nya härordningen fullständigt trätt i kraft, bestrida gymnastiklärartjänst vid allmänna läroverk och seminarier, kommer givetvis att bli beroende ej blott på den militära tjänstgöringens art och omfattning, utan även på beskaffenheten av den tjänstgöring, som kan komma att åligga en gymnastiklärare. Vad denna sista beträffar är det åtskilliga omständigheter, som spela in: antalet övningsavdelningar, antalet lektioner för varje avdelning, lektionernas längd och hur de förläggas på dagen m. m. Allt detta är frågor, som måste upptagas till behandling vid den fortsatta utredningen av spörsmålet om gymnastikundervisningens ordnande vid allmänna läroverk och seminarier. Vid denna utredning måste man också tydligen taga ställning till det framställda förslaget att införa ett slags passagesystem, som skulle innebära, att man åtminstone vid vissa skolor anställde officerare som gymnastiklärare för ett visst antal år.

Det kommer sålunda att i väsentlig mån bero på denna utrednings resultat, huruvida tjänstgöring som gymnastiklärare för framtiden låter förena sig med tjänstgöring såsom aktiv officer.

Så som saken nu ligger, är det mig alltså omöjligt att lämna något bestämt svar på den ärade interpellantens sista fråga.

Herr Ljunggren, August: Jag ber först att få framföra mitt tack till herr statsrådet för vänligheten att giva ett så utförligt och belysande svar på de spörsmål jag tillåtit mig framställa i denna fråga. Det kan ju kanske förefalla en och annan här i kammaren olämpligt att så här i kammarens sista timme framföra sådana spörsmål som det jag tillåtit mig göra. Det vill emellertid förefalla mig, som om intresset för den fysiska fostran här i landet på åtskilliga håll icke vore så stort, som man skulle önska och som dess vikt enligt min uppfattning kräver. Jag har därför ansett det kunna vara till sakens gagn att fästa uppmärksamheten på denna fråga, som ju sedan flera år tillbaka varit aktuell och framför allt därför att det förslag till omorganisation, som redan år 1912 framlades av den för ändamålet tillsatta kommittén, ännu icke kommit under närmare omprövning. Jag är herr statsrådet tacksam för det intresse, som herr statsrådet uttalat för denna frågas skyndsamma behandling och för en så vitt möjligt lycklig lösning av frågan.

*Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.*

(Forts.)

Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.
(Forts.)

Nu har herr statsrådet såsom skäl för att under de senaste åren icke några åtgärder vidtagits i detta ärende på omorganisationsförslaget anfört den omständigheten, att världskriget utbrutit och att därmed inträtt en ekonomisk depression, som hade hindrat honom att vidtaga dessa åtgärder. Jag måste säga, att jag för min del icke riktigt kan förstå, att vad som inträffade i augusti månad förra året och den ekonomiska depression, som därefter varit rådande, skulle ha utgjort något absolut hinder att åtminstone vidtaga den åtgärd, som betingades av de yttranden, vilka då inkommit över omorganisationskommitténs förslag.

Nu säger herr statsrådet, att det skulle ha uppstått en del kostnader för denna utredning, och då det icke kunde förväntas, att en sådan utredning skulle leda till omedelbart resultat, ansåg herr statsrådet att man gott skulle kunna uppskjuta hela frågan.

För min del vill jag härtill först och främst anmärka, att det vill förefalla mig som om de kostnader, vilka skulle bli förenade med tillsättandet av en kommitté, icke gärna skulle kunna bli av den betydighet, att de borde ha inverkat i ett fall sådant som detta. Och med den kännedom som man har om den tid, som i allmänhet tages i anspråk av kommittéer, då de arbeta, är det åtminstone min uppfattning, att då denna fråga här är så stor och vidlyftig, som herr statsrådet påpekade, det säkert kommer att taga rätt rundlig tid, innan en sådan kommitté blir färdig med sitt arbete. Då man sedan vet, vilken tid det tager dels för Kungl. Maj:t och dels för övriga myndigheter att bereda frågan, det är min övertygelse, att tillsättandet av den kommitté, som man här ifrågasatt, icke skulle ha inverkat i nämnvärd mån på den ekonomiska situationen för närvarande. Även om kommittén blivit tillsatt under förra året, är det min övertygelse, att det kommit att dröja ganska länge, innan man fått detta ärende på bordet. Det skulle därför enligt min uppfattning ha varit synnerligen glädjande och önskligt, om herr statsrådet här varit i tillfälle att ge bestämt besked huruvida icke denna kommitté för överarbetande av förslaget kunde bli tillsatt under den närmaste framtiden. Jag måste för min del livligt beklaga, att herr statsrådet icke ansett sig kunna utlova något i den vägen.

Vad den andra frågan beträffar rörande dels nya kursplaner för gymnastiken och idrotten dels en provisorisk lösning av lönefrågan, så har herr statsrådet även i det avseendet icke vågat utlova någonting bestämt. Herr statsrådet har hänvisat till det förslag, som lärarlönenämnden i det avseendet framlagt och ansett, att man måste avvakta vederbörandes yttranden över detta förslag, innan någonting kan åtgöras. Emellertid vill jag erinra därom, att de myndigheter, som hittills yttrat sig i denna fråga, såväl läroverksöverstyrelsen år 1909 som direktionen för gymnastiska centralinstitutet och därefter gymnastik- och idrottskommittén, icke ha ifrågasatt någon slutgiltig lösning av

detta spörsmål utan begärt en provisorisk lösning av frågan. Direktionen för gymnastiska centralinstitutet säger för sin del bestämt ifrån, att dess uppfattning är, att en sådan provisorisk lösning bör ske, och gymnastik- och idrottskommittén anser, att den bör ske omedelbart. Det kommer nu att ställa sig på det sättet, då herr statsrådet icke ansett att frågan kan lösas, förän utredningen föreligger färdig, att förhållandena vid läroanstalterna på detta område komma att bliva betydligt sämre för framtiden, åtminstone för de närmaste åren, än vad hittills varit fallet. Och detta kommer — det bör ju var och en kunna förstå — att inverka i hög grad menligt på den fysiska uppfostran här i landet.

Jag hade vidare tillåtit mig att framställa den frågan till herr statsrådet, huruvida han ansåg, att en förening av gymnastiklärartjänsterna med aktiv tjänstgöring vid armén skulle kunna anses vara tillfredsställande. I det avseendet fick jag den uppfattningen av herr statsrådets svar, att man icke på en del håll i avseende på den undersökning som verkställdes, och som herr statsrådet påpekade, funnit några avsevärda olägenheter hava framgått av de nuvarande förhållandena. Det anfördes, att man skulle kunna få lämpliga vikarier bland reservofficerare i de fall då den ordinarie gymnastikläraren behöver taga ledigt. Denna uppfattning motsäges dock av de myndigheter, som borde vara mest kompetenta att bedöma en sådan här fråga och framför allt av direktionen för gymnastiska centralinstitutet. Denna direktion säger bestämt ifrån, att det blir nära nog omöjligt efter den nya härorganisationens ikraftträdande att låta den gamla ordningen äga bestånd, och jag skall i det efterföljande relatera en del fall, som visa, att de som hava det närmaste ansvaret för gymnastiken vid de högre allmänna läroverken dela en sådan uppfattning. Om det nu kommer att gestalta sig på det sätt som herr statsrådet ställde i utsikt, nämligen att för den närmaste framtiden officerare i större omfattning än vad till och med nu är fallet kunna tagas i anspråk för gymnastikundervisningen, komma icke blott de olägenheter, jag tillåtit mig påpeka, att kvarstå, utan en annan och kanske ännu större olägenhet kommer att uppstå av detta sakernas tillstånd, nämligen den, att de civila gymnastiklärarna här i landet, som ägna sig helt och hållet åt sin uppgift, komma att i ännu större utsträckning än hittills nödgas vända landet ryggen. Det kommer, då de icke se någon möjlighet för sig att i det egna landet kunna erhålla en anställning, genom vilken de kunna få ägna sig åt sin uppgift, att bliva nödvändigt för dem att resa utrikes i ännu större omfattning än hittills skett. Jag tillåter mig att för min del betvivla, huruvida en sådan sakernas ordning kan anses lämplig, och huruvida icke detta tvärtom kan komma att i hög grad skada det egna landets intressen.

I avseende på frågan om gymnastiska centralinstitutets organisation har ju herr statsrådet så utförligt påpekat de om-

*Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.*
(Forts.)

Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.

(Forts.)

ständigheter, som därmed äro förknippade, att jag icke anser mig böra upptaga tiden vidare med den saken. Jag vill dock ytterligare understryka, vad herr statsrådet också betonade, att den frågans snara lösning är i många avseenden en förutsättning och ett grundvillkor för att man skall kunna få den fysiska fostran på ett tillfredsställande sätt tillgodosedd här i landet. Jag skulle i det sammanhanget endast vilja till herr statsrådet framföra den förhoppningen, att vid tillsättandet av den blivande kommittén också de civila gymnastiklärarna kunna få tillfälle att göra sina synpunkter och erfarenheter gällande. Då jag här talar om de civila gymnastiklärarna, betouar jag uttryckligen, att jag därmed menar sådana gymnastiklärare — vare sig de äro officerare eller icke — som uteslutande ägna sig åt sin uppgift. Och det vill förefalla mig, som om dessa gymnastiklärare, vilka naturligtvis haft tillfälle att göra sina erfarenheter på detta område, skulle kunna ha viktiga synpunkter att göra gällande vid denna frågas avgörande.

Huru otillfredsställande de nuvarande förhållandena äro, huru omöjligt det är för de civila gymnastiklärarna att över huvud kunna existera under nuvarande förhållanden, det skulle herrarna kunna få en föreställning om, ifall man ville taga reda på de löner, som nu äro gällande. Jag skall blott be att få påpeka, att vid real- och samskolor få dessa gymnastiklärare en lön av 700 kronor, och att första lönegraden vid de högre allmänna läroverken är 1,400 kronor samt vid seminarierna 900 kronor. Det borde då, synes det mig, stå klart för alla, att dessa förhållanden icke kunna få fortsätta. Detta förhållande måste ändras, för den händelse det skall bli möjligt att ordna frågan.

Herr statsrådet talade om en undersökning, som skulle ha visat, att det redan nu skulle vara möjligt att ordna förhållandena vid läroverken genom lämpliga vikarier. Jag har här i min hand en undersökning eller ett par undersökningar, som gjorts angående den saken, och en av dessa undersökningar visar, att under åren 1910—1911 beviljades åt gymnastiklärare ledighet under 3,074 dagar, och under läsåret 1912—1913 under 4,591 timmar, det vill säga 230 timmar per läroanstalt eller i medeltal 11 veckor per läroanstalt. Under tiden — och det vill jag särskilt fästa herr statsrådets uppmärksamhet på — voro vid dessa läroanstalter anställda 41 vikarier, men av dessa 41 vikarier var det inte flera än 13, som kunna betecknas som fullt kompetenta för sin uppgift. Det är ju alldeles uppenbart, att sådana förhållanden måste verka skadligt på den fysiska fostrans ställning. Herr statsrådet talade om timplanerna, vilka inverkat på denna sak. Jag har fått mig tillställd en timplan från ett högre allmänt läroverk och den utvisar, att den officer, som där uppehåller tjänsten, är engagerad vid läroverket mellan klockan 12 middagen samt 3,30 e. m. Jag frågar då, huru det skall vara möjligt för denne, att tillfredsställande uppehålla denna tjänst

och samtidigt officerstjänsten. Det har också visat sig, att han har måst taga tjänstledighet så gott som hela terminen.

Jag nödgas också fästa uppmärksamheten på ett par utnämningar, som visa, att vederbörande myndigheter, även där fullt kvalificerade gymnastiklärare stätt till buds, föredraga officerare i aktiv tjänst. Vid ett läroverk exempelvis förordade både rektor och gymnastikinspektören en fullt kvalificerad gymnastiklärare, men ändå utnämndes en officer. Om förhållandena vid de högre läroanstalterna äro bedrövliga, så är det ännu sämre ställt vid folkskolorna. För dem här i kammaren, som möjligen ha en liten smula intresse för denna fråga, skall jag be att få hänvisa till en rapport, som avgivits av gymnastikinspektören för Linköpings stift till folkskolöverstyrelsen. Han har besökt ett antal folkskolor, och visar i sin rapport, huru fullkomligt ohållbara förhållandena äro. Rapporten finnes intagen i ett av de senaste numren av Gymnastikbladet.

I övrigt är det ju klart, att en snar lösning av hela frågan kommer att inverka icke blott vid läroanstalterna utan även på förhållandena beträffande befolkningen i övrigt. Det är nödvändigt för den fysiska uppfostrans höjande i landet bland befolkningen, att man erhåller kompetenta ledare och instruktörer, erhåller tillfredsställande lokaler och erhåller materiell för denna undervisnings bedrivande. Och om icke mitt upptagande av den för kammaren så dyrbara tiden medfört något annat, hoppas jag, att det i alla fall skall ha den goda verkan, att de, som äro speciellt intresserade i landet för att driva fram frågan, skola av vad som förekommit finna, att det säkerligen kräves ännu mera hängivet och uppoffrande arbete och *pådrivande* arbete för att denna fråga skall få en sådan lösning, som kan anses tillfredsställande.

Jag förstår mycket väl, att kammarens ledamöter på frågans nuvarande stadium icke kunna hava för sin del så mycket tid och intresse för frågan. Men genom att den kommit fram och genom det svar, som herr statsrådet givit på mina spörsmål, är jag övertygad om, att med utgångspunkt därifrån skola de intresserade i landet veta att föra frågan till en lycklig lösning. Och med denna förhoppning ber jag ännu en gång att få uttala min tacksamhet till herr statsrådet, och min speciella tacksamhet för att herr statsrådet icke tagit så legert på denna fråga, som man möjligen till och med skulle önska på ett eller annat håll i denna riksdagens sena timme utan att herr statsrådet tvärtom ägnat frågan den stora uppmärksamhet, som jag för min del och säkerligen många med mig anse den vara värd.

Herr Magnusson, Gerhard: Ja, herr talman, jag ber också att i ett par ord få uttrycka min tillfredsställelse över, att herr statsrådet ägnat så pass lång tid åt sin framställning och för resten i övrigt åt hela den utredning, han här lämnat. Det

*Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.
(Forts.)*

*Interpellation
om skolung-
domens fysiska
fostran m. m.*

(Forts.)

har därigenom åtminstone ådagalagts ett intresse för denna fråga från det hållet, som icke på något sätt kan tåla en jämförelse med det bristande intresse, som för närvarande finnes här i kammaren. Det är nästan litet för mycket av denna opposition mot själva frågan här som jag tycker, att jag skulle velat protestera emot, därför att jag anser, att frågan bör väl ändå icke få lida på att den händelsevis kommit fram i en så psykologiskt olycklig stund som fallet är.

Det är oformligt och oriktigt, att under en tid, då vi i vårt land genom en ny härordning måste tillse, att den aktiva officern får arbeta, tjänstgöra och verka så mycket han kan inom sitt speciella gebit, pålägga honom en sådan sak som denna rent civila tjänstgöring, gymnastikledarskapet innebär. Också blir förhållandet så, att han får sköta det på så sätt, att han sköter det genom vikarie. Genom den utredning, som skett under läsåret 1913—1914 finner man, att av de 82 vikarier, som måste anskaffas för de aktiva officerarna, och vilka således måste tjänstgöra i stället för dessa officerare, ha 28 varit kompetenta och 54 inkompetenta. Jag tycker, att det är nästan ett värdslöst handhavande helt enkelt av folkets fysiska fostran i vårt land, då man under sådana tider kunde ha möjlighet att skaffa civila gymnastiklärare och ledare. Men dessa kunna helt enkelt icke åtaga sig arbetet, därför att lönerna icke äro så pass väl tilltagna, att löntagarna kunna existera på dem. Lönerna utgöra nämligen endast ett litet extra tillskott till officerslönen och kunna icke i och för sig utgöra ett verkligt levebröd. Om förhållandena kunna ändras i det avseendet till det bättre, ber jag, herr talman, att åtminstone få uttrycka den förhoppningen, att detta måtte ske, och jag gör det samtidigt med att jag anhåller, att kammaren en annan gång, då frågan förekommer i ett mera psykologiskt riktigt ögonblick, ägnar en något större uppmärksamhet däråt.

Vid föredragning av statsutskottets nästlidna dag bordlagda memorial:

nr 117, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om särskild ersättning till vissa för undergående av reservbefälsutbildning inkallade värnpliktiga, och

nr 118, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt Sveriges frivilliga landstormsorganisationer,

godkändes de i dessa memorial föreslagna voteringspropositionerna.

Vid föredragning av statsutskottets sistlidna dag bordlagda memorial nr 119 i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om arvoden till de vid innevarande riksdag hos kamrarna, de ständiga och tillfälliga utskotten samt riksdagens kansli anställda tjänstemän

och vaktmästare, vilka inkallats till militärtjänstgöring, biföll kammaren vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid föredragning av sammansatta stats- och lagutskottets under gårdagen bordlagda memorial nr 2, angående ersättning dels åt den, som inom utskottet biträtt vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 139, med förslag till lag om ändrad lydelse av 7, 16, 20 och 23 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring m. m., ävensom i ämnet väckta motioner, dels ock åt utskottets sekreterare och vaktbetjäning, biföll kammaren vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid föredragning av bevillningsutskottets nästlidna dag bordlagda memorial nr 38, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt, dels ock i ämnet väckta motioner, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Vid föredragning av bevillningsutskottets sistlidna dag bordlagda betänkande och memorial:
nr 39, i anledning av väckt motion om sättet för eventuellt uttagande av medel till bestridande av ifrågasatt anslag till fältmässig utredning av landstormen, och
nr 40, angående ersättning åt av utskottet vid handläggning av vissa ärenden anlitade biträden,
biföll kammaren vad utskottet i nämnda betänkande och memorial hemställt.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran lagutskottets under gårdagen bordlagda utlåtande nr 55.

Vid föredragning av jordbruksutskottets nästlidna dag bordlagda memorial nr 70, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vidtagande av åtgärder för skyddande av de på rekognitionshemman och under bruk skatteköpta hemman befintliga och förutvarande åbors och lägenhetsinnehavares rättigheter m. m., godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets sistlidna dag bordlagda memorial nr 71, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 6 angående driftkostnader under år 1916 för statens domäner och nr 71 angående avlöningsstat för skogsstatens ordinarie personal m. m.

Ang. driftkostnader under år 1916 för statens domäner m. m.

Ang. drift-
kostnader un-
der år 1916
för statens
domäner m. m.
(Forts.)

I en till riksdagen avlåten proposition nr 6 hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

dels från och med år 1916 i den för domänstyrelsen gällande avlöningsstat uppföra ytterligare en första gradens tjänsteman med i statsrådsprotokollet angivna avlöningsförmåner samt tillika höja ej mindre anslagsposten till dylika tjänstemän med 4,000 kronor än även den i berörda stat uppförda anslagspost till arvoden åt amanuenser och biträden samt för byggnadsplaners granskning, flitpenningar åt extra tjänstemän och extra vaktmästare, vikariatsersättning samt tryckningskostnader från 43,700 kronor med 2,400 kronor till 46,100 kronor, till följd varav statens slutsumma komme att höjas med tillhoppa 6,400 kronor och uppgå till 168,600 kronor;

dels från och med år 1916 i den för skogsstaten gällande avlöningsstat ej mindre uppföra ytterligare trettioen kronojägarbefattningar med de i statsrådsprotokollet angivna avlöningsförmåner, varigenom statens slutsumma komme att höjas med 45,850 kronor, ävensom höja respennningarna för jägmästaren i nuvarande Ombergs, framdeles Linköpings, revir från 500 till 600 kronor samt nedsätta respennningarna för jägmästaren i Kinda revir från 700 till 600 kronor än även, i avbidan på de propositioner angående tillsyn å enskildas skogar i lappmarkerna och Särna socken samt angående tillsyn å enskildas skogar i Västerbottens och Norrbottens läns kustland, som Kungl. Maj:t kunde komma att avlåta till riksdagen, i samma stat beräkna en ytterligare ökning med 255,950 kronor, i följd varav statens slutsumma komme att höjas med tillhoppa 301,800 kronor och uppgå till 1,526,200 kronor;

dels ock, beträffande de i statsrådsprotokollet gjorda beräkningar i fråga om kostnader för domänstyrelsen och för statens jordbruksdomäner, med godkännande av samma beräkningar samt beträffande de i statsrådsprotokollet beräknade kostnaderna för statens skogsdomäner i avbidan på nyssnämnda propositioner, såsom driftkostnader under år 1916 för statens domäner *förslagsvis* beräkna ett belopp av 8,870,900 kronor, att utgå av domänfondens avkastning.

Vidare hade Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten proposition nr 71 föreslagit riksdagen att

dels godkänna det i statsrådsprotokollet framlagda förslaget till avlöningsstat för skogsstatens ordinarie personal att tillämpas från och med år 1916 ävensom förklara, att de villkor och bestämmelser, som nu gällde för åtnjutande av de i avlöningsstaten för skogsstaten för ordinarie befattningshavare upptagna avlöningsförmåner, skulle vara gällande även i fråga om avlöningarna å den nya staten, därvid vad samma villkor och bestämmelser innehölle beträffande jägmästare skulle äga tillämpning jämväl å skogsingenjör och biträdande skogsingenjör samt vad de innehölle beträffande kronojägare skulle tillämpas även i fråga om tillsyningsman;

dels godkänna de i statsrådsprotokollet gjorda beräkningar i fråga om kostnader för statens skogsdomäner under år 1916;

dels ock, vid bifall dels till vad som slutligt föreslagits i propositionen nr 6 angående driftkostnader under år 1916 för statens domäner dels till vad nu föreslagits, såsom sådana driftkostnader förslagsvis beräkna ett belopp av 8,870,900 kronor, att utgå av domänfondens avkastning.

Ang. driftkostnader under år 1916 för statens domäner m. m.
(Forts.)

Utskottet hade i avgivet utlåtande hemställt om godkännande av viss avlöningsstat för skogsstatens ordinarie personal m. m.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *Lindblad* m. fl. förklarat sig anse, att utskottet bort beträffande avlöningsstaten för skogsstatens ordinarie personal hemställa om bifall till Kungl. Maj:ts förslag, allenast med den ändring, att tjänstgöringspenningarna för envar av de av Kungl. Maj:ts föreslagna 6 nya kronojägarna inom Frostvikens, Åre och Hede revir borde höjas från 600 till 700 kronor.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade första kammaren bifallit utskottets hemställan, varemot andra kammaren antagit det förslag, som innefattades i förberörda reservation.

För frågornas avgörande genom gemensam omröstning hade utskottet i förevarande memorial avgivit förslag till voteringsproposition.

Herr *Trygger*: Herr talman! Då man ser på vad som faktiskt föreligger i denna fråga, synes det mig vara ganska tvivelaktigt, huruvida det är riktigt att bifalla jordbruksutskottets hemställan om gemensam votering i denna sak.

Jag vill emellertid icke framställa något yrkande om avslag, och jag vill följaktligen icke besvara kammaren genom att närmare ingå på de skäl, som skulle tala för ett dylikt avslag. De nuvarande tidsomständigheterna äro sådana, att man gärna undviker konstitutionella tvistefrågor, då de icke hava någon stor reell betydelse. Jag vill emellertid uttala, att vårt beslut i förevarande ärende liksom i åtskilliga andra fall, då vi följt samma grundsats, icke får anses prejudicierande för framtiden.

Herr *Fahlén*: Med anledning av det yttrande, som herr *Trygger* här haft, ber jag att få begagna tillfället för att tillkännagiva, att jag i utskottet yttrat min tvekan rörande lämpligheten att avgöra denna skiljaktighet kamrarna emellan medelst gemensam votering. Skiljaktigheten mellan kamrarnas beslut ligger icke, såsom också nyss antydde, i den obetydliga olikheten mellan statens slutsummor, utan rör sig på ett helt annat plan, den ligger nämligen i frågan om själva organisationen av statens skogspersonal, en fråga som icke i och för sig är av beskaffenhet att kunna avgöras genom gemensam votering på grund av utskottets formella avfattning av sitt utlåtande i ärendet, har jag emellertid icke kunnat finna någon utväg för att lösa denna olikhet på annat sätt än genom gemensam votering, varför jag — om ock med tvekan — biträtt förslaget därom.

*Ang. drift-
kostnader un-
der år 1916
för statens
domäner m. m.
(Forts.)*

Detta är alltså uteslutande anledningen, varför jag biträtt utskottets förslag, vilket jag emellertid i likhet med föregående talare anser icke får prejudiciera den ställning, man bör intaga i avseende på liknande frågor om gemensam votering i framtiden.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende å förevarande memorial annat yrkande ej förekommit, än att den föreslagna voteringspropositionen skulle godkännas.

På gjord proposition bifölls detta yrkande.

Vid föredragning av jordbruksutskottets under gårdagen bordlagda memorial nr 72, angående ersättning åt revisionssekreteraren B. Eric V. Lilienberg, vilken såsom särskild sekreterare biträtt utskottet vid behandling av Kungl. Maj:ts propositioner nr 69 med förslag till förordning angående utsyning av viss skog inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, nr 70 med förslag till förordning om förekommande av överdriven avverkning å ungskog inom de delar av Västerbottens och Norrbottens län, som ej tillhöra lappmarken, samt Kungl. Maj:ts proposition nr 71 angående avlöningsstat för skogsstatens ordinarie personal m. m. ävensom de i anledning av nämnda propositioner väckta motioner, biföll kammaren vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid föredragning av bankoutskottets nästlidna dag bordlagda utlåtande och memorial:

nr 40, i anledning av väckt motion om utdelning till riksdagens ledamöter av exemplar av handboken Sveriges land och folk m. m.,

nr 41, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa ändringar i avlöningsstaten för riksbanken, samt

nr 42, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott,

biföll kammaren vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

*Lagförslag
om förfogande
över vissa
varor vid krig
eller krigs-
fara.*

Föredrogs ånyo lagutskottets den 18 och 19 i denna månad bordlagda utlåtande nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 30 mars 1915 dagtecknad proposition, nr 94, vilken blivit hänvisad till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av propositionen inom andra kammaren

väckta motioner, nr 208 av friherre *Palmstierna* och nr 212 av herr *Persson* i Norrköping.

Friherre *Palmstierna* hade i sin motion hemställt, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 94 måtte besluta sådant tillägg till denna lag, varigenom Kungl. Maj:t erhöle befogenhet att, även om maximipris ej tidigare utfärdats eller krigsfara icke heller ansåges föreligga, mot lösen övertaga sådana livsmedel och varor, över vilka det kunde vara av vikt för samhället att förfoga.

*Lagförslag
om förfogande
över vissa
varor vid krig
eller krigs-
fara.*

(Forts.)

I herr *Perssons* motion hemställdes, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 94 måtte besluta lag om förfogande över vissa varor, av i motionen angiven lydelse.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen med förklarande, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick godkännas, måtte för sin del antaga förslag till lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara eller andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, så lydande som utskottets utlåtande utvisade; samt

B) att herr *Perssons* och friherre *Palmstiernas* i ämnet väckta motioner, därest de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Greve *Spens*: Såsom det framgår av en vid detta betänkande fogad reservation har jag stora betänkligheter mot de bestämmelser, som av utskottet föreslagits i en ny fjärde paragraf, som av utskottet tillagts ifrågavarande lagförslag. Här är visserligen endast fråga om en provisorisk lagstiftning, men även vid en sådan lagstiftning bör ju försiktighet iakttagas, särskilt på grund av dess prejudicerande betydelse. I den föreliggande fjärde paragrafen har utskottet i anledning av en motion av herr *Persson* i Norrköping föreslagit, att även transportmedel och transportkostnader för de varor, som i lagen avses, skulle läggas under Kungl. Maj:ts förfogande, så att Kungl. Maj:t skulle äga att åsätta maximipris å fraktsatser samt från enskilda rekvirera fartyg för kronans räkning antingen mot lösen efter fulla värdet eller så att fartyget skulle upplåtas till kronan mot skälig hyra. Huvudsakligen avses i paragrafen införseln från främmande länder av sådana förnödenhetsvaror, som i lagförslaget äro i fråga. Om nu Kungl. Maj:t fastställde maximitariffer för dylik frakt, kunde emellertid följden bliva, att rederierna kunde låta sina fartyg användas på annat håll, som möjligen kunde finnas mera inbringande eller ock låta fartygen ligga stilla eller läggas upp. Därigenom skulle stora förluster för vår handel och industri och oberäknliga svårigheter i övrigt kunna uppstå.

Lagförslag
om förfogande
över vissa
varor vid krig
eller krigs-
fara.
(Forts.)

Att expropriera fartyg torde även för kronan medföra så stora kostnader, att dessa icke komme att stå i rimligt förhållande till den fördel, som därigenom skulle vinnas.

Då emellertid andra kammaren redan antagit utskottets förslag och då svårighet torde möta att åstadkomma en sammanjämkning, i fall kamrarna nu skulle stanna i olika beslut, samt då det är givet, att regeringen kommer att iakttaga stor varsamhet vid ifrågavarande bestämmelsers tillämpning, även om starka påtryckningar i motsatt riktning icke komma att utebliva, anser jag mig, herr talman, icke böra framställa något yrkande.

Herr Trygger: Jag skall icke göra något yrkande, men jag kan icke underlåta att i allo instämma i vad greve Spens yttrade. Det synes mig, att utskottet här kommit in på något helt annat, än vad denna förordning egentligen avsåg att vara. Förut har varit fråga om att expropriera varor och bestämma pris på varor och dylikt. Men här är i själva verket fråga om att taga själva verksamheten, själva affären. Men att gå så långt, att man exproprierar själva affären, därtill torde de nuvarande förhållandena icke ge anledning. Jag vet icke heller, att man i allmänhet gjort det i något annat land. I England, har det enligt vad man läst i tidningarna, varit affärer för tillverkning av ammunition och vapen, som tillsvidare exproprierats av regeringen, och det har skett under brinnande krig, men att expropriera som här är föreslaget, utan att vi äro i krig, det kan icke vara lämpligt. Emellertid, vi hava ju all anledning att tro, att denna lag skall tillämpas med klokhet och försiktighet, och att sålunda de föreslagna bestämmelserna icke skola få någon skadlig verkan, och därför skall icke jag heller göra något yrkande, sedan jag nu påpekat det anmärkningsvärda i lagutskottets förslag.

Herr af Ekenstam: Då jag deltagit i majoritetens beslut inom lagutskottet, anser jag, oaktat icke något yrkande framställt, mig böra yttra något angående de skäl, för vilka vi hava ansett oss höra vika, då det gällde denna fråga, som nu tyckes vara i någon mån bestridd.

Herrarna förstå av hela lagens avfattning, att den gäller endast vid krig eller krigsfara och under utomordentliga förhållanden. Det är under alldeles exceptionella förhållanden, som tillämpning kan komma i fråga. Nåväl, nu säges det, att det är någonting undantagslöst, att själva affärsverksamheten skall kunna exproprieras. Och det är icke den vi skola komma åt, utan vad vi skola komma åt, det är födoämnen och sådant som staten och dess organ behöva. Utan att i någon mån vilja bestrida detta, måste jag dock erinra, att vi i vårt land äro mycket, ja synnerligen mycket beroende av transportmedlen. Är det icke möjligt för staten att på annat sätt ordna att till landet inkommer nödvändiga födoämnen eller andra för vår

existens och vår självständighet nödvändiga medel än genom att på detta sätt förskaffa sig transportmedlen, så synes det mig att staten under sådana förhållanden också bör hava den makten. Jag tror för övrigt att, om vi komma i dessa utomordentliga förhållanden, så måste regeringen om den vill skydda statens intressen gripa till dessa medel, antingen därom bestämmas i expropriationslagen eller icke — och då är åtminstone för mig behagligare, att lagen förutsett, att ett sådant fall kan inträffa. Jag yrkar bifall.

Lagförslag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara.
(Forts.)

Herr Gezelius: Jag finner icke heller den ändring i lagförslaget, som av utskottet vidtagits genom införande av den nya § 3, vara lycklig. Den är byggd på en annan princip än den Kungl. propositionen. Med massor av principer och bestämmelser, vilkas huvudsyfte angives vara att tjäna såsom ett nödvändigt medel att skrämja från illojalitet, tror jag icke, att man vinner det syftet. Lagstadgandena bliva på det sättet lätt mindre möjliga och lämpliga att tillämpa. Vad särskilt angår den här omnämnda frågan om fartygsfrakternas reglering förefaller det mig egendomligt, att man icke i stället har i första rummet sökt att på ett område, som kammaren var i tillfälle att hava sin uppmärksamhet på i går, eller sjöförsäkringen, till vilken statens bidrag utsträcktes, finna en möjlighet att reglera den illojalitet, som här avses. Det förefaller vara väl så egendomligt, att i samma ögonblick staten utsträcker sin hjälp genom sjöförsäkring utan villkor, antager man en lag som på annan väg söker på ett opraktiskt sätt använda dessa olägenheter.

Jag vill icke heller framställa något yrkande i detta ärende, ehuru jag icke tror, att man på den här vägen kan vinna några fördelar utöver de av Kungl. Maj:t föreslagna.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 18 och 19 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 44, i anledning av väckt motion om ändring i 65 § utsökningslagen.

Om ändring i 65 § utsökningslagen.

Till lagutskottet hade hänvisats två inom båda kamrarna väckta, lika lydande motioner, nr 17 i första kammaren av herr *Nils Akesson* samt nr 27 i andra kammaren av herr *Lars Borggren*, uti vilka motioner hemställts, att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av 65 § utsökningslagen, att viss del av gäldenärs innestående avlöning för allmän eller enskild tjänst eller innestående pension skyddades från utmätning.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hem-

Om ändring i ställt, att herr Åkessons motion, I: 17, och herr Borggrens motion, 65 § utsök- II: 27. icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. ningslagen.

(Forts.)

Herr Åkesson, Nils: Såsom synes av betänkandet har lagutskottet varit så gott som enigt, och det är endast en enda utskottsledamot herr Lindhagen, som reserverat sig mot utskottets beslut. Vid sådant förhållande är det ju uppenbart, att saken får anses så gott som avgjord, och jag skall icke heller tillåta mig att göra något yrkande. Jag har naturligtvis icke väckt motionen för att därmed vilja uppmuntra dåliga betalare, utan det har varit på grund av rådande förhållanden, och konkreta fall, som kunna dragas fram i ganska stor mängd, där det visat sig rent av upprörande, att vid utsökningar det icke lämnats något skydd. Uppslagit till motionen kommer icke på grund av erfarenhet från mig själv utan från en utmättningsman, som påvisat vilka svåra konsekvenser det kan bliva av den nu gällande författningen. Det kan givas tillfällen, då betalarens vilja kan vara nog så god, men förmågan icke stå i rimlig proportion till viljan, och då är det mycket hårt, att ända till sista skärven skall kunna tagas från gäldenären för att tillfredsställa fordringsägaren. Utskottet har också medgivit, att någon jämkning i gällande bestämmelser såväl i detta fall som på närliggande områden kunde äga fog för sig, men å andra sidan finner utskottet, att det icke skulle få någon större praktisk betydelse. Den åsikten kan jag icke dela. Naturligtvis är det så, att det här endast är fråga om små förhållanden, men i alla fall är det såsom nämnts synnerligen många fall, där olägenheter kunna påvisas. Och utskottet talar i betänkandet också om sådana fall, då det är fråga om utmätning av skatter och utskylder. Jag har icke tänkt så mycket på det i detta sammanhang, ty när det gäller skatter och utskylder, har utmättningsmannen nog överseende. Jag tror icke, att han då går till det yttersta såsom i andra fall. Tvärtom tror jag, att det i de flesta fall kommer att ställa sig så, att det lämnas s. k. fattigdomsbevis, och den farhågan, som också utskottet här framhållit att, om ett tillmötesgående i motionens syfte gjordes, utmättningsmannen då skulle komma att vända sig till det lilla bohag som gäldenären kan äga, den farhågan tror jag icke hava något berättigande. Ty erfarenheten giver vid handen att, när det gäller att värdera det lilla bohag, som finnes t. ex. hos en arbetare, så går nog utmättningsmannen ganska frikostigt till väga, och detta bohag till 150 kronors värde, som de hava rättighet att undantaga, skulle nog vid en noggrann värdering i de flesta fall befinnas hava högre värde; så att faran för att utmättningsmannen, även om han mången gång kan vara hårdhärtad, skulle på det sättet göra sig betald, tror jag icke så mycket på. Vad skatter och utskylder beträffar tror jag således icke, att det är någon vidare fara. Men i andra fall, i fråga om enskilda fordringsägare kan fara föreligga, ty det kan finnas ganska hårdhärtade sådana. Och utmättningsmannen står i det

förhållandet, att han antingen skall se genom fingrarna och icke göra fullt sin plikt, därtill driven av sitt goda hjärta, och då stå den risken, att han möjligen får en anmälan på sig, eller å andra sidan handla riktigt nitiskt och bliva beskylld att vara en förfärligt hårdhärtad människa. Även den synpunkten torde vara värd beaktande, och ehuru den icke får vara avgörande, kan den dock influera på beslutet. Det synes mig, att utskottet något bagatelliserat denna fråga. Säkerligen hade den varit värd ett närmare beaktande.

Jag skall icke göra något yrkande.

Herr Alexanderson: Endast några få ord med anledning av motionärens yttrande här i dag.

Det rättsfall motionären åberopar i sin motion och i vilket han ansett hårdheten i de nuvarande bestämmelserna framträda, det rör just fallet: utmätning för utskylder. Det rättsfallet står icke enstaka, utan det finnes många fall, där det gjorts gällande såsom billighetskrav, att man bör få undantaga lön, då man icke har annat att föda sig och sin familj med; och det har alltid visat sig, att det just varit fråga om skatteindrivning. Det är således ingalunda, så, som motionären syntes antaga, att skattefrågan icke skulle spela så synnerlig roll, utan det förhåller sig nog tvärtom så, att det utan jämförelse största flertalet fall rör sig just om den sortens fordringar. Och bland övriga fall torde nog de bägge slag av fordringar, som utskottet pekat på, nämligen försörjningsbidrag och skadestånd för brottslig gärning, i vilka bägge fall fordringsägaren regelmässigt är en synnerligt behövande person, förtjäna, att man tager synnerlig hänsyn även till fordringsägaren.

De fall däremot, som motionären nyss omnämnt, i vilka det är fråga om utmätning för fordran, tillkommen genom avtalsvis beviljad kredit, spela nog en ganska ringa roll beträffande utmätning av arbetares löner, varom ju här närmast skulle vara fråga. Utskottet har icke velat bestrida, att icke vår lag intager en något för sträng hållning mot gäldenären med avseende på dessa fordringar. Men samtliga de bestämmelser, som angå vad som vid utmätning får undantagas, äro hos oss en smula föråldrade. Det finnes t. o. m. här andra punkter, där det torde vara större anledning till en revision än på den av motionären berörda. Utskottet har därför icke tyckt det vara någon anledning att nu bryta ut denna punkt. Ett lägligt tillfälle för motionären att återkomma med en, på sätt han i dag antytt, begränsad begäran kommer inom kort att erbjuda sig, då vi hava att motse lagberedningens förslag angående införsel i lön för försörjningsbidrag till ogift moder och barn. Då härvid beträffande vissa slags fordringar lagen utan tvivel kommer att ytterligare skärpas, kan nog vara lämpligt tillfälle att söka få jämkning till stånd i de nuvarande bestämmelserna, om de å andra sidan i vissa andra fall skulle visa sig vara alltför hårda.

Om ändring i
85 § utskott-
ningslagen.
(Forts.)

Om ändring i
65 § utsök-
ningslagen.
(Forts.)

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter kammaren biföll vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Ang. ny ex-
propriations-
lagstiftning
m. m.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 18 och 19 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 46, i anledning av väckta motioner dels angående ny expropriationslagstiftning, dels ock om ändrad lydelse av 1 § i förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov m. m.

Lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom andra kammaren väckta motioner, nämligen:

nr 124 av herrar *Carl Lindhagen, Hjalmar Branting, Nils Persson* i Malmö, friherre *E. Palmstierna, Sven Persson* i Norrköping, *Herman Lindqvist* i Stockholm, *Viktor Larsson* i Västerås *Värner Rydén, Sven Linders, F. W. Thorsson, Bernhard Eriksson* i Grängesberg och *Rickard Sandler,*

nr 129 av herrar *P. M. Olsson* i Blädinge, *Arvid Lindman, John Erlansson, Malte Sommeliuss, Joh. Zelahn, J. Åkerman, Emil Bengtsson* i Kullen, *L. E. Gustafsson* i Brånsta, *G. Odqvist, David Norman, Joh. G. Svensson* i Betingetorp, *N. Gust. Åkerlindh, S. Welin, Rosarus Andersson* i Skrädene, *Alex. Thore, Sven Lübeck, N. E. Nilsson* i Antnäs, *Carl Persson* i Stallerhult, *C. O. Svensson* i Torlarp, *Erik Andersson* i Hägelåkra, *John Jönsson* i Boa, *Conrad Vahlquist, Nils Johansson* i Brånalt, *A. V. Isaksson, E. O. Magnusson* i Tumhult, *M. Svensson* i Kompermäla, *Carl Lorentzon* och *V. Ekerot,*

samt nr 132 av herrar *Wilh. Hellberg* och *P. Rydholm.*

Herr *Olsson* i Blädinge m. fl. hade uti sin ovanberörda motion hemställt, att riksdagen för sin del ville besluta, att första § första stycket av kungl. förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866 skulle erhålla följande ändrade lydelse:

»Där Konungen prövar nödigt, att jord eller lägenhet, som enskild man, menighet eller inrättning tillhör, begagnas skall antingen till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn eller lastningsplats, till åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning, till uttappning — — — stadgas.»

Därest detta tillägg till ifrågavarande lagparagraf skulle godkännas, syntes lagbestämmelser av enahanda innehåll som i 97 och 98 §§ av 1913 års förslag till expropriationslag vara erforderliga. Då motionärerna emellertid ej tilltrött sig att kunna på lämpligt sätt formulera dessa bestämmelser eller inpassa dem på lämplig plats i nu

gällande expropriationsförordning, hemställdes, att lagutskottet måtte i berörda hänseende vidtaga nödiga åtgärder.

Ang. ny ex-
propriations-
lagstiftning
m. m.
(Forts.)

Utskottet hade i förevarande utlåtande på åberopade grunder hemställt:

a) att herr Lindhagens m. fl. ovan omförmälda motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

b) att herr Olssons i Blådinge m. fl. motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

c) att herrar Hellbergs och Rydholms motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade anförts

dels av herr *Petersson* i Lidingö villastad, som med instämmande av greve *Spens* samt herrar *Pettersson* i Bjälbo och *Gustafsson* i Örebro ansett, att utskottet i anledning av herr Olssons i Blådinge m. fl. motion bort tillstyrka riksdagen att för sin del antaga lag innefattande tillägg till förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov, så lydande som reservationen utvisade;

dels av herrar *Lindhagen*, *Persson* i Norrköping och *Svensson* i Eskilstuna, vilka anförde:

»Med åberopande av motiven till ovan intagna motion inom andra kammaren, nr 124, och, då utskottet ansett sig förhindrat att på sätt i motionen i första hand yrkats framlägga förslag till en definitiv ny expropriationslagstiftning, få vi falla tillbaka på motionens alternativa yrkanden och således hemställa,

1:o) att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte till nästa riksdag framlägga *definitivt* förslag till *dels* en allmän expropriationslag och *dels* en lag om social expropriation, den senare innefattande bestämmelser om expropriation i erforderliga fall av jord från fastigheter av i motionen angivet slag för att bereda

1) torpare, bolagsarrendatorer och andra på liknande sätt beroende jordbrukare tryggad föfoganderätt över jordbruket med erforderlig skog, odlingsmark, bete eller annat nödigt tillbehör;

2) den jordlösa obemedlade befolkningen jord med nödigt tillbehör till nya jordbruk;

3) innehavare av egna hus på ofri grund tryggad rätt till själva marken; och

4) synnerligast den mindre bemedlade befolkningen erforderlig tillgång på tomtmark för bostadsändamål.

2:o) att riksdagen i anledning av det för många föreliggande nödläge, som ej medger uppskov, ville i avvaktan på en definitiv lagstiftning för sin del antaga den provisoriska lag om expropriation av jord för ovannämnda sociala ändamål, som i motionen föreslagits.»

dels ock av herrar *Stärner* och *Pettersson* i Södertälje, vilka hemställt, att riksdagen måtte i anledning av herr Lindhagens motion och

Ang. ny expropriationslagstiftning
m. m.

på de av utskottet anförda skäl i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt för riksdagen framlägga förslag till lag om expropriation.

(Forts.)

Greve Spens: I det förslag till ny expropriationslag, som förelåg vid 1913 års riksdag, men som då föll till följd av kamrarnas olika beslut, fanns den bestämmelsen upptagen, bland andra, att expropriation kunde få äga rum för att inom bebyggt område, vid järnvägsstationer, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden.

Mot denna bestämmelse i och för sig rådde ingen meningskiljaktighet under ärendets behandling vid 1913 års riksdag, och nu hava herrar Olsson i Blädinge, Arvid Lindman m. fl. i en inom andra kammaren väckt motion yrkat, att nämnda expropriationsbestämmelse skulle införas i den nu gällande expropriationsförordningen av år 1866.

Till behandling föreligga nu såväl denna motion som även två andra inom andra kammaren väckta motioner, den ena av herr Lindhagen, som yrkat, att efter förslag av lagutskottet en ny expropriationslag skulle i sin helhet antagas eller att åtminstone en provisorisk lag om expropriation för vissa sociala ändamål måtte utfärdas. Utskottets majoritet har nu avstyrkt alla motionerna under hänvisning dels till utskottets stora arbetsbörd i år och dels till svårigheten att ur den allmänna expropriationslagstiftningen utbryta någon del. Häremot har reservation anförts av fyra ledamöter i utskottet och däribland av mig. Vi hava ansett, att så stort behov föreligger av den lagstiftning, som påyrkas i herrar Olssons och Lindmans m. fl:s motion, att utskottet icke bort ställa sig avvisande mot densamma, och vi hava därför uppgjort förslag i sådant avseende, vilket varit en jämförelsevis enkel sak, då vi haft 1913 års expropriationslagförslag att följa. Vårt förslag har även varit underkastat granskning på fullt kompetent lagstiftarhåll. Jag anhåller nu, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Petersson i Lidingö villastad och mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Alexanderson: Det förelåg vid utskottsbehandlingen i år en expropriationslagstiftningsfråga dels en motion från herr Lindhagen m. fl. representanter för det socialdemokratiska partiet — jag vill erinra mig att hela dess förtroenderåd undertecknat densamma — av den vidsträckta innebörd, att vid denna riksdag skulle upptagas frågan om expropriationslagstiftningen i dess helhet, och dels en motion, väckt av åtskilliga medlemmar av högerpartiet i andra kammaren med yrkande på utbrytning av en viss punkt i expropriationslagstiftningen, nämligen den som nyss av greve Spens berördes, och där han för sin del ansåg, att utskottet hade bort gå de sistnämnda motionärerna till mötes och föreslå en lagstiftning sådan den av dem ifrågasatts. Jag har för min del, såsom man finner

antytt i en reservation till utskottets utlåtande, visserligen varit av den uppfattningen, att utskottet hade bort söka att vinna ett resultat, bestående i att det expropriationslagförslag, som 1913 så sorgligt föll i riksdagen, skulle efter nödiga sammanjämkningar av meningarna, förlikningsvis föreläggas kamrarna av ett enigt utskott. Men det har icke varit min mening att förebrå utskottet, att det icke delat min uppfattning i detta avseende. Den reservation, som här råkat bli antecknad, har kommit till genom ett missförstånd i utskottets kansli.

Men å andra sidan har jag alldeles icke kunnat instämma i den av greve Spens nyss försvarade reservationen. Jag måste säga, att jag finner anledning att uttrycka min förvåning över, att denna reservation kommit till. Sedan utskottet nämligen undersökt möjligheten att taga upp expropriationsfrågan i dess helhet och lägga fram ett förslag, som väsentligt överensstämde med det av 1913 års riksdag behandlade, om vilket man då till ^{99/100} kom till samförstånd — sedan utskottet övervägt detta och funnit sig sakna tid att åstadkomma något dylikt, så övergick utskottet till en undersökning, huruvida det skulle kunna åstadkommas något positivt resultat beträffande den i högermotionen avsedda enstaka punkten. En längre överläggning gav till resultat, att meningarna även på denna punkt gingo så bestämt i sär, att det icke kunde beräknas vara någon förhoppning, om att ett initiativ av utskottet eller en anslutning i utskottet till motionen skulle leda till positivt resultat i form av liknande beslut i bägge kamrarna. I två vitala punkter stodo nämligen åsikterna mot varandra, dels i frågan huruvida vid upplåtelse till tomtinnehavarna blott äganderätt eller även tomträtt borde komma till användning och dels angående de grunder, som borde tillämpas vid bestämmande av expropriationsskillingen. Det visade sig, att det hade varit bortkastat arbete att söka åstadkomma något på denna väg. Utskottets bägge halvor hade kommit att stanna på vitt skilda linjer och resultatet hade blivit lika med plus minus noll. Med lika skäl som greve Spens och medreservanter ansett sig kunna fullfölja det försök som av dem förordas, lika väl hade man kunnat företaga det mer omfattande försöket att få fram en hel ny expropriationslag. Ty, såsom bekant och såsom nyss antytts, de punkter, i vilka man 1913 skilde sig, voro helt få; det nuvarande utskottet samt även nuvarande riksdagen består ock till så stor del av samma personer, vilka ju hade tillfälle att grundligt sätta sig in i 1913 års expropriationslagförslag. Det synes därför, att man så att säga kunde ha fortsatt arbetet på den punkt, där man slutade 1913.

Emellertid, det gick icke! Och jag kan icke underlåta att vid detta tillfälle beklaga, att ett regeringsinitiativ i denna fråga har saknats. Då frågan föll 1913, föll den på sådant sätt, att man i riksdagen med visshet räknade på, att den redan följande år genom regeringens initiativ återigen skulle föreläggas riksda-

Ang. ny expropriationslagstiftning m. m.

(Forts.)

Ang. ny ex-
propriations-
lagstiftning
m. m.

(Forts.)

gen. Kända politiska förhållanden gjorde, att dessa förhoppningar grusades. Men man hade med allt skäl kunnat hoppas — och detta hopp fick även uttryck i uttalanden i ämnet vid sommarriksdagen i fjol — att åtminstone vid denna riksdag, som nu lider mot sitt slut, ett sådant initiativ skulle tagas. Jag tror icke man kan säga, att därtill saknats den nödiga tiden. Ty på riksdagens bord ligga för närvarande propositioner, härstammande från justitiedepartementet, som utan tvivel upptagit en god del av arbetstiden och rörande vilka man hade bort kunna säga sig, att det var bortkastat arbete. Det kan icke heller gärna ha varit det kända programmet att undvika partiskiljande frågor, som varit orsaken till detta uteblivande av regeringens initiativ. Uti de propositioner jag nyss omnämnde, har regeringen med oförskräckt mod gripet sig an med just dylika partiskiljande frågor. I den här föreliggande frågan om expropriationslagstiftningen hade däremot den nu sittande regeringen haft en helt naturlig uppgift såsom medlare, såsom förlikningsman, i det läge vari frågan olyckligtvis kommit.

För varje år som förflyter blir det mer och mer svårt att utan vidare utgå från det förslag, som år 1913 var så nära att bli antaget. Det är ju ett från vår lagstiftningshistoria väl bekant faktum, att förslag, som måste erkännas vara goda, grundligt utarbetade och väl genomtänkta, men som genom olyckliga tillfälligheter icke lyckats bli upphöjda till lag — att dessa förslag, säger jag, om de lämnas åt sitt öde några få år framåt, svårligen kunna utan vidare läggas till grundval för lagstiftningsarbetet, utan då måste göras till föremål för en vitt utseende omarbetning, vilken i sin tur rör upp nya spörsmål, som kunna bli lika farliga för frågans lyckliga lösning som den tidigare anledningen till frågans fall. Ur denna synpunkt hade det verkligen varit av största betydelse, om regeringen hade velat redan vid denna riksdag taga det initiativ, som det nu visade sig omöjligt för lagutskottet att våga sig på att taga.

Jag skall för min del be att, såsom min avsikt verkligen var i utskottet, ehuru den råkat bli missförstådd, få ansluta mig till den reservation, som avgivits av herr Pettersson i Södertälje med yrkande i anledning av herr Lindhagens motion, att en skrivelse måtte avlätas med begäran att snarast möjligt få framlagt nytt förslag till expropriationslag. Det synes mig, enligt den erfarenhet vi vunnit, vara behövt att från riksdagens sida gives ett starkt uttryck åt dess önskan, att det toges ett steg från Kungl. Maj:ts sida för att föra denna fråga framåt. Varje år som går gör icke blott, såsom jag nyss nämnde, det gamla förslaget mer föråldrat, utan det förhåller sig också så, att verkliga värden för stat och kommun och för allmännyttiga företag förspillas på grund av nuvarande lagstiftnings föråldrade beskaffenhet.

Greve Wachtmeister, Axel: Jag skall be att på de

skäl, som anfördes av greve Spens, få yrka bifall till den av herr Petersson i Lidingö villastad m. fl. avgivna reservationen. Och jag ber därvid ytterligare få anföra ett skäl, som jag anser icke oviktigt.

Detta är 1911 års riksdags beslut om byggande av vissa fiskhamnar, och konsekvenserna därav. Fiskrarna vid dessa fisklägen ha i stor utsträckning byggt åt sig å ofri grund efter mycket löslig uppgörelse med jordägarna. Kontrakten gå ut undan för undan, och sedan äro fiskrarna beroende av jordägarna huruvida de få bo kvar eller icke. Nu är det givet att, allteftersom dessa förstklassiga fiskhamnar bliva färdiga — några bli fullständiga handelshamnar — kommer värdet på tomterna att stiga i hög grad. I och med detsamma komma svårigheterna för fiskrarna att förvärva sig egen mark under sitt hem att bliva större, större ju längre expropriationslagens omarbetande uppskjutes. Detta anser jag icke vara något obetydligt skäl för att bifalla den av herr Petersson i Lidingö villastad m. fl. avgivna reservationen, och tillåter mig nu därom framställa yrkande.

Herr Steffen: Herr talman! Jag har begärt ordet för att yrka bifall till den av herrar Lindhagen, Persson i Norrköping och Svensson i Eskilstuna vid lagutskottets betänkande fogade reservationen.

Det föreliggande ärendet är ju synnerligen omfattande och inbjuder till diskussion i åtskilliga utomordentligt djupgående principiella frågor av socialpolitisk art. Men det närvarande ögonblicket är näppeligen det rätta för en sådan mera allmän principdebatt. Jag vill därför inskränka mig till att gripa utur mängden av de många föreliggande viktiga sociala frågorna en enda, nämligen den om det trängande behovet att bereda särskilt den mindre bemedlade befolkningen erforderlig tillgång på tomtmark för bostadsändamål.

Om det genom ingående undersökning blir tydligt och klart, att bostadsproduktionen, särskilt vad beträffar de mindre bemedlade klassernas behov av bostäder, mångenstädes i vårt land ingalunda är tillräckligt omfattande och eljest tillfredsställande, då blir det naturligtvis en mycket viktig fråga att utreda, vilka orsakerna kunna vara till en sådan svår social olägenhet som denna. Bland de orsaker, som man nu närmast kan komma att tänka på, intaga utan tvivel svårigheterna att erhålla tillräcklig tillgång på tillräckligt billig tomtmark för ifrågakvarande gren av bostadsproduktionen ett framstående rum.

Nu har det genom en nyligen verkställd utredning inom socialstyrelsen visat sig, att det står ganska illa till, särskilt inom många av de svenska stadssamhällena, med bostadsproduktionen för de mindre bemedlade samhällsklasserna. Jag ber i detta sammanhang få hänvisa kammaren till en av socialstyrelsen nyligen utgiven publikation med titeln »Byggnadsverksamheten i rikets stadssamhällen år 1913 jämte översikt för åren 1904—1912».

Ang. ny ex-
propriations-
lagstiftning
m. m.
(Forts.)

I denna publikation, som erbjuder utomordentligt mycket värdefullt för frågans belysande, finna herrarna på sid. 33 följande anmärkning: »På grund av de omfattande bostadssociala utredningar, som pågått under de senaste åren, har den svenska bostadsstatistiken numera ernått den utbildning, att det med avseende på år 1913 för första gången är möjligt att nogorlunda exakt beräkna, med vilken del bostadsbeståndet årligen förnyas och växer iflertalet av rikets mera betydande stadssamhällen.» Nåväl, vad är resultatet i allra största korthet — ty någon statistisk föreläsning vågar jag icke bjuda kammaren i detta ögonblick — av denna hittills i vårt land enastående utredning beträffande bostadsproduktionen för de mindre bemedlade samhällsklasserna. Herrarna finna på sid. 36 en sammanfattning av följande innehåll: »Användas samma beteckningar, som ovan brukats med avseende på bostadsproduktionen i allmänhet, befinnas inga som helst smålägenheter» — med »smålägenheter» avses alla bostadslägenheter å två rum och kök samt mindre — »hava tillkommit å 15 orter, inneslutande 2,6 % av totalbefolkningen, och endast ett relativt ringa antal sådana å 53 orter med 58,3 % av totalbefolkningen».

Vi finna således att nära 61 % av den »totalbefolkning» som undersökningen omfattade icke blivit tillgodosedd med en någorlunda riklig bostadsproduktion av den art, som ägnar sig för de mindre bemedlade klassernas behov. Detta tyder på att här och var synnerligen svåra missförhållanden sannolikt föreligga. Det är därför jag finner mig pliktig, att fästa kammarens uppmärksamhet dels på missförhållandet i och för sig självt, och dels på sannolikheten, att svårigheten att vinna tillgång på lämpliga och billiga tomtplatser kan vara en av orsakerna till missförhållandet.

Herr talman! Jag ber således att få yrka bifall till den av herr Lindhagen m. fl. avgivna reservationen.

Herr Dahl: Med herr Alexanderson har jag i utskottet varit ense om önskvärdheten av att utskottet kunnat föra fram hela denna expropriationslagstiftning i ett sammanhang vid denna riksdag, men, såsom han uttalade, befanns det icke vara möjligt. Jag är däremot alls icke ense med herr Alexanderson i det klander, han uttalade mot regeringen för underlåtenhet att inför riksdagen framlägga förslag till expropriationslag. Jag delar icke hans uppfattning angående olämpligheten eller obehövligheten av det lagstiftningsarbete, som fått sitt uttryck i vissa regeringens propositioner.

Jag är emellertid, såsom frågan nu ligger, av den mening, att riksdagen icke bör göra något uttalande i denna fråga.

Att ansluta sig till herr Peterssons i Lidingö reservation anser jag varken erforderligt eller lämpligt. Att på detta sätt rycka ut en mycket begränsad del av detta stora lagstiftnings-
spörsmål anser jag för min del icke riktigt. Reservanten säger,

att, »de meningsskiljaktigheter, som i denna del yppats, beträffande vissa detaljfrågor, äro ej heller av den betydighet, att samförstånd därom bort vara uteslutet». Jo, det var precis vad de voro. De voro så betydande, att det visade sig i utskottet, att en sammanjämkning beträffande skiljaktigheterna icke var möjlig, och då var det alldeles ändamålslost att föra fram denna del av frågan.

Ang. ny expropriationslagstiftning m. m.
(Forts.)

För övrigt tror jag, att i den mån trängande åtgärder för betryggande av bostadsförhållandena i dessa fisklägen och andra mer sammanträngt bebyggda platser visa sig erforderliga, kan det även med nuvarande lagstiftning ernås. Om man lägger stadsplan på dessa samhällen, tror jag, att med tillämpning av stadsplanelagen man komme ganska långt för att förse dessa husägare med äganderätt till sina tomter.

Jag förmenar således, att de skär, lagutskottet åberopar, då det ställer sig avvisande emot herrar Hellbergs och Rydholms motion, äga sin giltighet även beträffande dessa lägenheter.

Vad beträffar det från herr Lindhagen föreliggande yrkandet, att riksdagen skulle ifråga om expropriationslagstiftningen begära förslags framläggande, framhöll förlidet års lagutskott i anledning av enahanda framställning, hurusom det kunde anses otvivelaktigt, att utan uttalande av detta önskemål ett sådant framläggande komme att ske, och jag tror, att denna förvisning fortfarande kan anses vara förhanden samt förmenar, att en skrivelse från riksdagen icke heller nu är nödig.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lamm: Då jag ber att i någon mån få instämma med herr Alexanderson, ber jag få säga, att från min sida icke riktas något klander, utan endast ett uttalande om önskvärdheten av att snarast möjligt få till stånd en ny modern expropriationslagstiftning. För mig gäller det huvudsakligen att få en definitiv lagstiftning på detta område, och jag ställer detta i samband med de kommunala strävandena. Liksom föregående talaren måste jag sätta denna fråga i samband med frågan om stadsplan och stadsplanelagen. När vi år 1907 fingo den nya stadsplanelagen och hade att tillämpa däri stadgade tillväggångssätt för genomförande av stadsplan, var det alltid tänkt att såsom ett komplement till denna få en ny expropriationslagstiftning. I den mån den nya stadsplanelagen verkade, och man vände sig vid densamma i de större kommunerna, från vilka jag har min erfarenhet, uppställde sig alltmer och mer — för att icke göra en massa förluster, såsom herr Alexanderson påpekade — kravet på att erhålla en expropriationslagstiftning, som vore fullt modern och fullständigt i samklang med vad som avsetts med stadsplanelagen. Det är från denna synpunkt jag anser det önskvärt att man snarast möjligt kunde från regeringen vänta förslag till sådan lagstiftning.

Ang. ny ex-
propriations-
lagstiftning
m. m.
(Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr tal-
mannen, att i avseende på föreliggande utlåtande förekommit följande
yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att
kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr
Pettersson i Lidिंगö villastad vid utlåtandet fogade reservation; 3:o)
att kammaren skulle bifalla den av herrar Stärner och Pettersson i
Södertälje vid utlåtandet avgivna reservation; samt 4:o) att kamma-
ren skulle antaga det förslag, som innehölles i herrar Lindhagens,
Perssons och Svenssons reservation.

Sedermera gjordes propositioner enligt dessa yrkanden, och för-
klarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med
övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av lagutskottets den 18 och 19 i denna
månad bordlagda utlåtande nr 47, i anledning av dels Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 8 i lagen den
10 oktober 1913 angående köttbesiktning och slakthus, dels ock i äm-
net väckt motion, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande
hemställt.

Förordnings-
förslag ang.
grunder för
upplåtelse av
vissa kronan
tillhöriga
vattenfall
m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 18 och 19 innevarande
maj bordlagda utlåtande nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts propo-
sition med förslag till förordning angående grunder för upplåtelse av
vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall m. m., ävensom två i
ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 24 april 1915 avlåten, till jordbruksut-
skottets förberedande behandling hänvisad proposition, nr 173, hade
Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsproto-
kollet över civilärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att *dels*
antaga vid propositionen fogat förslag till förordning angående grunder
för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall;
dels ock besluta den ändrade lydelse av 17 § i kungörelsen den 4 juli
1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga
vattenfall, som framgick av propositionen jämväl bifogat förslag till
kungörelse i ämnet.

I sammanhang med förevarande proposition hade utskottet till
behandling förehäft två inom andra kammaren väckta motioner, näm-
ligen

nr 236, av friherre *Palmstierna* och herr *Persson* i Tällberg,
varuti hemställts om sådan ändring av Kungl. Maj:ts förslag till för-
ordning angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga
vattenfall och strömfall att § 2 mom. 1, sista stycket, måtte utgå samt
att i § 5 orden »med Kungl. Maj:ts samtycke, intill 95 år» måtte
utgå; samt

nr 249, av herr *Lindhagen* med hemställan att riksdagen ville i

ifrågavarande förslag vidtaga vissa i motionen ifrågasatta ändringar beträffande tiden för upplåtelse, grunderna för avgäldernas bestämmande, förbehåll rörande det allmännas intressen, ordningen för bestämmande av villkoren vid ny upplåtelse samt inrymmande av befogenhet för Kungl. Maj:t och i visst fall även riksdagen att i sista hand pröva huvudsakliga upplåtelse och därmed förenade villkor.

*Förordnings-
förslag ang.
grunder för
upplåtelse av
vissa kronas
tillhöriga
vattenfall
m. m.
(Forts.)*

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med avslag å friherre Palmstiernas och herr Perssons i Tällberg samt herr Lindhagens förevarande motioner, måtte med förklarande att Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag icke kunnat av riksdagen oförändrat antagas, i anledning av ifrågavarande proposition för sin del antaga dels förordning angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall, dels ock kungörelse om ändrad lydelse av 17 § i kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, så lydande som utskottets utlåtande utvisade.

Reservation hade avgivits av, bland andra, herr *Persson*, vilken med instämmande av greve *Hamilton* hemställt, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag ej kunnat av riksdagen oförändrat antagas, måtte, med avslag å herr Lindhagens hemställan och i anledning av Kungl. Maj:ts proposition samt med bifall till friherre Palmstiernas och herr Perssons förevarande motion, för sin del antaga det i propositionen innefattade förslaget i enlighet med av utskottet föreslagen lydelse, dock med den ändring att § 2 mom. 1, sista stycket, måtte utgå samt att i § 5 orden »med Kungl. Maj:ts samtycke, intill 95 år» likaledes måtte uteslutas.

Herr *Petersson*, Alfred: Vid det nu föredragna utlåtandet finnes, såsom kammaren finner, bland annat en reservation av herr *Persson* m. fl. Den hemställan, som i reservationen göres, sammanfaller med utskottets förslag utom i ett fall, nämligen i avseende å den tid, för vilken de i betänkandet omnämnda vattenfallen och strömfällen skulle upplåtas. Enligt utskottets förslag skulle de med Kungl. Maj:ts medgivande få upplåtas i en följd på 95 år. Enligt den omnämnda reservationens hemställan skulle efter 65 år ske en *reglering* av avgifterna för desamma. Då jag för min del fullständigt är av samma tanke, som fått uttryck i denna reservation och för övrigt sammanfaller med flertalets av sakkunniga mening, som varit tillkallade för förberedande behandling av detta ärende, då jag dessutom anser det vara av synnerlig betydelse, att ett positivt förslag i frågan antages vid innevarande riksdag, men detta är åtminstone synnerligen ovisst, ifall kamrarna nu skulle fatta olika beslut, och då vidare andra kammaren i går har bifallit reservationen, tillåter jag mig, herr talman, yrka bifall till den av herr *Persson* vid betänkandet fogade reservationen.

Förordnings-
förslag ang.
grunder för
upplåtelse av
vissa kronan
tillhöriga
vattenfall
m. m.
(Forts.)

Herr Fahln: Jag ber däremot att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag kan icke förstå, att det skulle föreligga någon tvekan om att ett positivt beslut skulle framkomma i denna sak, därest kamrarna i den uppkomna tvistefrågan stannade i olika beslut. Det synes behöva så mycket mindre befaras, om man tänker därpå, att när andra kammaren fattade sitt beslut i anledning av motionen, var det med en majoritet av endast 15 röster. Därav ha vi ju anledning antaga, därest skiljaktighet uppstår och sammanjämkning äger rum, att en sådan ock kommer att godkännas, så mycket hellre som vi ju hava ett precedensfall från år 1911, då sammanjämkning likaledes skedde. Jag kan följaktligen icke förstå att man behöver hysa det ringaste tvivel om, att ett positivt beslut skall bliva följderna av kammarens behandling av detta ärende.

Vad själva saken beträffar, är det omöjligt att förstå, huru åt denna fråga kan givas karaktären av principspörsmål. Det är icke annat än en rent praktisk fråga, som här föreligger. Ena parten anser att man icke skulle utsträcka upplåtelse tiden så långt som här är föreslaget, den andra parten anser det nödvändigt för att kunna nå det syftsmål, som propositionen avser. Detta syftsmål är ju att försöka locka fram företagsamheten ifråga om bebyggande av statens ifrågavarande vattenfall. I detta avseende ha vi emellertid påtagliga erfarenheter från de sista åren, d. v. s. från 1910 och 1911, då riksdagen antog dels grunder för upplåtande av vattenfall på arrende och dels lagen om vattenfallsrätt. Så vitt jag känner, hava dessa riksdagens beslut icke haft någon effekt. Vattenfallen ligga fortfarande onyttjade. Icke ett enda, så vitt man vet, har utarrenderats. Måste man då icke fråga sig, om det icke måste vara nödvändigt att försöka skapa så lindriga upplåtelsegrunder, att verkligen denna önskade företagsamhet framkallas? För min del tror jag icke, att det kommer att medföra så stort resultat, även om man beslutar sig för att antaga dessa nu föreslagna grunder oförändrade. Men väl värt torde det vara att göra ett försök, och därvid får jag gent emot förslaget motståndare erinra om, att det här icke är fråga om någon ovillkorlig rätt på 95 år till dessa vattenfall utan endast om rätt för Kungl. Maj:t att, ifall så finnes lämpligt, göra en sådan sammanhängande upplåtelse på 95 år. Vidare äro dessa grunder avsedda att gälla försöksvis endast under 5 år. En tvekan att nu acceptera Kungl. Maj:ts förslag såsom en rent praktisk åtgärd från riksdagens sida är för mig omöjlig att förstå. Jag ber, herr talman, att, då jag på grund av tidens knapphet icke närmare kan ingå på saken, få inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan på grund av de skäl, som anförts i utskottets betänkande.

Herr Petersson, Alfred: Det är givetvis svårt att med någon slags bestämdhet yttra sig om vad följderna skulle bliva, ifall bägge kamrarna nu fattade olika beslut. Någon be-

*Förordnings-
förslag ang.
grunder för
upplåtelse av
vissa kronans
tillhöriga
vattenfall
m. m.
(Forts.)*

stämd uppfattning har jag icke, men det är säkert, att om kamrarna fatta lika lydande beslut, har riksdagen kommit till ett resultat, och det är alltid enligt den gamla regeln bättre med en fågel i handen än tio i skogen. När herr Fahlén hänvisar till 1911 års precendensfall i fråga om sammanjämkning, ber jag att härom få nämna, att just därför att man 1911 bestämde tidens längd i avseende å upplåtelse enligt såväl vattenfallsrätt som arrenderätt, är det allt skäl att nu vidbliva detta beslut, vilket de sakkunniga också föreslagit. Beträffande tidens längd hava sakkunniga anfört, att frågan så nyligen varit föremål för riksdagens prövning, att kommittéerade icke ansågo sig böra föreslå någon förändring härutinnan i nu gällande bestämmelser. Det tycker jag är ett mycket gott skäl för, att man nu bör stå fast i detta avseende vid vad som föreslogs 1911.

Det där talet, som av den siste ärade talaren fördes och som var ett eko av vad vi så många gånger hört, nämligen att inga upplåtelser av kronans vattenfall, skett på senare tid eller sedan 1911, det imponerar icke mycket på mig, ty så länge man håller på på detta sätt och tummar på tiden samt oupphörligt gör försök att få andra tidsbestämmelser, finnes alltid hopp för vederbörande att andra bestämmelser skola träffas i detta fall, och så länge en dylik förhoppning näres, drager man sig för att grundlägga nya företag. I detta fall föreligga särskilda omständigheter med de s. k. processfallen, där äganderätten är omtvistad, och det kan man ju förstå, att folk icke gärna lägga sig till med och bebygga vattenfall, för vilka äganderättsfrågan är svävande. Jag tror, att det vore lyckligt, om vi någon gång från riksdagen finge en bestämd hållning, en bestämd ståndpunkt i denna fråga. ty förrän så sker, tror jag icke det blir någon egentlig fart i bebyggandet av dessa eller andra kronans vattenfall.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Fahlén: Herr talman! Om den föregående ärade talaren icke vill tillmäta den erfarenhet, man redan har rörande företagsamhetsintresset för statens vattenfall, något värde utan endast önskar en fast och bestämd linje, på vilken riksdagen skall gå, vare sig det bär eller brister, då kan jag förstå hans resonemang. Men om talaren hyser den uppfattningen, att man bör göra vad som är möjligt för att få verksamheten in i den rätta riktningen så synes mig hans resonemang rätt egendomligt. Är det tillräckligt att få till stånd blott ett positivt beslut, om vilket man så gott som vet att det är verkningsslöst; att som talaren nämnde, ha denna fågeln i handen hellre än de tio i skogen. Nej, mig förefaller det då bättre att ha de tio i skogen, då fågeln i handen är en så dålig fågel. Jag är nämligen övertygad, att om riksdagen icke går så långt som Kungl. Maj:t nu föreslagit, kommer fortfarande ingen spekulation att yppa sig ifråga om tillgodogörande av dessa vattenfall; och detta an-

Förordnings-
förslag ang.
grunder för
upplåtelse av
vissa kronan
tillhöriga
vattenfall
m. m.
(Forts.)

ser jag vara mycket olyckligt. I det fallet trodde jag, att vi skulle vara ense allesammans.

Att stå fast vid en viss förutfattad ståndpunkt kan vara mycket manligt och bra, men icke kan det vara praktiskt och lämpligt, när man redan har den erfarenheten, att de nu gällande grunderna icke äro i stånd att ävägabringa de resultat, som äro avsedda. Det går icke an att säga, att frågan beror på att riksdagen icke visat tillräcklig ståndaktighet och fasthet. Det beror på andra förhållanden, nämligen att de kapital, som skola intresseras i dessa företag, icke vilja ställa sig till förfogande, på grund av ätt man anser de gällande villkoren och upplåtelsegrunderna vara för snävt avfattade. Faktiskt förhåller det sig på det sättet och enligt min uppfattning kommer det att fortfarande förbliva så, därest man icke söker lätta litet på dessa bestämmelser.

Herr Hedenlund: Så begränsad som tiden är, skall jag icke ingå i någon djupgående debatt i föreliggande spørsmål. Men jag vill begagna tillfället att såsom min personliga mening uttala, att för den händelse kammaren vill antaga denna lag icke endast för att visa en smula god vilja utan för att genom densamma befrämja utnyttjandet av våra vattenfall, bör kammaren stanna vid det beslut, som av utskottet föreslagits. Utbyggandet och monteringen av vattenfallen kräva så väsentliga kostnader, att det är min bestämda uppfattning, att varken kapitalet eller långivarna våga intressera sig däri i större skala, såvida icke bestämda avtal kunna uppgöras för en längre tid.

Man har velat göra gällande, att staten skall i detta fall för att tillgodose sitt intresse hålla på den kortare tiden. För min del tror jag, att man ofta skiljer på statens och den enskildes intressen, då de i själva verket sammanfalla; och med säkerhet torde dessa intressen sammanfalla i detta fall. Ty det är väl ändå ett svenskt intresse, att genom utnyttjandet av vattenfallen se till, att den ofantliga stenkolsimport, vi för närvarande ha, minskas, och att industrien göres så konkurrenskraftig som möjligt i jämförelse med andra länders. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på förevarande utlåtande yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr Persson vid utlåtandet avgivna reservation.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets den 18 och 19 i denna månad bordlagda utlåtande nr 69, i anledning av väckt

motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående skogshushållningen å kronoparker och andra staten tillhöriga skogar i Norrland och Dalarna, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets den 18 och 19 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 21 september 1906 om automobiltrafik.

Om ändring i vissa delar av förordningen om automobiltrafik.

Genom en den 20 april 1915 dagtecknad proposition, nr 156, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bifogat utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden begärt riksdagens yttrande över framlagt förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 21 september 1906 om automobiltrafik.

Vid granskning av Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet ej funnit skäl att däremot framställa annan erinran, än att utskottet ansett sådan ändring böra vidtagas i 35 § femte stycket av förslaget, att vid ansökning om registrering av motorcykel, i likhet med vad som föreslagits beträffande automobiler, antalet av fabrikanten uppgivna hästkrafter hos motorn skulle uppgivas. Enligt utskottets mening borde alltså framför ordet »hästkrafter» i första punkten av nämnda stycke insättas orden: »av fabrikanten uppgivna».

Ifrågavarande paragraf i Kungl. Maj:ts förslag hade denna lydelse:

35 §.

Motorcykel — — — — — meddelas.

Å motorcykel äro i övrigt av de i denna förordning givna bestämmelser allenast följande tillämpliga, nämligen:

- 1) 1 § med undantag av 1 mom. punkterna b), c) och f); dock att vidkommande punkt d) anordning för motorns fränkopplande från drivhjulen ej erfordras;
- 2) 4 och 5 §§ i tillämpliga delar;
- 3) 9 och 10 §§; samt
- 4) i tillämpliga delar 11 §, 13 § 2 mom., VII Art. samt 37 och 38 §§.

För motorcykel gäller dessutom, att den skall vara försedd med signalthorn med gäll ton samt minst en snabbt och säkert verkande broms.

Vid registrering av motorcykel skall Konungens befallningshavande tilldela motorcykeln igenkänningsmärke. Beträffande sådant igenkänningsmärke skall gälla, att dess bokstäver och siffror skola vara minst 8 centimeter höga med överallt 7 millimeters stapelbredd samt hava minst 9 millimeters avstånd mellan bokstav och siffra och minst 7 millimeter såväl mellan varje siffras och bokstavs jämnlöpande delar som mellan siffrorna inbördes; skolande i övrigt i avseen-

Om ändring i
vissa delar
av förord-
ningen om
automobil-
trafik.
(Forts.)

de å sådant märke bestämmelserna i 6 § i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

Vid ansökning om registrering av motorcykel skola uppgivas motorcykelns typ och antalet hästkrafter hos motorn. I registret skall, i stället för de i 5 § 6 mom. b) angivna uppgifter, allenast införas motorcykelns typ och antalet hästkrafter hos motorn.

Vid mörker skola — — — — —
— — — — — stadganden.

Utskottet hade i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte beträffande det riksdagen för yttrande underställda förslaget till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 21 september 1906 om automobiltrafik i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen icke funnit något att erinra mot förslaget utom beträffande 35 § femte stycket, i vars första punkt riksdagen ansett orden: »av fabrikanten uppgivna» böra insättas framför ordet »hästkrafter».

Herr Hallberg: Herr talman! Jag ber att få fästa uppmärksamheten på en bestämmelse uti detta förslag till förordning, som jag finner mindre lämplig, även om densamma vid ytligt betraktande kan synas ej vara av större betydelse. Jag syftar på 2 mom. av 4 §, som innehåller föreskrift angående provkörning med automobil, d. v. s. den undersökning medelst körning av en automobils lämplighet för sitt ändamål, som måste försiggå, innan densamma kan godkännas för trafik och bliva registrerad. Nämnda lagrum innehåller, att dylik provkörning icke får ske utan tillstånd av Konungens befallningshavande, som därvid bestämmer det område, där sådan körning må försiggå, ävensom tiden för körningen. Det synes mig emellertid uppenbart, att den som härutinnan är bäst skickad att träffa ett lämpligt avgörande är den lokala polismyndigheten. Att pröva och bestämma, vilken plats t. ex. inom en stads egentliga område eller dess ytterområde, som vid ett visst tillfälle med avseende på trafikförhållanden och andra inverkanse faktorer lämpar sig för provkörning med automobil, och vilken tid som för sådan körning lämpligast bör väljas, är ju för Konungens befallningshavande i de flesta fall alldeles omöjligt, eftersom Konungens befallningshavande ej utan undantagsvis kan äga den ingående kännedom om de lokala förhållanden, som erfordras. Konungens befallningshavande måste alltså härutinnan inhämta den lokala polismyndighetens förslag och snart sagt undantagslöst följa detta. Men då blir anordningen endast en onödig omgång, en omgång, som, enligt vad jag kan förstå, icke heller ur ordningssynpunkt är behöflig.

I de tillkallade sakkunniges för utarbetande av en ny automobilförordning förslag finnes en bestämmelse rörande denna fråga. Men denna bestämmelse innehåller något helt annat, nämligen ett bemyndigande för Konungens befallningshavande

att för dylik provkörning utfärda för hela länet gällande bestämmelser. I enlighet med detta bemyndigande kan Konungens befallningshavande i sin ordning uppdraga åt den lokala polismyndigheten att just bestämma plats för sådan körning och tid därför. Detta är således något helt annat än vad som här föreslagits.

Om ändring i vissa delar av förordningen om automobiltrafik.
(Forts.)

Jag finner därför, att i 2 mom. 1 stycket av 1 § orden »Konungens befallningshavande» böra utbytas mot orden »polismyndigheten på platsen». Som det emellertid här gäller icke ett beslut från riksdagens sida, utan endast ett begärt yttrande, skall jag icke genom att framställa något yrkande på kammarens beslut, då jag antager, att vid ärendets slutliga behandling hos Kungl. Maj:t min erinran ändock kan komma att övervägas i den mån den anses förtjäna beaktande.

Herr Ceder crantz: De synpunkter, som den ärade representanten på Malmöbanken framfört, ha icke varit främmande för utskottet. De ha under ärendets behandling inom utskottet varit föremål för dess uppmärksamhet och även — kan jag säga — omfattats med sympati, om också utskottet icke ansett nödigt att i detta avseende uttala några önskemål om en förändring i Kungl. Maj:ts förslag. Vi röra oss här på ett område, där lagstiftningsrätten är uteslutande förbehållen Kungl. Maj:t. Närmare föreskrifter i ifrågavarande avseende komma att av Kungl. Maj:t utfärdas och det synes som om det skulle vara både i allmänhetens intresse och till fördel för utvecklingen av det trafikmedel, varom här är fråga, om Kungl. Maj:t då ville taga hänsyn till de uttalanden, som nu gjorts.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter kammaren biföll vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets den 18 och 19 i denna månad bordlagda utlåtande nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 11 under sjätte huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning i fråga om anslag till bestridande av utgifter för registrering av automobiler, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första sammansatta stats- och lagutskottets den 19 och 20 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 1, i anledning av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition med förslag till dels lag om ändrad lydelse av 7, 16, 20 och 23 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring, dels ock lag om viss ändring av de i 37 § av samma lag meddelade övergångsbestämmelser ävensom i anledning av ovannämnda proposition väckta motioner, än även väckt motion angående vissa ändringar i omförmälda lag.

Om ändring i vissa delar av lagen om allmän pensionsförsäkring.

Om ändring i
vissa delar av
lagen om all-
män pensions-
försäkring.
(Forts.)

Genom en den 20 april 1915 dagtecknad proposition, nr 139, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagda förslag till dels lag om ändrad lydelse av 7, 16, 20 och 23 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring, dels ock lag om viss ändring av de i 37 § av samma lag meddelade övergångsbestämmelser.

I sammanhang med förenämnda kungl. proposition hade utskottet till behandling förehäft

dels två likalydande i anledning av omförmälda proposition väckta motioner, nämligen inom första kammaren nr 92, av herr S. H. Kvarnzelius m. fl. samt inom andra kammaren nr 237 av herrar H. J. Branting och P. Nilsson i Bonarp,

dels ock en inom andra kammaren av herr Carl L. Olausson väckt motion, nr 15.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på åberopade skäl hemställt,

1:o) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med bifall till de i ämnet väckta motionerna nr 92 i första kammaren av herr Kvarnzelius m. fl. och nr 237 i andra kammaren av herrar Branting och Nilsson i Bonarp, måtte för sin del antaga av utskottet avgivna förslag till

A) lag om ändrad lydelse av 7, 16, 20, 23 och 37 §§ i lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring; och

B) lag om övergångsbestämmelser i anledning av lagen den 30 juni 1913 om allmän pensionsförsäkring; samt

2:o) att herr Olaussons motion, nr 15 i andra kammaren, icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Strömberg: Herr talman, mina herrar! Det förslag, som detta betänkande berör, sönderfaller egentligen i två delar. Det ena rör vissa ändringar, som Kungl. Maj:t föreslagit i 7, 16, 20 och 23 §§ i lagen om allmän pensionsförsäkring. Det andra rör ändring av § 37 och därtill hörande övergångsbestämmelser.

Vad beträffar de förstnämnda paragraferna och de ändringar Kungl. Maj:t där föreslagit, äro alla dessa ändringar av den natur, att de synts utskottet ägnade att medföra en förenkling och ett förtydligande vid lagens tillämpning och att de således alla kunnat av utskottet tillstyrkas, såsom också skett.

I avseende å § 37 och därtill hörande övergångsbestämmelser är det ju en fråga av synnerligen viktig beskaffenhet, såväl principiellt som ekonomiskt, som här beröres. Det gäller nämligen att under den allmänna pensionsförsäkringslagens bestämmelser införa nya grupper av de invalider, som vid lagens första tillämpning icke kunde medtagas, därför att man ansåg de ekonomiska

förhållandena icke medgiva detta. Kungl. Maj:t har nu föreslagit, att två sådana invalidgrupper skulle införas, nämligen vissa kategorier invalider mellan 15 och 67 års ålder, varigenom icke några ökade kostnader för statsverket skulle uppkomma. Den ökade inkomst, som skulle erfordras för detta, skulle vinnas endast genom något ändrade ränteberäkningar av beskaffenhet att icke något kan erinras däremot.

Om ändring i vissa delar av lagen om allmän pensionsförsäkring.

(Forts.)

Utskottet har gått betydligt längre och i anledning av vissa motioner föreslagit en hemställan, att Kungl. Maj:ts förslag skulle i så måtto utvidgas, att ytterligare tre grupper invalider omfattande 67-åringar och de som äro därutöver, skulle medtagas i lagen. Det måste ju naturligtvis från alla håll anses synnerligen önskvärt, att alla dessa grupper komma med; ty faktiskt blir resultatet, om det sker, att alla invalider komma under lagen med undantag av dem, vilkas underhåll år 1913 under mer än fyra månader bekostats av fattigvården eller välgörenhetsinrättningar; och det är, som sagt, endast hänsyn till ekonomiska konsekvenser, som gjort att man förut dragit sig härför. Det är alldeles givet, att vid uppgörandet av de beräkningar, som ligga till grund för den allmänna pensionsförsäkringen, den allra största försiktighet måste iakttagas; och man kan säga, att detta, lyckligt nog, i synnerligen hög grad varit förhållandet vid ifrågavarande beräkningars uppgörande. Emellertid har vid utskottets behandling av nu föreliggande fråga sådana uppgifter lämnats utskottet från vederbörande verks chef, att man ansett sig fortfarande bibehålla en tillräckligt stor försiktighet vid beräkningarna, även om man mottager ytterligare dessa tre nyssnämnda grupper. Detta kan ju emellertid icke ske utan att budgeten skulle betungas, men det erforderliga beloppet skulle dock icke bliva alltför avsevärt i förhållande till dels de stora belopp, det i övrigt gäller, dels den synnerligen stora vikt, som naturligtvis ligger däri, att man får frågan fullt genomförd. Medlen skulle först och främst vinnas genom att ränteberäkningen på arbetarförsäkringsfonden och pensionsfonden beräknades efter 4 % i stället för 3,85 %; och det har genom vissa undersökningar visats, att detta icke torde vara någon för optimistisk beräkning. Vidare skulle det ske genom att övergångstiden för pensionstilläggen eller understödens uppbringande till normala belopp skulle utsträckas till 1929; och att dessa pensionstillägg och understöd skulle så småningom stiga från 70 % till 80, 90 och slutligen, år 1930, 100 %. Ytterligare skulle det ske genom att pensionsunderstöden för dessa nu tillkommande invalider skulle begränsas till 50 % av vad lagen eljest stadgar. År 1917 skulle emellertid enligt beräkningarna behövas ett statsbidrag på 548,000 kronor. Men även i avseende å detta ha sådana siffror framlagts rörande blivande vinstkällor, att man kan ha en viss grundad förhoppning, att statsbidraget kan ganska betydligt reduceras.

Vid sådant förhållande har utskottet blivit enigt om att hem-

Om ändring i vissa delar av lagen om allmän pensionsförsäkring. (Forts.)

iställa till riksdagen att antaga den av motionärerna föreslagna utvidgningen av Kungl. Maj:ts förslag; och som detta förslag nu föreligger, ber jag att få yrka bifall till detsamma. På samma gång ber jag emellertid att få hemställa om ett litet tillägg till motiveringen. Jag hemställer att på sidan 22, omedelbart innan utskottet kommer till klämman, inskjutes följande mening:

»Slutligen får utskottet uttala, att hinder icke lärer förefinnas att utan särskilt bemyndigande av riksdagen Kungl. Maj:ts meddelar de närmare föreskrifter, som för disponerande av för ändamålet behövligen medel ur pensionsförsäkringsfonden erfordras.»

Denna punkt blev nämligen vid utskottets behandling av frågan genom glömska icke vid tryckningen medtagen. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag med nämnda ändring i motiveringen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter på gjord proposition kammaren biföll vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

I avseende på motiveringen, yttrade herr talmannen, vore därom endast yrkat, att vad utskottet yttrat skulle godkännas med tillägg i slutet av följande:

»Slutligen får utskottet uttala, att hinder icke lärer förefinnas att utan särskilt bemyndigande av riksdagen Kungl. Maj:ts meddelar de närmare föreskrifter, som för disponerande av för ändamålet behövligen medel ur pensionsförsäkringsfonden erfordras.»

Sedermera gjordes propositioner, först på godkännande av utskottets motivering oförändrad samt vidare på bifall till berörda yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstörmsbefälsutbildning.

Föredrogs ånyo andra sammansatta stats- och lagutskottets den 19 och 20 i denna månad bordlagda utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstörmsbefälsutbildning, dels ock två i ämnet väckta motioner.

I en den 24 april 1915 dagtecknad proposition, nr 165, vilken blivit till sammansatta stats- och lagutskottet nr 2 hänvisad, hade Kungl. Maj:ts under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvärsärenden för samma dag föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till lag om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstörmsbefälsutbildning.

I en inom andra kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion (nr 130) hade herr *E. Lithander* föreslagit,

att riksdagen — med hemställan till Kungl. Maj:ts att enligt av Kungl. Maj:ts utfärdade närmare bestämmelser måtte inkallas värn-

pliktiga, vilka förordnats eller utsetts till befäl eller underbefäl vid landstormen, med undantag av dem, som vore fast eller före detta fast anställda vid krigsmakten eller under detta eller närmast föregående år genomgått av staten anordnad landstormsbefälskurs om minst nedanstående antal dagar, till övning, vilken vad beträffade kompani- och högre chefer borde erhålla en utsträckning av 42 dagar och för övriga 21 dagar samt taga sin början snarast möjligt — ville för ändamålet ställa ett förslagsanslag av kronor 750,000 till Kungl. Maj:ts förfogande.

Om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstormsbefälsutbildning.
(Forts.)

Vidare hade samme motionär i en motion nr 131 i andra kammaren hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla:

a) att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta förslag till närmare bestämmelser angående obligatoriska övningar för utbildning av befäl och underbefäl vid landstormen under åren 1915—1924 samt snarast möjligt förelägga riksdagen förslag därom;

b) att Kungl. Maj:t ville låta den i Kungl. Maj:ts proposition till 1914 års senare riksdag nr 59 sidan 52 bebådade utredningen rörande mönstringar av beväringen även omfatta sådana vid landstormen samt till riksdagen snarast möjligt inkomma med förslag till bestämmelser om mönstringskyldighet för landstormen.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda grunder hemställt:

a) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas;

b) att riksdagen måtte för bestridande av kostnaderna för landstormsbefälsutbildning under år 1915 anvisa på extra stat för år 1916 ett förslagsanslag av 425,000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att för ändamålet under innevarande år förskjuta erforderligt belopp;

c) att herr Lithanders motion nr 130 måtte anses besvarad genom vad utskottet under mom. a) här ovan hemställt;

d) att riksdagen, med anledning av herr Lithanders motion nr 131 mom. a), måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till närmare bestämmelser angående obligatorisk övning under ett följande år för utbildning av landstormsbefäl;

e) att herr Lithanders förslag i motionen nr 131 mom. b) icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Trygger: Man är väl numera allmänt ense om, att i tider, sådana som de närvarande, det är av stor betydelse för en stat att upprätthålla icke blott sin militära utan även sin ekonomiska krigsberedskap. När man vidtager åtgärder för att fullkomna den förra, får man således icke göra det på ett sådant sätt, att man äventyrar den senare. Och herrarna veta ju, att även under brinnande krig är det en hänsyn, som de krigförande skänka beaktande, att industrien icke skall genom uttagning av

Om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstörmsbefälsutbildning.
(Forts.)

folk från densamma hämmas i sin verksamhet. Är man övertygad om riktigheten av denna uppfattning, kan man, då man läser detta Kungl. Maj:t:s förslag om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstörmsbefälsutbildning, icke undgå att förvånas över att i detta förslag, som nu är tillstyrkt av det sammansatta stats- och lagutskottet, se endast det undantag från skyldigheten för de värnpliktiga att inställa sig, som finnes i fjärde paragrafen: »Till landstörmsbefälsövning inkallad värnpliktig må, därest han styrker, att tjänstgöringens fullgörande skulle bereda honom eller av hans arbete beroende nära anhöriga väsentliga svårigheter eller olägenheter, i den ordning, Konungen bestämmer, befrias eller hemförlovas från sagda tjänstgöring.» Här är ju fråga om personer, som äro komna ganska långt till åren och följaktligen kunna ha synnerligen ansvarsfulla befattningar. Man hade då väntat, att undantag skulle göras även för det fall, att den värnpliktige var anställd inom en industri eller annan verksamhet, som skulle lida väsentligt men genom hans inkallelse till denna tjänstgöring; men, som sagt, det finnes icke något sådant undantag. Detta föreföll mig egendomligt och jag läste författningen ännu en gång och kom då att tänka på att det icke kunde vara möjligt annat än att man velat tillgodose det av mig påpekade intresset redan genom första paragrafen och att sålunda i denna skulle ligga inneslutet det, som jag nu vill ha beaktat. Där heter det: »Värnpliktiga, som inskrivits under något av åren 1899, 1900, 1901 och 1902, äro skyldiga att, i den utsträckning och på det sätt Konungen närmare förordnar, under år 1915 för sin utbildning deltaga i en landstörmsbefälsövning om högst fyrtyotvå dagar.»

Jag tolkar följaktligen denna lag så, att i fjärde paragrafen har man givit de värnpliktiga rätt att bli befriade, men enligt första paragrafen har Kungl. Maj:t — som har att taga hänsyn jämväl till den ekonomiska verksamhetens stora betydelse, synnerligast i tider som de närvarande — rätt att göra de undantag, som av hänsyn därtill kunna erfordras. För så vitt denna min uppfattning är riktig, har jag naturligtvis icke något yrkande att göra. Jag har endast velat fråga utskottets medlemmar, huruvida jag har misstagit mig i denna min tolkning av första paragrafen eller om icke meningen just är, att Kungl. Maj:t enligt första paragrafens bestämmelser skall kunna tillgodose det stora intresse, som jag nu nämnt, vilket intresse är ett bland landets viktiga intressen i dessa allvarliga tider.

Herr Ericson, Hans: Jag skall be att få för min egen och mina meningsfränders inom utskottet räkning bekräfta den uppfattning om denna lags tolkning, som här uttalats av herr Trygger. Vi ha nämligen avhandlat just denna fråga och kommit till den uppfattningen, att 1 § skulle täcka de av den ärade talaren påpekade förhållandena. Ty det är ju alldeles givet, att man måste tillse, att näringslivet icke på något sätt lamslås

genom tillämpningen av denna förordning. Det är ju så, att erfarenheten till och med från de krigförande länderna visat, att man haft folk ute vid fronten men hemkallat dem för att de skulle tillgodose näringslivets krav. Så mycket mera skäl är det då, att samma synpunkt tillgodoses även här i vårt land; och det är under den förutsättningen, vi varit med om att tillstyrka lagen oförändrad.

Om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1915 undergå landstörmsbefälsutbildning.
(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra sammansatta stats- och lagutskottets den 19 och 20 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion med förslag till ändrad lydelse av § 39 värnpliktslagen, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 19 och 20 i denna månad bordlagda utlåtande nr 48, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag till lag om rätt för stat, kommun och municipalsamhälle att försälja vissa fastigheter med servitut, innefattande företrädesrätt till återköp.

Om beredande av möjlighet för staten m. fl. att sälja jord med återköpsrätt.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 54, hade friherre *Palmstierna* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag till lag innebärande rätt för stat, kommun och municipalsamhälle att inom stadsplanerat område försälja ägande fastighet med sådant servitut att fastigheten, när densamma ånyo utbjödes till försäljning, finge av staten, kommunen eller municipalsamhället med företrädesrätt återförvärfvas mot erläggande av den köpeskilling, som med frändragande av ersättning för byggnader o. d. motsvarade det ursprungliga försäljningsbeloppet.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen ville anhålla, det Kungl. Maj:t måtte taga under öfvervägande, huruvida och i vilken omfattning måtte genom lagstiftning kunna beredas stat, kommun och municipalsamhälle tillfälle att försälja jord med så kallad återköpsrätt.

Reservationer hade anförts av herrar greve *Spens*, *Tisell*, *Pettersson* i Bjälbo och *Gustafsson* i Örebro, vilka huvudsakligen på de av lagberedningen anförda skäl ansett motionen icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt av herr *Dahl*, vilken dock ej angivit sin åsikt.

Greve *Spens*: I såväl den föreliggande motionen av friherre *Palmstierna* som i utskottets betänkande framhålles mycket rik-

Om beredande
av möjlighet
för staten
m. fl. att sälja
jord med åter-
köperätt.
(Forts.)

tigt, att den nyligen hos oss införda tomträtten, enligt vad erfarenheten utvisar, ej tillräckligt fyller det syfte, som med densamma avsetts. Därför har man nu velat skapa en ny upplåtelseform i en försäljning av tomter med återköpsrätt och såsom ytterligare skäl därför anført, att tomterna icke skulle bli föremål för spekulation i tomtvärdstegring, utan att sådan värdstegring skulle förbehållas åt kommunen, vilket syntes utskottet och motionären mera värdigt, än att enskilda skulle göra vinst på tomtspekulation.

Jag och mina medreservanter hava ansett, att erfarenheten ganska tydligt giver vid handen, att överlåtelse med äganderätt är den försäljningsform, som passar bäst här i landet och som allmänheten vill hava. De, som hava köpt med tomträtt, försöka ju om möjligt att förvärva sina tomter med äganderätt.

Vi anse därför redan av denna anledning att man nu ej bör göra försök med någon upplåtelseform. Vi dela ock lagberedningens åsikt om den föreslagna återköpsrätten. Lagberedningen, som i sitt förslag till ny jordabalk noga övervägt denna fråga, har mot återköpsrätten i huvudsak andragit, att den nye ägaren vid dylikt förbehåll komme i helt annan ställning än andra fastighetsägare inom samhället. Frågan om och när återköpsrätten komme att utövas vore oviss och gjorde hela rättsförhållandet osäkert. När den en gång utövades, komme detta alltid att kännas såsom ett tungt ingrepp i äganderättsförhållandet. Vidare måste ifrågavarande villkor verka förlamande på den enskilde ägarens vilja att höja värdet av sin egendom. Ägaren skulle icke heller kunna inteckna fastigheten högre än till det förut fastställda återköpsbeloppet. Slutligen hänvisade lagberedningen till möjligheten att använda sig av tomträtt.

Av alla dessa skäl, herr vice talman, ber jag att få yrka avslag å såväl utskottets förslag som den väckta motionen.

Herr Dahl: Med de övriga reservanterna har jag för min del icke kunnat förena mig, i det att jag icke kan dela de betänkligheter mot återköpsrättsinstitutet över huvud taget, som dessa reservanter hysa. Jag förmenar, att detta rättsinstitut icke nödvändigtvis behöver fattas så, som dessa reservanter gjort i anslutning till den definition, som lagberedningen givit. Jag menar, att man icke behöver för återköpsrätten förutsätta, att återköpssumman skall vara på förhand bestämd, och jag anser ändå mycket mera, att man icke får fatta denna rätt, såsom motionären här velat bestämma den, nämligen så, att den skulle innebära rätt för samhället att återköpa jorden mot den ursprungliga köpeskillingen, endast med tillägg av byggnaders och övriga nedlagda kostnaders värde. Man skulle på det sättet för jordägaren avklippa varje andel i den eventuellt inträffande jordvärdstegringen. Det skulle endast vara att på en omväg så att säga slita tvistefrågan angående jordvärdstegringen, vilket jag för min del icke vill vara med om. Men jag har den uppfatt-

ningen, att återköpsinstitutet verkligen är ett synnerligen nyttigt led bland de medel, som man bör tillförsäkra städer och andra tätt bebyggda samhällen att på ett ändamålsenligt sätt ordna sin jordpolitik. Det kan nämligen, så långt ifrån att medföra någon risk, tvärtom vara till gagn att införa ett sådant institut, som kan möjliggöra för städer eller stadsliknande samhällen att vid upplåtelse av områden exempelvis för bebyggande med »trädgårdsstäder» förbehålla sig att vid kommande behov, då staden kan behöva dessa områden för mera tätt bebyggande, återbekomma desamma utan alltför stora omkostnader.

Jag tror således, att återköpsrätten ensam eller tillsammans med denna tidigare införda, men tyvärr alltför litet begagnade tomträtt är ett ändamålsenligt komplement till rättsmedlen för stadernas jordpolitik. Jag har därför icke någon betänklighet emot att begära ett övervägande om införande av återköpsrätt utan de trånga förutsättningar, som motionären här angiver och som också de övriga reservanterna i viss mån tyckas fästa vid begreppet. Och jag menar, att man skulle kunna få ett sådant övervägande, om man beslöte denna framställning utan anslutning till den motivering utskottet här använt.

Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan med uteslutande av dess motivering.

Herr Lamm: Den förste ärade talaren yttrade att tomträtten i allmänhet icke vunnit anklang, utan att man, på det hela taget mera föredroge full äganderätt. Det är ju att beklaga, att tomträttsinstitutet icke vunnit någon anklang, och det beror väl på att det fordras vissa anordningar från kommunernas sida för att genomföra det. Då jag har någon större erfarenhet uti detta, alldenstund denna sak blivit införd i Stockholms kommun och jag därmed tagit befattning, ber jag att få säga några ord i frågan.

Svårigheten att realisera tomträtten beror i det hela taget på om tillfälle till anskaffande av kredit och belåning på själva tomten finnes eller ej. Sådan belåning torde icke gå för sig, utan att den kommun, som upplåtit med tomträtt, direkt eller indirekt intresserar sig för kreditgivning mot tomträtt. Så har varit fallet i Stockholms stad, där man inrättat en tomträttskassa, som har stöd av Stockholms stad, och där har man kommit så långt, att man placerat 3 å 4 miljoner kronor mot tomträtt. Den erfarenhet vi fått av detta är, att tomträtten, såvitt man hitintills sett, lämpar sig bäst, då densamma användes för åstadkommande av egna hem eller andra mindre byggnader för bostadsändamål. Beträffande industrien däremot har man ännu icke kommit därhän, att det är någon industri, som velat taga tomträtt. Nu gäller detta i allmänhet mera fjärrliggande marker inom kommunen. När det gällt mera centrala delar i Stockholm, har det icke heller lyckats med tomträtt, därför att de byggnader man

Om beredande av möjlighet för staten m. fl. att sälja jord med återköpsrätt.
(Forts.)

Om beredande av möjlighet för staten m. fl. att sälja jord med återköpsrätt.

velat uppföra där naturligtvis äro av den art, att man tyckt, att tomträttstidens begränsning lagt hinder däremot.

Nu är det ju klart, vartat man syftar med denna återköpsrätt: man åsyftar, dels att kommunen — blott den kan ju upplåta under tomträtt, liksom det här förutsattes, att blott kommuner skola få återköpsrätt — skall i någon mån kunna göra sig tillgodo den värdestegring, som marken får på grund av kommunens allmänna utveckling, dels ock att man med hänsyn till stadsplanens ordnande och stadens tillväxt icke skall behöva binda sig vid en viss stadsplan för all framtid, utan på ett eller annat sätt skall hava möjlighet att, när behovet så kräver, kunna återtaga den mark som man upplåtit. Såvitt jag förstår denna sak anser jag, att tomträtten i det avseendet är otillräcklig, det behövs något mera i det fallet, och Stockholms stad har också, såsom framgår av detta utlåtande, yttrat sig till förmån för återköpsrätten. Därigenom kan man naturligtvis upplåta något större område och upplåta det på ett helt annat sätt, och industrien kan eventuellt tillgodogöra sig ett sådant område och även få låna därpå mot inteckning.

Jag kan för min del icke yttra mig om det rent lagtekniska i detta avseende. Men att ett sådant behov här föreligger, som motionären givit uttryck åt, och att hans uppfattning är riktig, det är min mening om saken. Jag tror därför, att det är önskvärt att få en sådan skrivelse till stånd, som utskottet föreslagit, och ber för min del att få instämma i det av herr Dahl framställda yrkandet.

Herr Steffen: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till lagutskottets hemställan, och jag gör detta ur *bostadspolitisk* synpunkt. Jag ber samtidigt att få hänvisa till ett anförande, som jag haft här tidigare i dag. Även detta berörde ett jordpolitiskt spörsmål, vilket står i omedelbart samband med vårt lands bostadspolitik särskilt så till vida som denna kan och skall hava avseende på de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden. Då det visat sig, att dessa i mycket stor utsträckning äro synnerligen betänkliga, synes det mig vara i hög grad viktigt, att riksdagen begagnar varje tillfälle, som gives, att så smänigom bana väg för den i alla händelser säkert ganska långsamma reformen på detta viktiga område, bostadspolitikens.

Greve Spens: Herr Lamm antydde, att det skulle vara lämpligt för en kommun att upplåta mark med återköpsrätt för industriella ändamål. För min del tror jag emellertid, att industriella företag ej skulle nöja sig med en sådan upplåtelseform. Det skulle bliva mycket svårt och osäkert för en industri att på mark, som upplåtes med återköpsrätt, uppföra särskilt dyrbara anläggningar. Industrien skulle ju icke kunna veta, huru länge den skulle få behålla en sådan mark, och den skulle ju icke heller kunna få inteckningar i området belånade

till så högt belopp, som vore möjligt med full äganderätt. Det synes mig, som den egentliga vinsten med en upplåtelse med återköpsrätt skulle vara att åt kommunen bereda inkomster på jordvärdestegring, men att blott på en dylik anledning införa sådan lagstiftning, som här är i fråga, kan jag för min del icke godkänna.

(Om beredande av möjlighet för staten n. fl. att sälja jord med återköpsrätt.)

(Porta.)

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande om avslag.

Herr Alexanderson: Herr Dahl har framställt det yrkande, att kammaren skulle med utslutande av utskottets motivering bifalla klämman och sålunda besluta en skrivelse till Kungl. Maj:t, utan att i skrivelsen närmare angiva några direktiv, enligt vilka riksdagen tänkte sig, att ändamålet skulle kunna uppnås. Under vanliga förhållanden vore det ju en något egendomlig utväg, att riksdagen avsänder en naken begäran till Kungl. Maj:t att taga spørsmålet om hand. Men jag undrar, om icke i detta fall saken verkligen ligger så, att detta är det riktiga. En utredning av de synpunkter, som riksdagen skulle vilja ha beaktade vid detta syftelmåls tillgodoseende, skulle nog för att samla riksdagens båda kamrar ändå komma att bliva av det rent färglösa innehåll, därav att man icke komme till någon klarhet i frågan. Herr Dahls förslag är sålunda blott ett uttryck för det faktum, att man inom riksdagen på de flesta håll är medveten om att här, såsom herr Lamm framhöll, behövs, att till kommunernas förfogande ställas andra medel för främjande av deras tomtpolitik än den nuvarande tomträten, men att riksdagen ansett, att det måste skjutas under utredning, huru den återköpsrätt, som är ifrågaställd, i så fall skall ordnas, då man på frågans nuvarande stadium icke kunnat bilda sig en något så när säker uppfattning.

Jag ber således att i likhet med herr Dahl få yrka, att med utslutande av utskottets motivering kammaren måtte bifalla den av lagutskottet föreslagna skrivelsen.

Herr Ekman, Karl Johan: Jag skall be att få förena mig i det yrkande på avslag, vilket är framställt av greve Spens. Det är två eller kanske tre huvudskäl, som anförts för den anordning utskottet föreslår. Man säger, att kommunerna därigenom skulle beredas tillfälle att bättre kunna ordna sina bostadsförhållanden, och att det skulle kunna beredas dem lättare tillfälle att tillgodose det allmänna behovet av offentliga platser etc. Men jag undrar, om man icke köper dessa fördelar alldeles för dyrt, ifall man för nämnda ändamål vill återinföra den en gång på mycket goda grunder utdömda återköpsrätten. Man har för ändamålet infört tomträtsinstitutet. Det har visserligen till en början mött stora svårigheter att få ett mera allmänt begagnande därav, men det är väl alldeles tydligt, att utvecklingen måste gå i den riktningen, att tomträten kommer att allt mer och mer användas. Och vidare får man också räkna med

Om beredande av möjlighet för staten m. fl. att sälja jord med återköpsrätt. att kommunerna hädanefter skola visa mera förutseende, än de hittills gjort, vid uppgörande av sina stadsplaner och planer till städernas bebyggande.

Vidare har såsom skäl för ett bifall till utskottets förslag anförts, att kommunerna därigenom skulle beredas tillfälle att tillgodogöra sig den värdestegring, som uppstår, då i ett samhälle föremålen stiga i värde, allt eftersom samhället utvecklas. Det är kanske det viktigaste skälet som ligger bakom här. Men jag frågar, om det kan vara lämpligt att på det sättet skapa en skillnad emellan olika fastighetsägare inom samma samhälle. Då en medlem inom samhället köper en fastighet av annan enskild person, får den enskilde säljaren alls ingen rätt att framdeles erhålla del i den värdestegring, som kommer att inträda. Men däremot, om kommunen är säljare, skulle kommunen bibehålla sin rätt att få del i denna värdestegring. Varför skall kommunen mera tillförsäkras denna rätt än den enskilde säljaren? Kommunen har ju i alla fall den vinst av värdestegringen, att den får högre skatter, och den får i allmänhet större förmåner, ju mera skatteobjekten stiga i värde. Just att på detta sätt skapa olika klasser av fastighetsägare inom ett samhälle med olika rättigheter sinsemellan är någonting för mig mycket motbjudande.

(Forts.)

Vidare skulle rätten till återköp vålla en synnerlig osäkerhet i rättsförhållandena, i det att den fastighetsägare, som har över sig ett sådant hot om återköpsrätt, naturligtvis blir mindre benägen att kosta på sin fastighet och utveckla densamma. Det måste kännas såsom ett ingrepp uti äganderättsförhållandena, när denna återköpsrätt skall göras gällande, kanske på en tid som till och med kan vara synnerligen olämplig för tomtens innehavare. Och dessutom komma även kreditförhållandena att vålla mycken osäkerhet, i det att man icke kan på samma sätt in-teckna sin fastighet, som om detta villkor icke funnes.

Framför allt till följd av den osäkerhet i äganderättsförhållandena, som på detta sätt skulle uppstå, och den olika ställning, som skulle tillskapas för olika ägare av fastigheter inom samma kommun, måste jag bestämt motsätta mig detta skrivelse-förslag samt yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Lamm: Greve Spens yttrade, att han icke trodde att industrien kunde begagna sig av återköpsrätten, men jag vet icke, varför den icke skulle kunna göra det. Det beror väl på huru denna återköpsrätt är anordnad. Man får naturligtvis utgå från en sådan anordning, att den, som sitter med återköpsrätt, i allt fall sitter i visst avseende tryggad med hänsyn till sitt innehav.

Herr Ekman undrade, varför kommunerna skulle tillförsäkras mera rätt än enskilda säljare. Ja, den frågan trodde jag var utdebatterad, då man införde tomträttsinstitutet, när insikten att så borde vara just var en av huvudorsakerna, varför man ville

införa tomträtten. För min del finner jag det tämligen självklart, att kommunen skall få tillgodogöra sig den värdestegring, som på kommunens mark åstadkommes genom kommunens åtgöranden.

Vad för övrigt själva saken beträffar, yttrade herr Ekman även, att kommunerna skulle vara mera förutseende vid anordnandet av sina stadsplaner. Ja, det är just för att kunna vara mera förutseende, som man vill införa återköpsrätten. Man kan exempelvis göra upp en stadsplan för 100 år framåt och i den planen tänka sig en allmän plats, mötesplats, utvidgade gatuumråden o. s. v., som kanske icke behöver realiseras på 30, 40 eller 50 år, och då vore det ju högst oekonomiskt, ifall den mark, som skulle avses för dylika ändamål under tiden, innan den toges i anspråk för det åsyftade ändamålet, icke på något sätt komme till användande. Hur förfar man i Stockholm? Jo, man utarrenderar sådan mark på ett mera tillfälligt sätt på högst 25 år. Det är t. ex. fallet med det område av stadens mark, på vilket Auditorium är beläget. Det är mark, som man icke vågat sälja, emedan man tänkt sig, att den i framtiden kanske kunde behövas till utvidgning av Norra bantorget, och då har man gått till väga på det sätt, att man utarrenderat denna mark på 25 år. Om man nu t. ex. äger en likartad mark, som kanske icke behöver tagas i anspråk på ännu 50, 60 eller 70 år, synes det mig, som om man icke kan få ett bättre institut för sådan mark än just överlåtande med återköpsrätt, som naturligtvis för den, som köper marken, innebär, att han får sitta så mycket längre kvar, samt för kommunen, som äger området, skapar en stor ekonomisk fördel. Det är en sådan fördel, som jag tror skulle vinnas genom införandet av denna återköpsrätt, och det är en ytterligare anledning för mig att ansluta mig till det av herr Dahl gjorda yrkandet.

Herr Dahl: Den första av herr Ekmans anmärkningar därom att återköpsrätten skulle åstadkomma en ojämnhet i tomtägarnas ställning, i det att några skulle åtkomma den värdestegring, som uppkomme, och andra nödgas avstå därifrån, har av herr Lamm utförligt bemötts. Jag skulle dock vilja göra en liten reservation härvidlag. Jag är nämligen icke ense med herr Lamm om att man genom ett godkännande i princip av återköpsrätten också avgjort spörsmålet om jordvärdestegring. Såsom i mitt förra anförande påpekades, vill jag ingalunda, att hela jordvärdestegringen skall oavkortad tillfalla samhället, utan man kan tänka sig ett mjukare förfaringssätt, innefattande uppdelning av värdestegringen mellan samhället och den enskilde enligt särskilda grunder.

Herr Ekman har upptagit den anmärkning, som redan av lagberedningen på sin tid gjordes mot återköpsrätten, då han erinrat om den osäkerhet i rättsförhållandena, som förmenas kunna uppstå. Jag vill nämna, att man naturligtvis måste förutsätta, att

*Om beredande
av möjlighet
för staten
m. fl. att sälja
jord med åter-
köpsrätt.
(Forts.)*

Om beredande återköpsrätten icke skulle bliva så ordnad, att den när som helst kunde träda i tillämpning, utan att den skulle bindas vid en sådan förutsättning, att tomtägaren har en viss rymlig period, för staten m. fl. att sälja jord med återköpsrätt.

(Forts.)

Herr Ekman förmenade också, att kreditförhållandena skulle bliva försvårade, och den anmärkningen har även lagberedningen gjort, men jag tror, att den icke är så vägande. Den skulle väl innebära att tomtägaren kunde vara i behov av in-teckning utöver den återköpssumma, som kan vara fastställd. Men jag förmodar, att när tomtägaren behöver in-teckna sin egendom så högt, han nog har vissa vanskligheter i kreditavseende i alla fall.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, yttrade att beträffande förevarande utlåtande under överläggningen yrkats: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) av herr *Dahl*, att utskottets hemställan skulle bifallas av kammaren utan anslutning till utskottets motivering; samt 3:o) att utskottets hemställan skulle avslås.

Sedermera gjorde herr vice talmannen propositioner enligt dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till herr Dahls yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontrapropo-sition därvid antagits bifall till utskottets hemställan, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 48 utan anslutning till utskottets motivering, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 40.

Vid ånyo skedd föredragning av lagutskottets den 19 och 20 i denna månad bordlagda utlåtanden:

nr 49, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av tillfälle för innehavare av lägenheter å ecklesiastika boställen att friköpa de innehavda lägenheterna, och

nr 50, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om dels undersökning rörande verkningarna av lagen

den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna samt lagen samma dag om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna ävensom förslag till förbättringar i dessa lagar, dels ock ändring i vissa angivna avseenden uti förstnämnda lag.

biföll kammaren vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 19 och 20 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt för Konungen att stadga förbud i vissa fall mot slaktande av svin och saluhållande av slaktat svin.

*Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.*

Genom en den 14 maj 1915 dagtecknad proposition, nr 200, som hänvisats till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bifogade utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till lag om rätt för Konungen att stadga förbud i vissa fall mot slaktande av svin och saluhållande av slaktat svin.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda grunder hemställt, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av herr *Persson* i Norrköping, som yrkat, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition måtte av riksdagen bifalias.

Herr statsrådet friherre Beck-Friis: Herr talman, mina herrar! Bekant är, huru våra livsförnödenheter visat allt större tendens att stiga i pris. Bekant är ock, att det varit rätt svårt att få en hel del av dem att räcka till. Livsmedelskommissionen liksom regeringen har sökt vidtaga än den ena och än den andra reglerande åtgärden dels för att söka trygga tillgången, dels för att söka reglera prisen. Jag kan försäkra herrarna, att nästan vilken åtgärd som än kommer på tal, är förhållandet det, att lika ivrigt som den begäres från vissa håll, lika energiskt får man höra protester från andra håll.

Nu har i åtskilliga länder det ansetts som en synnerligen klok åtgärd, att i ett fall som det ifrågavarande ingripa reglerande dels för att skydda svinstammen i landet och dels för att dryga ut tillgången på fläsk genom att bestämma viss minimivikt för slaktning av svinkreatur. Livsmedelskommissionen kom också in med ett sådant förslag till regeringen, men å ena sidan ansågs tiden kanske icke vara inne för en sådan reform, och å andra sidan var det många saker som måste tagas i övervägande för att kunna få en lämplig avvägning på ett sådant förslag. Men jag anser, att tider kunna komma, då det kan vara lämpligt att vidtaga en sådan åtgärd, och därför har Kungl. Maj:t gjort en hemställan till riksdagen om ett bemyndigande att få utfärda vissa reglerande

Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.

(Forts.)

bestämmelser, om det visar sig behöfligt och nödvändigt. Denna rätt blygsamma begäran från Kungl. Maj:t har emellertid mötts av ett så gott som enhälligt nej från lagutskottet. Jag vågar därför icke nu göra något yrkande, men ber att få påpeka detta såsom ett bevis för, huru svårt det är att träffa bestämmelser, som icke möta mycket stort motstånd. Det är denna, om jag så får säga, svårighet att utfinna reformer, som bota det ena, utan att stjälpa det andra, som är så ofantligt stor. Jag tycker, att det ligger ett mycket gott bevis för denna svårighet däruti, att även om man begär endast ett bemyndigande för regeringen att, om en åtgärd kommer att visa sig nödvändig, då få rätt att utfärda motsvarande lagbestämmelser i vidare eller inskränkta grad, lagutskottet ändå säger: Nej, detta är ett för stort ingripande i åtskilliga avseenden.

Jag vill som sagt icke göra något yrkande. Men jag har velat säga detta för att visa, huru ofantligt svårt det under dessa tider är att finna åtgärder, som vinna allmänt erkännande.

Herr Dahl: Herr talman! Jag ber att få försäkra herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att lagutskottet ingalunda varit blint för de svårigheter i avseende på livsmedelspolitiken, som regeringen utan tvivel haft att brottas med. Men om utskottet i alla fall icke kunnat gå med på den framställning, som här gjorts, har utskottet enligt min mening haft skäl härför. Statsrådet framhåller, att det här endast begärts ett bemyndigande att för möjligen inträffande utomordentliga fall kunna användas. Men man får naturligtvis räkna med, att detta bemyndigande kommer att utnyttjas, och man får då tillse, efter vilka grunder lagförslaget är lagt. Enligt utskottets mening skulle en så vidsträckt befogenhet, som här ifrågasättes, med skäl kunna befaras innebära en obillighet av ganska stor utsträckning mot vissa samhällsklasser, särskilt jordbrukarna, samt bland dessa dem som hava minsta bärkraften. Det expropriationsförfarande, som riksdagen tidigare beslutat i avseende på varor och förnödenheter, är knappt till sin räckvidd så långt gående som det förfarande, vilket här ifrågasättes. Förut har det gällt, att innehavaren av varan skulle vid avstående till staten få full ersättning för varans värde. Men det förfarande, som här ifrågasättes, skulle näppeligen alltid inrymma full gottgörelse åt varuägaren. Ty vad innebär egentligen det här avsedda lagförslaget? Jo, att man skall kunna ålägga djurägare att under en viss tidrymd behålla sina djur och fodra dem, även om det är förenat med direkt förlust. Statsrådet skall säkerligen icke jäva mina ord. Vi kunna stödja oss på en tämligen färsk erfarenhet. Jag vill erinra om, att ännu i vintras det för en djurägare med stor svinstam, om han ville behålla och fortfarande föda sina svin, då de övergått en viss vikt, för varje dag var en direkt förlust, då kreatursfodret uppgick till ett pris av 25—28 öre. Nu skall kanske statsrådet

påpeka, att — såsom i propositionen antytts, — dispens skulle lämnas i händelse av bristande tillgång till foder. Jag vet icke, vad härmed avses. Menas alla de fall då djurägaren icke omedelbart på sin gård har det nödiga fodret? Ja, då kan ju dispensen hava någon betydelse. Men jag förmodar, att det fall icke avses, då priset på fodret är så högt, att det icke blir ekonomiskt för djurägaren att skaffa det nödiga fodret. Och avses icke dessa senare fall, är dispensmöjligheten ej mycket värd.

Vidare går den föreslagna lagstiftningen betydligt längre än livsmedelskommissionen tilltrott sig kunna föreslå. Livsmedelskommissionen ifrågasatte icke annat än förbud beträffande offentliga slakthus och exportslakterier, under erinran att kontrollen vid ett förbud i allmänhet skulle visa sig ogörlig. Utskottet har också ansett, att ett sådant förbud icke låter sig genomföras, och att sålunda förbudet i den utsträckning Kungl. Maj:t föreslagit till väsentlig del skulle bli ineffektivt, ett förbud på papperet, och sådana bör man akta sig för att tillskapa.

Jag ber, herr talman, på de skäl jag anfört, att få hemställa om bifall till utskottets utlåtande.

Greve Hamilton, Hugo: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke göra något yrkande. Men då den siste ärade talaren fäste uppmärksamheten därpå, att livsmedelskommissionen icke gått så långt som Kungl. Maj:t, och menade, att om man icke går längre, än livsmedelskommissionen, det vill säga inskränker förbudet endast till offentliga slakthus och exportslakterier, man skulle göra förbudet fullkomligt ineffektivt, måste jag säga, att detta ingalunda är förhållandet, ty därigenom skulle ett ganska verksamt band läggas på exporten. Ty det är ju endast från dylika slakterier som export af fläsk författningsenligt kan äga rum. Genom att stanna vid livsmedelskommissionens förslag skulle man för övrigt sluppet denna svåra fråga om undantag och dispenser. Men nog är det i alla händelser ganska märkvärdigt, att man kan säga som lagutskottet här gör, att då den vanliga anledningen till nedslaktningen torde vara bristen på foder, »lärer det kunna vara att förvänta, att undantag från förbudet skulle komma att meddelas i en utsträckning, som i stort sett gjorde hela lagstiftningens syfte förfelat». Förhållandet är det, att vad som egentligen givit anledning till detta förslag, var en undersökning, som visade, att medelvikten på slaktade svin under de senare månaderna sjunkit undan för undan. Man slaktade allt mer och mer icke fullgödda svin och även dräktiga honor. Anledningen härtill var i allmänhet ingalunda, att man saknade foder, utan det var de enorma pris, som bjödos, vilka lockade till nedslaktning.

Jag ville blott framhålla detta.

Herr Gezelius: När denna fråga behandlades i utskottet, fanns där mycken sympati för bifall till den kungliga proposi-

*Lagförslag
om förbud
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.
(Forts.)*

Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.
(Forts.)

tionen, men det avgörande skälet för att icke den tillstyrktes. var att man ansåg så ovisst, huru Kungl. Maj:t tänkt sig ordna ifrågakvarande ärende. Den antydning därom, som givits i den kungliga propositionen, möttes av sakliga erinringar, som det verkliga var svårt att kunna gendriva. Då frågan kom till lagutskottet i det skick, som den gjorde, lär man alltså däri kunna se förklaringen till det slut, vartill utskottet kommit. Jag beklagar, om detta skulle från regeringsbanken på något sätt uppfattas som ett uttryck för bristande förtroende från utskottets eller riksdagens sida. Det förefaller mig, som om departementschefen skulle sakna anledning till en sådan uppfattning om riksdagens ställning. Det tillmötesgående, som visats på likartad lagstiftnings område, har gått utöver vad Kungl. Maj:t själv begärt, såsom framgår av ett redan förut i dag fattat beslut.

Jag vill begagna tillfället att även säga, att det tillmötesgående, som i så stor omfattning visats från kommuner i vårt land redan vid första påkallandet av en samling under livsmedelskommissionens egid, en anslutning, som i sina konsekvenser synes icke i allo hava varit odelat tillfredsställande, vittnar om mycken lojalitet.

Herr Dahl: Jag måste hava yttryckt mig otydligt, eftersom greve Hamilton fattat mina ord så, som om jag hade sagt, att tillämpningen av en lagstiftning i den omfattning, som livsmedelskommissionen föreslagit, skulle göra densamma ineffektiv. Tvärtom, min mening var att säga, att om man utsträckte lagen utöver livsmedelskommissionens förslag, sålunda till landsbygden i allmänhet, förbudet skulle i denna del bliva ineffektivt, därför att någon kontroll härutinnan icke skulle vara möjlig att utöva.

Herr Lindblad, Anders: Det är ju rätt betecknande, att regeringen endast fått understöd av socialdemokraternas representanter, när den gjort ett försök att tillfredsställa ett ganska viktigt konsumentintresse. Det har under hela den tid, som förgått ända sedan det nya årets början, varit en oavslutlig stegring av priset på fläsk här i landet. I nuvarande stund är det uppe i en sådan höjd som väl aldrig tillföre. Att nu regeringen vidtagit en åtgärd, varigenom man skulle kunna på ett eller annat sätt nedbringa fläskpriset, bör man hålla regeringen räkning för. Trots detta hava de övriga partierna icke kunnat ställa sig bakom densamma, utan i miss- troende till den vägrar lämna det medel i händerna, som begärts. För min del anser jag, att regeringen här gjort ett försök att till- varataga ett stort och viktigt konsumentintresse, och då en del re- presentanter i lagutskottet, som tillhöra mitt parti, reserverat sig till förmån för den kungl. propositionen, ber jag att få yrka bifall till denna och reservationen.

Herr Ericsson, Aaby: Herr talman, mina herrar! Det är alldeles givet, att under extraordinära förhållanden extraordinära åtgärder mången gång måste tillgripas, och jag är alldeles på det klara med, att det för Kungl. Maj:t mången gång är ytterst svårt, när Kungl. Maj:t anser sig böra lyssna på alla röster, som tränga fram till honom, att fatta sin ställning under förhållanden sådana som dessa. Men jag kan icke neka mig att i detta sammanhang begagna tillfället till att uttala, att jag tror det vore önskligt, om så mycket, som omständigheterna medgiva, ett ingripande från regeringsmakten och från den lagstiftande makten icke skedde i näringslivets förhållanden och framför allt icke allt för mycket i detalj. Och mig synes, att det går för mycket i detalj, när man önskar, att Konungen skall äga att, som det heter, »stadga förbud mot slaktande av synbarligen dräktiga svin eller svin under viss, av Konungen bestämd vikt, så ock mot saluhållande av slaktat svin under viss, av Konungen bestämd vikt». Jag kan icke hjälpa, att jag tycker, att det sublimala här nästan rör vid sin motsats. Jag tror, att de förhållanden, som varit rådande och om vilka den siste ärade talaren yttrade sig — att prisen på svin gått upp oerhört mycket, veta vi ju alla — berott på stegring av priset på foderämnen. De, som idka svinskötsel hava på grund av 1914 års missväxt — jag tvekar icke att beteckna det så — måst köpa sina foderämnen, och dessa ha betingat så höga pris, att de förhöjda pris, till vilka svinen sålts, icke medfört högre vinst än under normala förhållanden.

Lagförslag
om förbud
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.

(Forts.)

Att på föreslaget sätt genom lagstiftning ingripa och föreskriva enskilda näringsidkare, om de få göra det eller det, om de få salubjuda sina varor då eller då, anser jag icke lämpligt eller lyckligt. Vi hava sett, att åtgärder från det allmännas sida vidtagits, vilka tvivelsutan varit i allra högsta grad välment, vi hava sett, huru på uppmaning av livsmedelskommissionen stora partier spannmål inköpts av kommuner och allmänna institutioner, såsom hushållningssällskapen, för att tillhandahållas allmänheten. Men vad blev följden härav? Jo, när man kom litet längre fram, visade det sig, att det fanns mera spannmål i landet, än man trott och att de kommuner och personer, som inköpt sådan göra betydande förluster. Jag kan icke hjälpa, att jag tror, att ett ingripande även på detta område icke behövt äga rum *i den grad*, som skett.

Med vad jag nu sagt, har jag endast för min del velat framhålla, att jag tror, att det lyckligaste varit, om förhållandena, så långt det varit möjligt, fått utveckla sig normalt d. v. s. ostört även under dessa tider. Jag tror, att ett ingripande från Kungl. Maj:ts och riksdagens sida härvidlag icke är lyckligt och framför allt icke lyckligt, då det går så i detalj, som det här föreliggande förslaget skulle komma att göra.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindley: Jag ber att få uttala en mot den föregående talarens åsikter stridande mening, och jag står icke ensam om

Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.
(Forts.)

densamma. Den övervägande delen av Sveriges befolkning ser med bekymmer på nuvarande förhållanden och lägger i mångt och mycket skulden härtill på ineffektiviteten av de åtgärder Kungl. Maj:t vidtagit för att söka hindra den oerhörda prisstegring, som ägt rum i hela vårt land. Denna prisstegring betyder umbäranden för tusentals familjer i landet, och Kungl. Maj:t bör därför vidtaga alla möjliga åtgärder för att råda bot härå.

Nu tror jag verkligen, att föreliggande förslag icke kan sägas vara fullt lämpligt, men detta beror på att det icke går tillräckligt långt. Att endast bestämma slaktvikten för svin är ingen effektiv åtgärd för att tillförsäkra folk de livsmedel, som behövas. Jag tror sannerligen icke, att det skulle vara klokt att, såsom den siste talaren sade, låta saken utveckla sig normalt. Enligt hans mening skulle det nu vara någorlunda normalt, då förhållandena fått nästan fritt utveckla sig, utan att Kungl. Maj:t vidtagit några åtgärder för att hindra den oerhörda prisstegring, som ägt rum.

Jag har härmed velat uttala den olika uppfattning i frågan, som vi socialdemokrater hysa, och ber att få yrka bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Greve Hamilton, Hugo: När jag hörde den siste talaren utveckla sina synpunkter omedelbart efter herr Aaby Ericsson, kunde jag icke låta bli att tänka på historien om källarmästaren, som hade så mycket flugor i sin lokal. Det klagades däröver, och han jagade med mycken ansträngning bort dem. Då därefter en gäst sade: här finnas ju inga flugor, genmålte källarmästaren: det kan inte katten hålla lagom med flugor åt herrarna. Somliga anse, att från det allmännas sida gjorts för litet, andra åter, att man gjort alldeles för mycket.

Min värderade väns, herr Aaby Ericsson, anförande vågar jag beteckna som ett utslag av den älskvärda svenska sorglösheten. Det har varit alldeles onödigt, säger han, att vidtaga särskilda åtgärder för att få in spannmål i landet; det kommer att visa sig, att mer än tillräcklig sådan finns i landet, och att de, som vilja sälja, icke kunna göra det utan förlust. Vill herr Aaby Ericsson verkligen taga på sitt ansvar, att det kommer att gå på det viset? Jag skall tala om, att ännu finnes icke tillräckligt med spannmål för brödföda, tills nästa skörd kommer in. Vi hava visserligen köpt tillräckligt, men allt har ännu icke kommit hit, och ingen vet, vad som kommer att hända. Under sådana förhållanden som de nuvarande har man för övrigt icke rättighet att efteråt komma och förebrående säga, att den eller den åtgärden icke behöfts. Ty den kunde ha behöfts. Ej heller ha vare sig staten eller kommunerna rätt att klaga även om de skulle få sälja vad de importerat med förlust. Det har varit bådas plikt att här riskera förlust.

Beträffande vad herr Aaby Ericsson yttrade angående de

proponerade åtgärderna med avseende å slaktande av svin, hade han mycket rätt uti att, såsom prisen å foderämnen nu stegrats, det är alldeles orimligt, att folk klagar över de höga fläskprisen och vill, att dessa med tvångsmedel skola pressas ned. Även med de höga fläskpris, som rätt, har det ingalunda varit någon lukrativ affär att föda upp svin. Men det finnes en gräns. När man märker, att det börjar taga den riktningen, att hela svinstammen inom landet äventyras och att, om det får fortgå, det skulle kunna hända, att man kommer ur askan i elden, så att några månader härefter det i stora delar av landet icke finnes några svin, emedan de sålts vid 30 å 40 kilogramms vikt, då tror jag, att staten har både rättighet och skyldighet att söka träda emellan. Det är emellertid karakteristiskt, att man här i landet kallar denna lilla, oskyldiga åtgärd, kan man säga, ett förskräckligt ingrepp i näringsfriheten. Man behöver icke gå längre än över sundet för att finna ett land, som utan klagan antagit en lag precis likadan som den Kungl. Maj:t nu föreslår.

*Lagförslag
om förbud i
vissa fall mot
slaktande av
svin m. m.
(Forts.)*

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr vice talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framställdes, propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren med avslag å utskottets hemställan skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr Persson i Norrköping vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr vice talmannen sig anse den senare propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 51 och antager det förslag, som innefattas i den av herr Persson i Norrköping vid utlåtandet avgivna reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 54;

Nej — 68.

Om utgärder
till avstyrande
av svårartat
djurplågeri.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 19 och 20 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 52, i anledning av väckt motion om ändring av 18 kap. 16 § strafflagen.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 28, hade herr *Wavrinsky* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av eller tillägg till 18 kap. 16 § strafflagen, att polismyndighet, under förbehåll, som tryggade mot övergrepp, finge lämnas befogenhet att vid fall av fortfarande grymhet mot och misshandel av djur, varvid rättelse ej genom lämpor eller i den ordning lagen nu föreskreve vunnas, på ägarens bekostnad taga vård om sådant djur och i värsta fall låta nedslakta det.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av herr *Wavrinsky*s motion, I: 28, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga i övervägande huruvida, i vilken omfattning och på vad sätt, i fall av svårartat fortvarande djurplågeri genom vanvård eller annan uppenbar grymhet, offentlig myndighet kunde tilläggas befogenhet att, där ej rättelse annorledes kunde vinnas, ombesörja djurens vårdande eller befrielse från dess lidande, samt därefter för riksdagen framlägga de förslag, vartill sådant övervägande kunde föranleda.

Herr *Hallberg*: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att framställa något yrkande, utan mera för att bereda mig, så att säga, en hederlig reträtt, därest en sådan för min egen del skulle finnas oundviklig vid det framtida sysslande med spörsmål, däri jag sannolikt kommer att deltaga. Jag vill, som sagt, icke göra något yrkande, allra minst något yrkande om avslag. Ty detta betänkande är, för att gå i positiv riktning, förvisso så återhållsamt och beskedligt avfattat, att man snarare kan undra över, huru utskottet kunnat hava nog självbehärskning att icke avstyra motionen. Så stora svårigheter för sakens ordnande har utskottet nämligen hållit fram. Motionens syfte är behjärtansvärt, säger utskottet. Ja, det är jag den förste att erkänna och jag skulle ingenting hellre se, än att syftet kunde vinnas, men det finnes så många behjärtansvärda syften, vilka man i denna ofullkomliga värld ej kan uppnå. En parallell framställer sig osökt. Som bekant är misshandel mot egna barn icke straffbar med mindre den överstiger det mått, som angives i 14 kap. 13 § strafflagen, vilket lagrum dock stadgar som straff fängelse intill 6 månader. Överstiger misshandeln å egna barn icke denna gräns, är den icke åtkomlig enligt strafflagen. Jag skulle kunna, om det vore lämpligt, skildra många upprörande fall, då myndighet och människovännen stått rådlös och rättslös gent emot grymma föräldrar och saknat rätt och möjlighet att skilja barnen från föräldrarna. Och detta har även varit sådana fall där man omöjligen, såsom man ofta vill, kunnat till-

skriva det onda s. k. sociala missförhållanden och icke heller dryckenskap. Det problemet har man icke kommit till rätta med, och dock gäller det mänskliga varelser. Jag vill erinra, att 1902 års lag angående vanartade barn icke avser kroppsligt misshandlade barn, utan endast själsligt vanartade.

*Om åtgärder till avstyran-
de av svårartat
djurplågeri.
(Forts.)*

Beträffande djurplågeri lärer, såsom utskottet också riktigt förutsätter, annan utväg icke finnas än att i första rummet lägga avgörandet i underlydande polismyndigheters händer. Men skola icke skiftningarna i uppfattningen om, vad som bör förstås med fortfarande vanart och fortfarande grymhet mot djur, framträda i stor omfattning? Med enstaka, mera flagranta fall skall man nog komma till rätta, hoppas jag, men huru kommer det att gå med gränsfall? Misslett nit, låt vara i allra största välmening, skall nog komma att göra sig gällande. Skall man då kunna, frågar jag mig, på detta sätt inskrida mot t. ex. en djurägare, som har för vana att på obarmhärtigt sätt överanstränga sina dragare — och dessa kunna vara många till antalet? Eller skall man kunna inskrida mot dem, som hysa sina djur, måhända stora besättningar, i mörka och osnygga stallar, ett djurplågeri så uppenbart som vilket som helst? Det gäller här — må man komma ihåg det! — ett högst allvarligt inskridande mot enskildas besittningsrätt, i synnerhet om det ifrågakommer under en för djurägaren bråd arbetstid. Det gäller att bereda vård åt de djur man omhändertagit och i lämpliga fall nedslakta dem, och allt skall ske skyndsamt, om det skall vara någon mening med förfarandet. Men helt visst skall detta i många fall befinnas lättare sagt än gjort. Till mängden av svårigheter sälla sig även tänkbara möjliga missgrepp från polismyndigheternas sida.

Jag skall inskränka mig till att uttala dessa betänkligheter. Flera kunna förvisso andragas. Emellertid önskar jag motionsnämrens sak all framgång, men jag befarar tyvärr, att problemet kommer att befinnas vara tämligen olösligt.

Herr talman, jag har intet yrkande att göra.

Herr A l e x a n d e r s o n: Då den föregående talaren icke gjordenågot yrkande och sade sig allra minst vilja framställa något yrkande om avslag, skall jag icke vidare uppehålla kammaren med att ingå i något svaromål på de betänkligheter han nämnde och beträffande vilka det för utskottet stått ganska klart, att de föreligga. Jag skall inskränka mig till att betona, att utskottet bland annat sökt de garantier, vilkas behövlighet herr Hallberg framhöll vara av sådan vikt, däruti, att man ville begränsa tillämpningen av ifrågavarande förfarande till synnerligen flagranta fall och på så sätt undgå, att missgrepp skulle kunna äga rum av alltför nitiska djurvänner.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i iöreförande utlåtande hemställt.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning av riksdagens bibliotek till centralt förvaltningsbibliotek;
nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 3 i reglementariska föreskrifter för riksdagen; samt

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 12 maj 1897 med vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgivningsrätt, så ock angående forum för riksbanken, till lag om ändrad lydelse av 3 och 6 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 samt till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.*

Föredrogs ånyo lagutskottets den 19 och 20 i denna månad bordlagda utlåtande nr 53, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud för vissa personer att visas å ort, där avdelning av krigsmakten är förlagd, samt till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen, dels ock i ämnet väckt motion.

Genom en den 16 april 1915 dagtecknad proposition, nr 144, som hänvisats till lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bifogade i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagda förslag till lag om förbud för vissa personer att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är förlagd, samt till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herrar *O. Holmdahl, E. von Hofsten, Arvid Lindman, Conrad Vahlquist, K. Beckman, Karl Hildebrand, Hans Andersson, John Jeansson* i Kalmar, *Cornelius Olsson, Gust. Rydén, C. Hallendorff, Malte Sommelius, Wilh. Hellberg, Gust. Odqvist, Fritz Kaijser, Pehr Aug. Andersson, N. E. Nilsson, C. J. Öberg, Axel E. Lindvall, Carl Lorentzon, Edv. Andersson, C. Wilh. Jönsson, J. Åkerman, Emil Bengtson, Sven Lübeck, P. Rydholm, Alex. Thore, S. Welin, M. Svensson, Axel Sundberg, Wilh. Andersson, Aug. Lingström, David Norman, Axel Lundblad, O. Alfr. Berg, K. J. Larsson, Carl Persson* och *John Jönsson* väckt motion (II: 128), vari hemställts att riksdagen måtte för sin del besluta, att 10 kap. 14 § strafflagen skulle erhålla följande ändrade lydelse:

»Var som — — — stadgas.

Där någon — — — 1 mom. sägs.

Har någon — — — fängelse.

Där någon i annat fall, än nu är sagt, inför samlat krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, på grund av värnpliktslagen äro samlade, muntligen eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller upp-

väcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, vare lag som i 3 mom. sägs.

Vad i — — — verkan.»

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.*

(Forts.)

Utskottet hade i förevarande utlåtande på anförda grunder hemställt,

1:o) att riksdagen, i anledning av herr Holmdahls m. fl. motion, måtte för sin del antaga följande

Lag

angående ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 14 § i 10 kap. strafflagen skall erhålla följande ändrade lydelse:

Var som, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utsprott eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott, varde, där ej uppmaningen särskilt med straff belagd är, dömd till böter eller fängelse. Avsåg uppmaningen brott, varå strängare straff än fängelse kan följa, eller voro eljest omständigheterna synnerligen försvårade, då må till straffarbete i högst fyra år dömas. Är den skyldige i följd av uppmaningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § stadgas.

Där någon annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utsprott eller utsprida låtit, söker förleda till brott; vare lag som i 1 mom. sägs.

Har någon eljest på sätt i 1 eller 2 mom. förmåles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, straffes med böter eller fängelse.

Där någon i annat fall, än nu är sagt, inför samlat krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, på grund av värnpliktslagen äro samlade, muntligen eller i skrift, den han utsprott eller utsprida låtit, söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydanden, vare lag som i 3 mom. sägs.

Vad i denna paragraf är stadgat gälle även om den, som annans skrift, vars innehåll är efter samma paragraf straffbart, utsprott eller utsprida låtit för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan.

2:o) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation mot utskottets hemställan under 1:o) hade avgivits av herrar *Lindhagen, Alexanderson, Eliasson, Pettersson* i Södertälje, *Lindqvist* i Stockholm och *Persson* i Norrköping, vilka förklarar sig anse, att utskottet bort hemställa, att herr Holmdahls m. fl. ifrågasvarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vidare hade mot utskottets hemställan under 2:o) anförts reservation av greve *Spens* och herr *Dahl*, vilka förklarar sig anse, att

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort

m. m.

(Forts.)

utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Herr statsrådet Hasselrot: Herr talman, mina herrar! Det skulle ju kunna synas obehövt och onödigt, att jag nu uppträder till försvar för det kungl. förslaget, då detta på ett par undantag när icke lyckats tillvinna sig bifall ens av utskottets höger. Då jag det emellertid gör, beror detta därpå, att jag aldrig ger vad jag efter moget övertvägande funnit riktigt och rätt förlorat utan all strid.

Till undvikande av missförstånd vill jag till en början ytterligare understryka, vad jag yttrade till statsrådsprotokollet vid avlåtande av ifrågavarande proposition till riksdagen: »Visserligen framstår det för mig såsom klart, att icke lagstiftningsåtgärder enbart härvidlag äro tillfyllest. Givetvis är det såväl för den enskilde medborgaren som ock för de statens organ, åt vilka det uppväxande släktets medborgerliga och militära uppfostran är anförtrodd, en uppgift av högsta vikt att söka bringa landets ungdom den övertygelsen, att fosterlandets urgamla frihet och dess på nationell grund uppvuxna rätt och kultur äro värda att försvaras. En sådan övertygelse och den därur framväxande känslan av plikter mot fäderneslandet äro säkerligen det bästa värnet mot de osunda påverkningar, som det här gäller att möta. Ävenledes är det naturligtvis av stor betydelse, att anledningar till berättigat missnöje med den militära tjänstgöringen, såvitt möjligt, undanröjas, så att värnpliktens fullgörande ej medför större tunga än som är nödvändigt för att utbildningsarbetet skall kunna på riktigt sätt bedrivas.»

Ja, så långt tror jag vi alla äro ense. Nu har det emellertid tyvärr visat sig vara förenat med synnerligen stor risk att helt förlita sig på denna långmodighetens och upplysningens väg. Med kännedom om motsvarande förhållanden i utlandet borde man ju kunnat hysa berättigade förväntningar, att även här i Sverige den antimilitaristiska propagandan inför världsolyckan skulle åtminstone avtagit. Men långt ifrån att så blivit förhållandet, synas i stället de försvarsfientliga sammanslutningarna inom vårt land hava velat till det yttersta utnyttja de ökade tillfällen till propaganda, som den partiella mobiliseringen i höstas erbjöd. I detta avseende kan jag åberopa de rapporter, som de högre militära myndigheterna på förekommen anledning i slutet av förra året ingivit till regeringen angående de disciplinära förhållandena inom arméns och flottans olika avdelningar. Av vad dessa rapporter innehålla och av vad för övrigt kommit till regeringens kännedom har regeringen fått den bestämda uppfattningen, att vad som för tillfället, sedan de s. k. Staafflagarna — tack vare agitatorernas klokhed att något så när hålla huggormstungan inne, när fara vädrats — visat sig otillräckliga, framför allt är behövt, det är att söka stävja den enskilda propagandan, agitationen man och man emellan. Det medel, som

här synes vara närmast till hands att tillgripa, är en lagändring därhän, att även den enskilda propagandan blir straffbar. Det har emellertid syns mig betänkligt att på ett enstaka område rubba den gamla principen i vår strafflag, enligt vilken allenast sådant uppmanande till brott, sådant prisande av brottslig handling, som sker offentligt, (d. v. s. muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift den man utsprider eller utsprida låter), är straffbart. Än mindre har jag kunnat tillråda, att man för att träffa ett speciellt fall nu skulle utan avvaktande av den stora strafflagsreform, som förberedes, eller utan en mera ingående undersökning, än nu varit möjlig, helt omkasta ifrågavarande princip. Regeringen har i stället sökt att genom ifrågavarande lagförslag finna en utväg, som skulle kunna göra det i någon mån möjligt att förhindra kända yrkesagitatorer att fortfarande offentligt eller enskilt bedriva sin fördärvbringande verksamhet.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

I fråga om själva förslaget vill jag här endast framhålla, att enligt vad de mest sakkunniga personer försäkrat mig, vi, om vi i höstas haft en lag av den innebörd det kungl. förslaget angiver, skulle befriats från åtskilliga synnerligen sorgliga företeelser.

Samtidigt härmed vill jag varna för att nu slå sig till ro, därför att man måhända på allra sista tiden hört mindre talas om den antimilitaristiska propagandan. Detta är kanske ren taktik. Vänta bara, till dess i dag dessa antimilitaristlagar fallit. Sedan sticker propagandan nog åter upp sitt huvud.

Mot detta lagförslag ha ju från många håll gjorts högst väsentliga anmärkningar av olika slag. Bland annat har man ifrågasatt, att förslaget strider mot vår grundlag. Jag anser det icke vara behövt att i denna kammare tillbakavisa detta inkast.

Man har vidare sagt, att förslaget innebär en undantagslag, en klasslag, att det innebär en kränkning av principen om allas likhet inför lagen. Jag anser det ock onödigt att här gendriva denna invändning.

Även hade jag trott, att det skulle vara obehövt att i denna kammare bemöta en ytterligare beskyllning, som gjorts, nämligen att regeringen skulle brutit mot sin plikt att under dessa allvarliga tider icke företaga något som skulle vara av beskaffenhet att söndra nationen. Herr Alexanderson alluderade emellertid, så vitt jag icke missförstod honom, nyss i ett yttrande i en annan fråga på denna sak. Han talade nämligen om lagar eller lagförslag, som äro partiskiljande. Anser verkligen herr Alexanderson, att detta är en fråga, som måste vara partiskiljande? Om verkligen så är förhållandet, att en i sak så moderat man som han har den uppfattningen, har jag endast att konstatera ett sorgligt faktum. Är det rimligt att påstå, att man sönderriver nationen, då man söker oskadliggöra dem, som vilja sönderrika nationen?

Jag skall passa på att i en parentes bemöta ett annat ytt-

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

rande, som herr Alexanderson hade i samma debatt. Han syntes klandra regeringen därför, att regeringen använt så mycken tid i onödan på utarbetandet av detta lagförslag, som ju måste falla. Anser verkligen herr Alexanderson, att regeringen icke bör framlägga något förslag, därför att den vet, att förslaget har den ena kammaren emot sig? Min mening är, att regeringen alltid bör framlägga ett förslag, det må vara fråga om vilket ärendet som helst, så snart förslaget enligt regeringens egen uppfattning är av beskaffenhet att gagna fosterlandet. Det anstår icke regeringen att dessförinnan söka förvissa sig om att förslaget kan påräkna stöd av vissa riksdagspartier. En sådan roll tilltalar åtminstone icke mig.

Mot detta förslag har man vidare sagt, att det innebär en kränkning av medborgerliga rättigheter. Javäl, detta är riktigt, men endast om man sätter likhetstecken mellan kränkning av medborgerliga rättigheter och inskränkning i medborgarnas rättighet att handla efter behag. I så fall innehåller emellertid nästan varje lag en kränkning av medborgerliga rättigheter. Man har icke rätt att förbise, att i ett ordnat samhälle individens frihet icke kan vara fullständig. Den måste i större eller mindre grad begränsas med hänsyn till vad det allmänna bästa kräver. Endast i den mån man kan säga, att en lag berövar medborgarna något av deras frihet, utan att detta är nödvändiggjort av det allmännas intresse, är det fog för talet om kränkning av medborgerlig frihet. Icke ens våra dyrbaraste medborgerliga rättigheter, yttranderätten, tryckfrihets- och församlingsfriheten, äro eller kunna vara obegränsade. Nu har lagrådet emellertid ansett sig skyldigt att understryka, att här är fråga om en inskränkning i medborgarnas frihet att välja sin vistelseort, och detta har med synnerlig styrka upprepats av lagutskottet. Det är naturligtvis en obestriddlig sanning vad lagrådet och lagutskottet sålunda sagt. Men märk väl, här är icke fråga om någon nyhet i vår lagstiftning. I detta avseende ber jag att få återropa bestämmelserna i lagen om villkorlig frigivning och i lösdrivarlagen, enligt vilka vederbörande efter sitt frigivande icke ha rättighet att själva välja vistelseort, ävensom motsvarande bestämmelser i alkoholistlagen. Vad alkoholistlagen beträffar ber jag att få erinra därom, att en alkoholist kan inspärras på allmän anstalt, ehuru han icke gjort annan något ont i vidare mån än att han legat familjen till last. Då man således med rätta anser sig kunna beröva alkoholisten friheten och av mänhet om hans egen hälsa och hans närmastes ekonomi utvälja en för honom säkerligen mycket nyttig, men enligt hans eget tycke måhända icke så behaglig vistelseort, kan det då vara fog för påståendet, att den medborgerliga friheten äventyras genom detta lagförslag, som ger rätt till förbud för en förvillad och förvildad antimilitaristagitor att under viss tid vistas på en ort dit han beger sig utslutande i syfte att skada vårt försvar.

Nu säger visserligen lagutskottet, att bestämmelserna i lösdriverilagen m. fl. lagar, som jag talat om, alls icke äro jämförliga med bestämmelserna i föreliggande förslag. Syftet, säger lagutskottet, är ju så helt annorlunda. Ja, visst, det medger jag, men syftet här går direkt ut på att söka bevara Sverige, medan syftet med de andra bestämmelserna i första rummet är att söka bevara den svenska individen. Vilketdera är det viktigaste? Jag kan alltså icke se, att beskyllningen, att jag eller regeringen velat kränka de medborgerliga rättigheterna, har någon som helst grund. Men även om så vore; de medborgerliga rättigheterna äro mig mycket dyrbara, men långt dyrbarare är mig Sveriges rätt att allt fortfarande få leva ett fritt och oberoende liv!

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.*

(Fortv.)

Nu har högern inom utskottet också avstyrkt detta förslag. Jag känner icke anledningen. Jag antar, att den är att söka däri, att högern funnit, att bestämmelserna förmenats vara icke tillräckligt effektiva. Men jag hemställer till eder, mina herrar: kan det verkligen vara skäl att, därför att man önskar något mera, än som nu bjudes, avslå detta förslag, vars bestämmelser dock måste anses önskvärda.

Ja, då förslaget nu faller, smärtar detta naturligtvis mig, men min smärta uppväges i någon mån därav, att jag vet, att regeringen gjort vad den funnit vara det rätta.

Herr A l e x a n d e r s o n : Herr talman! Det är ju flera olika punkter, som man måste taga i betraktande för att komma till ett omdöme rörande en lagstiftningsåtgärd sådan som den här ifrågasatta. Det gäller ju icke blott att se efter, huruvida en skadlig agitation inom landet bedrives, utan det är ock att pröva, huruvida de medel, som äro föreslagna gent emot en dylik agitation, kunna förväntas äga någon som helst avsevärd effektivitet. Det är vidare att taga hänsyn till, huruvida man icke genom att tillgripa ett dylikt, måhända för sitt avsedda syfte ineffektivt medel förgriper sig på andra viktiga ting.

Herr statsådet har med styrka betonat, att här pågår och under senaste tiden pågått en ökad landsfördärlig, försvarsfientlig propaganda. Men då statsrådet kom till den andra frågan, den i vad mån den av honom föreslagna åtgärden skulle kunna äga någon nämnvärd betydelse gent emot denna propaganda, var hans bevisföring påfallande svag. Lagutskottet har redan i sitt utlåtande framhållit, att varje utredning om den saken saknas i den kungl. propositionen. Då propositionen endast föreslår ingripande mot dem, som förut dömts för viss art av brott enligt 10 kap. 14 § strafflagen, så borde naturligtvis för bedömande av förslaget effektivitet man hava blivit satt i tillfälle att se till, huru många personer i detta land kunna tänkas bliva drabbade av den föreslagna lagstiftningen. Utskottet har, så gott det kunnat, sökt komplettera denna brist i en vital punkt i proposi-

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.

(Forts.)

tionens utredning och har för sin del kommit till den slutsatsen, att denna effektivitet är helt enkelt minimal.

Statsrådet uttalade, att enligt vad sakkunniga personer förklarar, en sådan lagstiftning som den förevarande under föregående sommar skulle hava befriat oss från åtskilligt ont. Jag förmodar, att statsrådet menar: om lagen varit antagen och trätt i kraft före sommarens början. Men han missminner sig väl litet i avseende på innehållet i sin egen proposition. Den skulle icke haft effekt av det enkla skäl, att lagen icke är tillämplig på någon av dem, som blivit dömd till straff för brott av ifrågavarande slag, innan den nya lagen trätt i kraft. Den effektivitet, som sakkunniga personer enligt statsrådets försäkran tillagt lagen, har tydligen avsett det till lagrådet remitterade förslaget, men knappast den lagstiftningsåtgärd, som här är ifrågasatt. Dessutom tillåter jag mig uttala ett visst tvivel på att de »sakkunniga personerna» hava varit sakkunniga i det avseendet, att de verkligen undersökt och kommit till klarhet om de frågor, av vilka det beror i vad mån ens, under förutsättning att lagen genast ägde tillämplighet i fråga om redan avkunnade straffdomar, densamma skulle kunnat vinna användning.

Såsom i utskottets utlåtande anföres, är enligt uppgift från justitiedepartementet, hela antalet personer, som under de tre senaste åren dömts för tryckfrihetsbrott av ifrågavarande art, två eller tre! Enligt en annan uppgift, som varit för oss tillgänglig, skulle enligt polismyndighetens i Stockholm uppfattning det existera tre eller fyra inom Stockholms stad under de senare åren dömda antimilitarister, på vilka en lagstiftning av ifrågavarande art kunde tänkas äga tillämplighet.

Härtill kommer ytterligare en omständighet. Statsrådet nämnde, att de tidigare åtgärder man i lagstiftningsväg företagit emot en antimilitaristisk propaganda visat sig ineffektiva. Och varför? Jo, därför att vederbörande agitatorer förstätt att sedermera lägga sin agitationsverksamhet på ett jämt så mycket försiktigare sätt, att de på sin höjd tangerat strafflagens område, sådant detta genom den nya gränsbestämningen blivit lagt, men icke gått in på detsamma. Ett ytterligare vidgande av brottsbestämningen skulle utan tvivel hava samma effekt: ett ännu något försiktigare tillvägagångssätt, något som visserligen ur försvarssynpunkt kunde vara av betydelse, men som i alla fall icke äger väsentlig betydelse. En sådan utvidgning av brottsbestämningen har för övrigt icke från statsrådsbänken föreslagits. Hur man från Kungl. Maj:ts regering ställer sig till den utvidgning av brottsbestämningen, som föreslagits i herr Holmdahls m. fl. motion är icke bekant. Det synes knappast vara förhållandet, att man från regeringshåll betraktar detta förslag med synnerlig sympati, att döma av att man i förevarande proposition avböjer att inlåta sig på värdet av detta för riksdagen framlagda förslag. Det heter nämligen i propositionen: »Då ett förslag att på detta sätt stävja nämnda agitation alltså under

den närmaste tiden kommer under riksdagens prövning, vill jag icke för närvarande inlåta mig på frågan om lämpligheten att med straff belägga vissa former av agitatorisk verksamhet.» En viss fläkt av kyla gent emot det av herr Holmdahl m. fl. framlagda förslaget strömmar i varje fall emot en i detta uttalande i statsrådsprotokollet. Det är möjligt, att jag i detta avseende misstar mig, men vid utskottsbehandlingen åtminstone hade man icke anledning antaga något annat.

Till denna Holmdahlska motion skall jag emellertid be att få återkomma senare. Jag skall först yttra ännu några ord i anledning av herr statsrådets anförande här i dag. Herr statsrådet förklarade, att om det spørsmål, som genom förevarande proposition bragts å bane, vore ett partiskiljande sådant, då beklagade han landet. Ja, en blick på lagutskottets utlåtande med därvid fogade reservationer borde väl vid det här laget åtminstone hava givit herr statsrådet övertygelsen om att han misstagit sig, ifall han trott, att de olika partierna icke skulle ställa sig på bestämt olika sätt gent emot en lagstiftningsåtgärd sådan som den av honom föreslagna. Helt naturligt har det här gått åtskils som olja och vatten. Detta beror givetvis icke på att icke var och en av lagutskottets medlemmar skulle vilja Sveriges väl; och allra minst beror det på, vad beträffar det parti jag tillhör, att man icke skulle ogilla och önska bort den försvarsfientliga propaganda, som bedrives. Utan det beror helt enkelt på, att man har en helt annan uppfattning om andra viktiga samhällsvärden, i vilka det genom det kungl. förslaget göres ett betydande, ett farligt ingrepp. Det är helt enkelt högerns och vänsterns olika uppfattning om betydelsen av yttrandefrihetens princip, som här måst komma till uttryck och bli bestämmande för den ställning, som man har till de grunder, på vilka det kungl. förslaget är byggt. Att vänstern i detta fall kan åberopa sig på stöd av de framstående representanter för det svenska rättsväsendet, som utgöras av samtliga justitieråd i Kungl. Maj:ts lagråd, lär väl icke kunna annat än anses stärka den ställning, vi intagit. På sätt i lagutskottets utlåtande refererats har från samtliga justitieråd i lagrådet givits starka uttryck åt de betänkligheter ur principiell synpunkt, som en inskränkning i rörelsefriheten, i rätten att fritt välja vistelseort är ägnad att ingiva. Den uppfattning, som herr statsrådet nyss framlade rörande denna sida av saken var — jag måste uttala det — ett karaktäristiskt uttryck för ren högeruppfattning i den föreliggande frågan, men det synes mig ändå förvånande, att det kan vara herr statsrådet obekant, att inom vissa stora partier inom riksdagen en helt annan uppfattning gör sig gällande.

Herr statsrådet har avböjt att försvara sig mot sådana angrepp, som att det föreliggande förslaget skulle vara grundlagsstridigt eller skulle innebära en olikhet inför lagen. Då lagutskottet icke framställt någondera av de anmärkningarna, har jag för min del heller ingen anledning att uppehålla mig

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.

(Forts.)

vid dem. Men vad jag däremot vill med styrka betona är, att den i grundlagen inskrivna principen om rätt att fritt välja sin vistelseort är av den eminenta betydelse, att det skall krävas alldeles särskilt starka skäl för att i densamma företaga någon inskränkning. I och med att man uppvisat, att denna lagstiftningsåtgärd måste förväntas hava ytterst ringa betydelse för sitt eget syfte, är det ock dess klarare, att de principiella betänkligheterna måste få en alldeles avgörande betydelse. Desto mera är detta fallet, som — såsom i utskottets utlåtande framhållits — inskränkningen icke begränsar sig därtill, att en domstol i sin dom skulle fastställa en bestämd inskränkning i denna rörelsefrihet, utan att denna är överlämnad åt administrativ myndighet. Helt var ju detta fallet, kan man säga, i fråga om det förslag, som remitterades till lagrådet. Efter de grundskott, som lagrådet gav detta så lagda förslag, så har det visserligen omlagts och denna dess egenskap av en administrativ förvisningslag kascherats. I viss mån ligger det ju en verklighet bakom detta sken av en ändring. Men kvar står alltjämt, att det skulle vara den administrativa myndigheten, som i det särskilda fallet, utan att direktiven äro närmare angivna i lag, finge bestämma, när ett dylikt ingripande skulle ske. Ingripandet skulle ej heller överlämnas åt Kungl. Maj:t i statsrådet med det statsrättsliga ansvar, som följer med en dylik åtgärd, utan skulle överlämnas åt lokala administrativa myndigheter.

Jag vågar påstå, att det vid sådant förhållande är synnerligen naturligt, om man från den sida i riksdagen, som jag tillhör, icke ett ögonblick kunnat reflektera på ett förslag sådant som det i den kungl. propositionen framlagda.

Om jag sedan får övergå — och jag skall därvid vara helt kort — till den av lagutskottets majoritet tillstyrkta Holmdahlska motionen, ber jag att få erinra därom, att då man för några år sedan blev betänkt på att företaga åtgärder till stävande av den försvarsfientliga propagandan, man valde en helt annan väg än att vidga brottsbestämningen och visserligen ock en helt annan väg, än som i det nu föreliggande kungl. förslaget blivit vald. Man ansåg det vara betänkligt att giva en så vag, en så kautschukartad brottsbestämning, som skulle blivit nödvändig, i fall man velat nå vad man verkligen åsyftade. I stället valde man då ett par andra utvägar. Dels lämnade man i de militära myndigheternas hand att förbjuda krigsfolk att bevista vissa slags sammankomster, och dels tillät man indragning av vissa antimilitaristiska skrifter utan rannsaking och dom och utan att det föreläge brottsligt innehåll. Icke utan tvekan gick man med på detta senare avsteg från våra tryckfrihetsprinciper, men man ansåg det vara ett väsentligt mindre ont, än vad det skulle hava varit, om man utvidgat brottsbestämningen i strafflagen.

Nu vill man i denna Holmdahlska motion taga *även* detta steg, ett steg som just skulle bliva onödigt genom de åtgärder,

som vidtoges 1906 och 1909. Man åberopar sig därpå, att en viss utvidgning av brottsbestämningen förra året ägt rum i den militära strafflagen. Den utvidgningen är emellertid för det första ingalunda identisk med den, som här föreslås. Det gäller vidare om densamma, att den icke var en egenlig utvidgning i förhållande till den äldre militära stafflagen, utan snarare kan sägas hava stått i ett motsatt förhållande till den gamla bestämmelsen därstädes. Och slutligen är det naturligtvis en helt annan sak att i den borgerliga lagen inskriva en yttrandefrihetsinskränkning av den vaga art, som här är i fråga.

Slutligen skall jag be att få tillfoga ytterligare ett principiellt skäl mot antagandet av ett förslag sådant som det i den Holmdahlska motionen framlagda. Sedan femtio år har man här i landet varit angelägen om att låta tryckfrihetslagens brottsbestämningar och allmänna strafflagens brottsbestämningar för yttrandefrihetsbrott hålla noggrann kännning med varandra. Det är naturligtvis principiellt av stor vikt, att ehuru tryckfrihetslagens bestämmelser regleras i grundlags ordning och övriga yttrandefrihetsbestämmelser i vanlig kriminallags, gränsen mellan det straffbara och det strafflösa blir densamma i båda fallen. Detta var tidigare icke fallet, men genom en rad av lagändringar under det sist förflutna halvseket har man nått därhän att det nu så gott som undantagslöst är händelsen. Vill man nu företaga en ändring på området, bör givetvis detta icke ske i strafflagen först och efterföljas av en ändring i tryckfrihetslagen såsom en konsekvens; ty därigenom eluderar man den helgd, som tryckfrihetsstadgandena åtnjuta genom att de hava grundlags natur. Man kringgår det bålverk, med vilket grundlagsstiftaren velat kringgärda dem och som består i att ändring kan företagas först genom två riksdagars sammanstående beslut, mellan vilka faller nya allmänna val till andra kammaren. Om man i vanlig enkel kriminallagsväg först beslutar ändring i strafflagen och därefter, såsom nyligen skedde i fråga om preventivlagen, gör gällande, att i konsekvens därmed även tryckfrihetslagen bör ändras, har man i själva verket på en viktig punkt uppgivit det ändamål, för vilket tryckfrihetslagen inbegripits under grundlagarna.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan, i vad denna avser Kungl. Maj:ts proposition, d. v. s. till mom. 2 i utskottets hemställan, men däremot avslag på samma hemställan, i vad den avser det under mom. 1 upptagna yrkandet.

Herr statsrådet Mörcke: Jag anhåller endast att med några korta ord få understryka vad justitieministern för en stund sedan här betonade, nämligen att om under en mobilisering, sådan som den i höstas ägde rum, vi haft en sådan lag som den, varom här är fråga, många av de oordningar, som förekommo, särskilt inom fästningsgarnisonerna, icke hade behövt befaras. Detta är be-

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Lagförslag om förbud för vissa personer att vistas å garnisonsort m. m. stämt uttalat i de militära myndigheternas i tjänsteväg till mig ingivna rapporter.

(Forts.)

Herr D a h l: Under remissdebatten detta år yttrade herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet i sammanhang med de ord, han nyss själv citerat, även något annat, som jag här skall be att få återopa. Han sade: vi måste »göra allt vad vi förmå för att förhindra dem, som söka förleda vår värnpliktiga ungdom att fullborda sina planer».

Resultatet av det arbete, som regeringen i detta hänseende har funnit sig böra nedlägga, föreligger i den kungliga proposition, som nu är föremål för behandling. Jag skulle icke vara uppriktig, om jag tillbakahölle det uttalandet, att jag för min del, och jag tror rätt många med mig, när vi togo del av den kungliga propositionen, närmast rönt en känsla av besvikelse. Jag kan för min del icke fullt följa herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet i det resonemang, som han nyss här höll till försvar för den mening, att icke ett djupare och kraftigare grepp borde hava tagits för att såvitt görligt träffa roten av det onda, i stället för att man numera har hållit sig till ytan. Särskilt om Kungl. Maj:ts proposition skulle antagas fristående för sig, kan jag icke underlåta att finna dess effektivitet skäligen begränsad. Tillämpligheten av förevarande förvisningsbestämmelse hänför sig till den förutsättningen, att uppvigglaren skall hava blivit dömd till straff enligt 10 kap. 14 § strafflagen. Men med den avfattning, som detta lagrum har i gällande lag, befarar jag, att kanske flertalet av de fall, som man borde söka träffa, icke skulle kunna nås. Härutinnan kan emellertid en mycket avsevärd förbättring vinnas, därest riksdagen skulle stanna för ett antagande av den motion, som föreligger till behandling jäm-sides med denna proposition. Genom den av herr Holmdahl m. fl. i ärendet väckta motionen avses, som kammaren torde hava funnit, en utvidgning av brottsbegreppet i 10 kap. 14 §, så att med straff skulle träffas även sådan verksamhet, som avser att muntligen eller i skrift söka »upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden».

I samma mån man på detta sätt utvidgar brottsbegreppet enligt 10 kap. 14 §, ger man en helt annorlunda och mycket vidsträckt räckvidd åt denna förvisningsbestämmelse. Så mycket mera blir jag då benägen att ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag. Jag hade gjort det i allt fall, därför att det i de upplysningar, som erhållits från dem, vilka hava insikt om behovet i detta fall närmare än vad vi i allmänhet kunna hava det, vitsordats, att en sådan bestämmelse som den föreslagna skulle vara till gagn. Och jag gör det särskilt med hänsyn till bestämmelsen i 8 § av ifrågavarande kungliga lagförslag, som i händelse av krig eller fara för krig inrymmer en särskild befogenhet av mera summariskt förfarande, som jag anser vara synnerligen önskvärd, för att icke säga nödvändig.

Jag har därför, herr talman, för min del icke velat taga på

mitt ansvar att inom utskottet ställa mig avvisande emot detta förslag, vartill jag således ber att få yrka bifall.

Jag anhåller emellertid, medan jag har ordet, att få säga några ord emot herr Alexanderson. Jag skall därvid icke beröra de statsrättsliga synpunkter, som redan herr statsrådet har något behandlat och som jag uppriktigt sagt, vare sig vi befinna oss i denna kammare eller annorstädes, icke kan tillmäta samma betydelse och värde som herr Alexanderson gjorde, men som jag icke är övertygad om att han själv skulle så avgjort vilja vidhålla, om resonemanget ställes på ett annat plan och utan sammanhang med denna fråga. Jag kan icke neka till, att jag för min del tycker, att dessa statsrättsliga synpunkter äro tämligen sökta, oaktat de ju fått en viss auktoritetshallstämpel på sig redan vid remissdebatten i andra kammaren. Jag skall endast be att något få uppehålla mig vid herr Alexandersons ord beträffande de två anmärkningar, som redan upptagits i utskottets utlåtande.

Det säges på sidan 14 i utskottets betänkande att genom detta förfarande skulle överlämnas åt lokala administrativa myndigheter att företaga ingreppet. Men strax efteråt medger sedan utskottet, liksom herr Alexanderson nu har gjort det, att genom den förändring som förslaget har undergått efter lagrådets anmärkning, så har den väsentliga anledningen till anmärkning bortfallit. Det är icke längre den administrativa myndigheten, som här kommer att ensam handhava detta förfarande, utan det skall föregås av domstols beslut. Det blir således i själva verket icke ett administrativt ingrepp i vidare mån, än det blir en administrativ verkställighet av det beslut, som domstolen — visserligen fakultativt med hänsyn till tillämpningen — redan avkunnat. Jag kan således icke finna, att denna anmärkning, som grundar sig på tveksamhet att anförtro detta förfarande åt lokala administrativa myndigheter, är synnerligen bärande.

Vidare säger herr Alexanderson i anslutning till utskottet, att den verksamhet, som här avses att ingripa emot, icke enligt lag skulle vara brottslig, varför det förslagna förfarandet även därför skulle vara ägnat att vålla betänkligheter. Men herr Alexanderson får väl, liksom utskottet, medgiva, att om herr Holmdahls motion bleve godkänd, udden skulle vara väsentligen bruten av denna anmärkning. Då komme all den offentliga agitationen i förevarande avseende att bliva betecknad såsom straffbar. Däremot är det klart, att den enskilda agitationen fortfarande bleve ställd utom ansvar, och anmärkningen kvarstår i detta avseende. Ja, det är riktigt. Men jag tror uppriktigt sagt först och främst att tillämpligheten beträffande enskild agitation blir mycket inskränkt, ty det faller sig nog synnerligen svårt att åtkomma sådan agitation, och kan den någon gång åtkommas, tror jag att det icke blir i andra fall, än där den varit av så farlig beskaffenhet, att man icke behöver tveka inför risken av den ifrågavarande bestämmelsens behållande.

Jag ber nu, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hem-

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsovt
n. m.
(Forts.)

ställan i punkt 1, med den förändring likväl att till den föreslagna lydelsen av ifrågavarande lagrum måtte fogas ytterligare det stycke, som finnes upptaget i Kungl. Maj:ts proposition och som finnes återgivet å sidan 5 i utskottets betänkande. Därjämte tillåter jag mig yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition med den jämkning, som föranledes därav, att antydda del av propositionen redan utbrutits.

Herr Thyrén: Det är till min stora glädje jag först och främst kan konstatera, att min uppfattning i detta ärende, i motsats till vad förhållandet var i ett annat nyligen här passerat ärende, fullständigt överensstämmer med min högt ärade väns, herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, uppfattning.

Jag måste för min del anse det för ett bestämt misstag, ifall första kammaren skulle avslå ifrågavarande kungliga proposition. Naturligtvis kan man göra en del rent tekniska anmärkningar mot lagen, med då de i alla fall icke äro av den natur, att de på något sätt borde föranleda förslaget förkastande, bryr jag mig icke ens om att nämna dem. Exempelvis kunde det ju hava varit korrektast att nämna 8 kap. 3 och 8 §§ tillsammans med 10 kap. 14 §. Men dessa och liknande anmärkningar spela som sagt icke på något sätt någon avgörande roll.

Jag tillåter mig då först nämna ett par ord angående den konstitutionella anmärkning vilken som bekant blivit framställd. Bestämmelsen i 16 § regeringsformen om förvisande från ort till annan förefaller mig alldeles uppenbarligen icke tillämplig på detta fall. Ty vad vill det säga: »från ort till annan förvisa»? Det innehåller ovillkorligen två sidor i sig, dels ett hindrande från, dels ett tvingande till. Det är icke blott att jag hindrar en person att uppehålla sig på ett visst litet område, utan även och framför allt att jag så att säga internerar honom, håller honom fast på ett visst ställe. Han får icke vara i Hälsingfors t. ex., men han skall vara i Riga, det är att förvisa från ort till annan. Härom är icke tal här; vederberande får röra sig var han behagar blott icke på en viss uppgiven lägerplats. Och som bekant skola grundlagarna — lyckligtvis — tolkas efter sin ordalydelse.

Detta hindrar icke, att man skulle kunna säga, och det har även lagrådet gjort — men jag vill göra kammaren uppmärksam på, att det icke var emot nu föreliggande lagförslag, utan emot propositionen i sin ursprungliga lydelse, då det var en rent administrativ fråga att framställa detta förbud — man skulle emellertid kunna säga även nu, att det är en mycket viktig, en fundamental medborgerlig frihet att få lov att vistas var man behagar i sitt eget land. Jäväl, det är det naturligtvis, men det är dock icke större medborgerlig frihet — och detta har redan av herr statsrådet framhållits — än att man förnuftigtvis måste väga detta statsintresse emot andra statsintressen.

Förekommer det i vår nuvarande strafflag och i allmänhet i vår nu gällande rätt något fall, där man gör motsvarande ingrepp i den medborgerliga friheten? Herr statsrådet har redan anfört flera så-

dana. Jag skall tillåta mig att anföra en annan synpunkt. Vi hava exempelvis i strafflagen en sådan bestämmelse som att den som begår bedrägeri genom utbudande av förfalskade livsmedel mister sin näring. Vi antogo nyligen en lag, genom vilken en läkare, som t. ex. gjort sig skyldig till att genom vårdslöshet åstadkomma kroppsskada och som därför blivit dömd till fängelse enligt 14 kap. 17 §, kan förlora sin jus practicandi, således förlora möjligheten att livnära sig genom utövningen av sitt yrke här i landet. Om en person icke får lov att vistas på ett bestämt område, vid en viss lägerplats under viss tid, om detta jämföres med att en person genom att dömas till fängelse för vållande av kroppsskada förlorar rätt att utöva sitt yrke, som är det enda han kan leva på, kan man icke, om man ställer sig opartisk, förneka att det för individen ojämförligt mycket mera betydande ingreppet är det, som träffar hans näring och möjlighet att livnära sig. I det fallet får han icke någonstans i hela riket bedriva sin näring; det må väl betyda mer än att han skall hålla sig borta från ett litet mycket begränsat område under en viss tid.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Vad beträffar, att det är i administrativ ordning som förbudet kommer till stånd, så vill jag säga, att detta är väl i högsta grad till delinkventens förmån; eller skulle herrarna på motsidan hellre vilja se, att lagen skreves så, att den bleve i överensstämmelse med vad som gäller de bedrägliga, att i och med att man döms eftr 10 kap. 14 §, så skulle man en gång för alla förbjudas att vistas på lägerplatserna. Jag förmodar, att man icke kan anse annat än att det är en lindring, att man i det särskilda fallet på administrativ väg tillsvidare ålägger honom ett sådant straff.

Jag tror således, att om man icke blandar in synpunkter, som för saken äro ovidkommande, och även om man icke bestrider utan tvärtom erkänner, att det här gäller ett allvarligt ingrepp, som icke lättsinnigt må ifrågakomma, man dock måste tillstå, att det icke kan jämföras med ingrepp, som vi redan hava i gällande rätt. Vartill kommer, såsom utskottet påvisat, att den utländska rätten på många håll har betydligt starkare ingrepp i fall av samma natur som detta.

Jag skulle alldeles särskilt här kunna nämna en punkt beträffande den norska lagen, men jag skall uppskjuta det litet och återkomma härtill, när jag kommer till den av herr Holmdahl m. fl. väckta motionen.

Alltså, om de invändningar, som framställts från vänsterhåll, icke efter min mening kunna på något sätt anses vara avgörande och efter min uppfattning också redan på förhand blivit av herr statsrådet alldeles tillräckligt upptagna och vederlagda, kan jag å andra sidan icke heller finna, att de betänkligheter, som torde ha spelat sin roll på högerhåll, böra vara avgörande. De gå i det stora hela ut på, att förslaget icke är tillräckligt, icke är nog effektivt. Jag medger, att också jag kunde önskat, att det varit något mera effektivt. Men först och främst få vi göra den allmänna reflexionen, att vi icke kunna vara betjänta bara med det som ser vackert ut, le beau geste, utan man får se till, vad man kan få igenom, må vara icke vid denna riksdag, men vad man i alla händelser inom en överskådlig

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.

framtid ändå kan få båda kamrarna att ena sig om. Jag tror icke att det hade varit praktiskt klokt, om regeringen hade gått mycket skarpare fram, än den här har gjort. Det är bättre att taga små steg, än att icke taga några alls.

(Forts.)

Härtill kommer, att vi hört herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet uttala, att man har på militärt håll den uppfattningen, att om man haft en sådan lag, den skulle hava gjort betydlig nytta under mobiliseringen. Det är en upplysning, som från högerns synpunkt bör väga ganska tungt.

Men så kommer härtill en annan sak, och den föreställer jag mig är avgörande på högerns sida. Det är att om vi, på sätt herr Dahl yrkade — ett yrkande, som jag vill ansluta mig till — antaga herr Holmdahls motion jämte Kungl. Maj:ts proposition med den förändring, som blir självklart nödvändig genom att vi antaga herr Holmdahls motion, så kommer i själva verket basen för denna administrativa åtgärd att bli en helt annan och bredare samt effekten mycket större. Då komma vi att kunna fälla till straff sådana personer, som utan att uppmana till ohörsamhet mot laga myndigheter likväl genom sitt uppträdande mot krigsmanskapet undergräva den militära lydningen och väcka missnöje. Då kan till en sådan dom knytas möjligheten av sådana administrativa åtgärder, som här föreslås mot ifrågakvarande personer, och det måste högst väsentligt öka effektiviteten.

Från vänsterhåll användes härvid: så mycket mera drakoniskt blir det ingrepp, som åsyftas genom propositionen, i den medborgerliga rätten. Ja, mina herrar, det skulle vi kunna resonera om en hel dag — och det ha vi ju icke tid till. Jag tillåter mig göra den hemställan till de ärade kammarledamöter, som i den delen stå till vänster, om de tro, att Norge med dess nuvarande författning och förhållanden är så ofantligt benäget att löpa alltför långt åt höger i sådana här saker. Och herrarna finna, att i Norge — och helt nyligen — har man antagit en lag, som i själva verket går vida längre än vad i herr Holmdahls motion föreslås. Där heter det, att den straffas, som deltagar i eller medverkar till försvarsfientliga demonstrationer eller som på offentligt möte söker att upphetsa till ovilja mot tjänst i rikets försvar eller till hat mot det militära befälet. Man straffas således där, även om man icke alls gör detta inför militär, utan på vad för folkmöte eller folksamling som helst. Det går vida längre än vad herr Holmdahl påyrkat. Här se ni, mina herrar, hurusom ett land med en mycket radikal lagstiftning har inför den pressande nödvändigheten haft det förståndet, att icke uppskjuta antagandet av en sådan bestämmelse.

Såsom en slutanmärkning ber jag att få säga, att skulle mot min säkra förhoppning första kammaren avslå Kungl. Maj:ts proposition, detta efter min tro komme att betyda, att vad vi än söka urgera för motiv för denna hållning, så skulle man såsom man redan börjat göra i vänsterpressen, tolka det som så, att vi kassera Kungl. Maj:ts åtgärd såsom ett obefogat angrepp på medborgerliga rättigheter. »Icke ens den reaktionära första kammaren har vågat följa regeringen på denna reaktionära väg» — så komme det att låta. Det

tror jag vore ganska betänkligt. Jag säger som herr statsrådet, vänta bara, tills vi i dag avslagit förslaget, få vi se, om icke de där rörelserna få luft under vingarna! Jag anser, att det skulle vara ett av de största fel att avslå Kungl. Maj:ts proposition. Men då jag på samma gång anser, att herr Holmdahls motion bör bifallas, kommer jag till samma yrkande som herr Dahl, nämligen att under första momentet herr Holmdahls motion bifalles med det tillägg, som redan herr Dahl påyrkat, nämligen upptagande i 10 kap. 14 § av det stycke som redan finnes i den kungliga propositionen, samt under andra momentet att Kungl. Maj:ts proposition bifalles med inskjutande i lagen av den jämkning av 10 kap. 14 §, som kommer den att överensstämma med den Holmdahlska motionen.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas &
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Herr Clason: Jag har för ett par dagar sedan ansett det vara min skyldighet att så kraftigt jag kunde bekämpa ett av justitieministern fraklagt lagförslag. Jag känner det i dag lika starkt vara min skyldighet att yrka bifall till det kungliga förslag, som här föreligger. Det synes mig som om man måste vara fullständigt blind, om man i tider som denna icke inser nödvändigheten av att det försvar, ett land har, verkligen är så effektivt som möjligt. Jag tänker, att vi alla med glädje skulle se, om vårt försvar vore ännu bättre, än det är, låt vara att kostnaderna understundom träda hindrande i vägen härför. Men här föreligger ett förslag, som utan någon som helst kostnad, genom en enkel lagändring, avser att stärka försvarets effektivitet genom att säkerställa, att de medel och krafter, som användas i försvarets tjänst, skola i farans stund stå till buds i hela sin fulla kraft. Då synes det mig, att det icke borde råda någon tvekan att använda detta medel.

Utskottet har emot förslaget anfört, att det i praktiken kanske icke skulle få tillämplighet gentemot så synnerligen många. Man säger, att orostiftarna nog komma att ställa agitationen så, att de icke drabbas av lagen. Utskottet bestrider dock icke själv i sin avstyrkande motivering, att denna lagbestämmelse, särskilt om den bleve kompletterad med herr Holmdahls förslag, skulle kunna träffa en del; det säger, att den skulle »kunna förhindra denna propaganda att taga sig vissa grövre och för krigslydnaden särskilt betänkliga former;» — det är utskottets egna ord. Och om man icke kan komma åt alla, är det väl icke skäl i att släppa igenom de allra värsta. Om myggen släpps igenom, skall man väl icke nödvändigt behöva svälja kamelerna.

Herr Alexanderson sökte nyss göra gällande, att förslagets antagande skulle stå i strid med de principer om samtidighet vi bruka tillämpa, då det gäller att göra med varandra besläktade ändringar dels i andra lagar dels i tryckfrihetslagen. I fråga om äktenskapslagen gjorde jag verkligen en liknande erinran, men den var då herr Alexanderson icke alls med om. Det argumentet är för honom sålunda endast ett argument, han anser passa vid ett visst tillfälle, icke vid alla. Varför jag för min del icke kan

Lagsförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

böja mig för det argumentet i dag, är därför att enligt min övertygelse nu fara är å färde.

Utskottet vill vidare göra gällande, att förslaget skulle innebära ett avsteg från eljest gällande rättsprinciper. Men mot vilka skulle förslaget rikta sig? Det är icke alls fråga om att rikta det mot oförvitliga medborgare, mot de oförvitliga medborgare, för vilka 16 § regeringsformen är avsedd, utan mot sådana, som förut äro dömda för brott — och för vilka brott? Jo, enligt förslaget självt för brott begånget vid agitatorisk verksamhet i syfte att hos krigsmanskap »utplåna känslan av plikter mot fosterlandet eller uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden». Finns det någon här, som verkligen vill taga sådan agitatorisk verksamhet på något sätt i försvar och som icke i själva verket anser den landsfördärlig? Men när förslaget nu gäller sådana brott, innebär det således icke något avsteg från de rättsprinciper, som gälla oförvitliga medborgare, utan, såvitt en lekman kan förstå, kommer det att verka såsom en *straffskärpning* för dessa brott, för ett brott, som vi alla ogilla. Och just här synes mig en straffskärpning vara så mycket mer av behovet påkallad, som det brott som begås, åtminstone enligt lekmanuppfattning är så mycket mer fördömligt, därför att det icke blott avser att bringa landet i fara, utan också att bringa andra enskilda medborgare i olycka genom att förleda dem till handlingar, som för dem medföra hårda straff. Även om man vill hava medlidande med de förledda, behöver man icke hava medlidande med uppviglarna.

Jag skulle också vilja kasta en återblick på historien, vår egen och andra folks historia. Låt oss erinra oss, att i alla tider, när det gällt ett lands försvar, så har ingen med rätta stått så brännmärkt för samtid och eftervärld som den, om vilken man kunnat säga med fog, att han sökt uppvigla krigsmanskapet till glömska av sina plikter mot fosterlandet eller sökt undergräva krigslydnaden. Och låt oss erinra oss att i alla tider i nödens stund man skulle velat giva mycket för att tidigare hava sluppit undan den propagandan. Även denna erinran gör, att det för mig står alldeles klart, att man icke bör tveka att med *alla* medel som möjligen stå till buds söka förebygga denna fördärliga propaganda.

Därför är det, som även jag, herr talman, ber att få yrka bifall till det av herr Dahl framställda förslaget.

Herr a f E k e n s t a m: Då mitt namn i två avseenden förekommer vid detta betänkande, synes det mig vara min plikt och rättighet att här yttra några ord.

Jag vill då först och främst yttra mig om hur det kan komma sig, att jag har deltagit i majoritetens beslut, varigenom Kungl. Maj:ts förevarande proposition har blivit avstyrkt. Till en början ber jag då att få framhålla, att åtminstone vad som gäller mig är det

i en alldeles given känsla av att det knappast finnes något för landet mera fördärligt än om förtroendet till armén, till befälet och till möjligheten av ett försvar undergräves. Om därtill skulle komma att strävandena befinnas gå så långt, att de allmänneligen söka utså försvarsfientlighet, komma vi rent av över till den landsförrådiska sidan av saken.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Med sådana åsikter är det ju helt naturligt, att jag med en viss längtan har motsett det förslag från Kungl. Maj:t, som varit förordat, varigenom man skulle kunna hoppas, att sådana landsförrådiska åtgärder skulle bli stäckade; men då det nu kom, måste jag giva det det betyget, som redan förut har blivit hört, att det uppväckte besvikelse. Det uppväckte besvikelse därför, att då man försökte intränga i de möjligheter, som det skulle lämna att motarbeta och göra omintet dessa ansträngningar mot rikets värnkraft, så fann man, att möjligheterna voro så ofantligt få och så ofantligt kringskurna. Det är, såsom redan förut anmärkts, på 10 kap. 14 § strafflagen som helt och hållet detta lagförslag vilar. Det är först angående sådana personer, som efter det lagen trätt i kraft, blivit fällda, som lagen kan ha sin tillämpning. Går man då till statistiken och undersöker, vart egentligen man med detta skulle komma, så finner man, att det helt sannolikt kommer att bliva ytterligt få, som kunna träffas av lagens bestämmelser, och är det verkligen så ytterligt få, så kan det väl klart inses, att lagen icke har den effekt, som man hoppats. Att vara med om att införa en lag, som är ineffektiv, borde väl icke vara så alldeles riktigt. Det är klart, att stiftar man en lag, som syftar åt ett visst håll, så har den naturligtvis en viss benägenhet att fortleva, och utan tvivel är det då ganska svårt att få någon ändring i den under den närmaste tiden. Det har därför synts oss från högersidan, som ställt oss på avslag, som om det vore lyckligare, att frågan lämnades öppen i detta ögonblick och är det därför vi icke velat gå med på att tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Vi ha trots, att detta skulle gagna mer än att söka genomföra ett lagförslag, som icke i någon mån motsvarade de förhoppningar och de önskningar, som vi hade. Emellertid, och det kan jag icke neka till, äro förhållandena litet annorlunda genom den omständigheten, att lagutskottets majoritet har funnit sig kunna tillstyrka bifall till den motion, som av herr Holmdahl m. fl. blivit framburen. Om nämligen till denna motion och det lagförslag, som där innefattas, göres det tillägg, som herr Dahl gjort, synes det mig, att effektiviteten hos Kungl. Maj:ts förslag kommer att i väsentlig mån utvidgas. Man har sagt detta från ganska vederhäftigt håll, och jag har icke kunna finna annat, än att det omdömet har varit riktigt. Under sådana förhållanden och med den livliga önskan, som jag har, att något i detta avseende måtte göras, och under varm förhoppning att, om förslaget blir lag, den måtte kunna åstadkomma vad vi väntat av den, skall jag vara med om att rösta för det förslag, som herr Dahl har framställt.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7,30 e. m.

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forta.)

Herr Klefbeck: Vid en ytlig syn på denna fråga kan det lätt förefalla, som om regeringens och ett par talares ståndpunkt i denna fråga vore synnerligen stark, ty om man sätter å ena sidan det mål med den föreslagna åtgärden, som statsrådet framhöll i slutet av sitt anförande, och mot detta en så pass osmaklig företeelse som en antimilitaristisk agitator, så förstår man väl, att det förefaller som vore den ståndpunkt, som här av herr statsrådet intogs, synnerligen stark. Herr statsrådet slutade sitt anförande med att förklara syftet med propositionen vara att bevara Sverige fritt, och han framhöll att Sveriges rätt att leva ett fritt och oberoende liv vore väl värd att man försökte värna densamma. Jag är alldeles viss på, att det icke finns en enda i denna kammare, som icke delar hans önskan och strävan, och jag tror, att man nästan skall få leta med ljus och lykta över hela Sveriges land för att kunna leta upp någon, som har en motsatt önskan. Det finnes ju visserligen en och annan individ, som far omkring och håller antimilitaristiska föredrag, och jag för min del vill icke ett ögonblick ta en sådan verksamhet i försvar. Den kan väl överhuvud taget icke gillas.

Men varför äro vi då icke med på det förslag, som här är före? Jo, dels därför, såsom redan framhållits, att vi hålla före, att ett sådant förslag som detta innebär ett ingrepp i en av våra såsom dyrbaraste ansedda rättigheter. Och vi vilja icke, därför att den föreslagna lagen kan användas mot en osmaklig antimilitaristisk agitator, utsätta oss för, att den ifrågavarande rätten berövas andra personer och på andra områden. Vi äro vidare livligt övertygade, att ett sådant stadgande för det antydda syftet är alldeles verkningslöst. Det har redan framhållits från högermän, huru ytterligt få det torde komma att bli, som kunna drabbas av den ifrågavarande bestämmelsen.

Det finnes enligt vår mening andra vägar, som säkrare föra till det av herr statsrådet antydda höga syftmålet nämligen att bevara vårt folk från att bli besmittat av denna antimilitaristiska propaganda, och de vägarna äro enligt min mening först och främst, att regeringen ville — och jag tror jag därvid kan säga, i enlighet med H. Maj:ts Konungens diktamen förra året — tillhålla officerarna och dessa i sin ordning det lägre befälet att behandla sitt folk på sådant sätt, att de icke kränkas till sin personlighet. Vi fordra icke, att de skola behandlas såsom ett slags morsgrisar. Våra svenska pojkar äro icke rädda för fysiska ansträngningar, men vi vilja icke, att de dagligdags skola kränkas till sin personlighet genom ett övermodigt och kitsligt behandlingssätt. På samma gång jag uttalar denna fordran är jag villig erkänna, att i synnerhet bland det högre befälet förbättring i detta avseende givet har inträtt, men det fattas mycket, innan vi ha nått dit vi vilja nå.

Det är ju så med allt säde, som säs i världen, att det behöver lämplig jordmän, om det skall kunna spira och bära

frukt. Icke ens ogräset växer var som helst. Kan bara i de ungas hjärtan en sådan jordmån bevaras, som är mottaglig för ädla intryck, då förhindras allt sådant arbete, som gör jordmänen mottaglig för ogrässådden, och då tror jag, att vi ha nått ett gott resultat. Men icke skola vi arbeta med all makt för att skapa en sådan jordmån, i vilken det antimilitaristiska ogräset frodas. De äro icke få, jag skulle kunna presentera hela långa rader, som gått ut till värnpliktstjänsten, livligt intresserade för fosterlandets försvar och såsom varma patrioter, men som kommit åter från sin tjänst, berövade snart sagt varje spår till entusiasm för militärtjänsten, och detta har ägt rum till och med innan någon antimilitaristisk agitation fanns i landet. Till och med i höstas, när mobiliserade skaror gingo ut, fanns det bland dem en övervägande procent, som fullgjorde sin plikt mot fosterlandet med glädje, men bland dem, som kommo åter, var det många, som kommo tillbaka besvikna.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Vi vilja gärna vara med om allt vad vi kunna för att värna vårt lands frihet och se till, att denna åt våra barn bevaras, men vi kunna icke inse, att denna vägen leder till det målet. Vi vilja påkalla regeringens och kammarmajoritetens bistånd för att få fram andra vägar, som enligt vår mening säkrare leda till målet. Då jag har den uppfattningen, måste jag yrka avslag på på första punkten i utskottets förslag och bifall till den av herr Lindhagen m. fl. vid betänkandet fogade reservationen.

Friherre Gripenstedt: Herr talman! Det är icke mycket frestande att ta till orda i denna riksdagens elvte timma, men jag kan icke låta detta ärende passera utan att säga några ord. Jag skall bli mycket kortfattad, ty jag kan instämma i det som herr statsrådet och herr Thyren uttalat och instämma i det yrkande, som herr Dahl gjort. Jag vill dock erkänna en del av vad utskottet säger i motiveringen till lagen såsom riktigt. Utskottet säger, att lagen icke kommer att bli effektiv. Jag tror ej heller, att den kommer att bli fullt effektiv. Ineffektiv vill jag ej heller säga, men varpå beror då det som brister? Det gäller härvidlag icke bara denna lag, utan även andra och det beror på den juridiska, formalistiska tolkningen av våra lagar i allmänhet, som gör icke allenast denna lag utan många andra lagar av samma slag ineffektiva. Så finnes det även ett annat skäl härtill. Det är mycket lofvårt och riktigt att hålla på yttrandefrihet, församlingsfrihet, tryckfrihet och sådant, men vi hava blivit så rädda att ens i ordningens intresse göra minsta inskränkning i dessa friheter, så att vi genom vår tveksamhet gynna friheternas missbruk. Emellertid, om också denna lag icke är mycket effektiv, så är den bättre än ingen och jag tror liksom herr Thyren, att den tillsammans med herr Holmdahls motion är en basis att bygga på. Jag skulle emellertid vilja göra en hemställan till herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet att taga i övervägande ytterligare vissa åtgärder. Dessa lagar utgå ifrån en önskan att komma åt agitatorer och uppviglare,

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

som vilja befordra de antimilitaristiska strävandena. Det är fullkomligt riktigt att man i första rummet söker träffa förledarna, ej de förledda. Men man får ej heller bortse från de senare. De, som förletts av dessa agitatorer komma om ock sent i klistret och kunna bliva djupt olyckliga. Jag tror, att man bör tänka också på dem och försöka med några preventiva åtgärder, så att de ej utsättas för direkta frestelser.

Nu skall jag för att tydliggöra vad jag menar beröra ett militärt mål, som avgjordes för två år sedan. Det avdömdes naturligtvis fullkomligt i överensstämmelse med lagarna. Det är icke min mening att klandra domen, men jag vill påpeka, att det är något fel i avseende å lagar, stadgar och tjänstgöringsreglementen, som kunna tillåta, att en sådan dom blir riktig och detta är något, som enligt min uppfattning bidrager till svårigheten i kampen mot antimilitarismen. Det var ett mål mot överste Bergenstråhle för något över två år sedan. Han fälldes till några dagars arrest därför, att han överskridit sin befogenhet då han förbjudit sitt manskap att bevista vissa möten utan särskilt tillstånd och likaledes därför att han, visserligen icke lagt beslag på men tagit skrifter, som några av manskapet hade med sig till kasernen, och därefter förvarat skrifterna på expeditionen. Nå, straffet var i fullkomlig överensstämmelse med juridiken naturligtvis, men nog förefaller det mig som om man på detta sätt på en bakväg skulle liksom tillåta en antimilitaristisk agitation att i allt fall vinna insteg i kasernerna. Jag tror verkligen, att man måste se till, att befälet har rättighet att utöva uppsikt i dylika fall. Det var en reservant, då domen fälldes, som yttrade följande:

»Det torde dessutom vara självfallet, att den som äger permitteringsrätt har befogenhet att utfärda restriktiva bestämmelser angående permissionens användning, likafullt som han närhelst han finner lämpligt kan förbjuda all permittering utom det i reglementsinstruktionen bestämda område, inom vilket manskap enligt tjänstgöringsreglementet för armén äger rätt att utan särskilt tillstånd vistas på fritid.» Jag får säga, att jag tycker, att reservanten har rätt. Nu har jag hört sägas, att om den ifrågavarande regementschefen hade varit mera juridiskt tränad, skulle han ha kunnat avfatta sin order på ett sådant sätt, att han blivit juridiskt oåtkomlig, men utom det att man väl knappast kan begära, att en militär skall vara juridiskt bildad och ännu mindre att en regementschef skall hava till sitt förfogande en juridisk rådgivare, när han utfärdar sina bestämmelser, så tycker jag ej heller, att det är tilltalande, att samtidigt som en befälhavare ger ut en order, som han anser riktig, han skall behöva tänka på att sauvera sig.

Nu har herr Klefbeck nyss sagt — jag minns icke hans uttryck — att man har mycket att klandra befälet för, att det icke är såsom sig bör mot manskapet. Jag tror, att detta är en orättvis beskyllning. Att det någon gång kan förekomma är möjligt, men jag tror att det är undantagsvis. Jag tror tvärtom, att befälet gör allt vad i deras förmåga står för att utan åsidosättande av skyldig-

heterna göra tjänsten så lätt som möjligt för truppen, men allvar måste det vara och ingen popularitetsjakt varken med avseende å truppen eller utomstående.

Jag tror, att det vore önskligt att det bleve några förtydligande bestämmelser i tjänstgöringsreglementet, så att de önskemål, som jag antytt, kunde bli behjärtade.

Direkt föreligger den saken icke nu, men jag har dock velat tillåta mig att nu uttala detta.

Vad utskottets förslag beträffar, så anser jag, såsom jag sade i början, att det icke är tillfredsställande, så som det föreligger och jag ber att få instämma i herr Dahls och herr Thyréns yrkande.

Herr Petersson, Alfred: Herr talman! Jag kan ju gott förstå, att många av de företeelser, som vi nu för tiden få uppleva, äro ägnade att framkalla en viss undervärdering av vad man brukar kalla och med rätta har kallat medborgerliga fri- och rättigheter. Det var en sådan undervärdering, som enligt mitt förmenande skyntade fram i den siste ärade talarens anförande. Företeelser sådana som å ena sidan den antimilitaristiska agitationen, osmaklig i alla avseenden — jag skall för min del icke spilla ett ord för att försvara den saken — och å andra sidan händelser runt omkring, visande huru folken äro inbegripna i kamp för liv och självständighet, kunna ju mana fram både dylika propositioner, som den vi nu behandla, och de, som gå ännu längre. Herr justitieministern har icke velat erkänna, att denna proposition innebär något ingrepp, någon inskränkning i eller något avsteg från våra grundlagsstadgade medborgerliga fri- och rättigheter. Det är ej heller om den saken jag skall yttra mig, huruvida eller i vilken mån genom denna proposition en sådan inskränkning har blivit gjord eller inte blivit gjord. Vad jag här särskilt fäst mig vid var ett yttrande av herr justitieministern, vilket han fällde vid slutet av den period, däri han argumenterade mot, att här vore fråga om något ingrepp. Det yttrandet mottogs av kammaren med bravorop. Men på mig gjorde det ett visst beklämmande intryck, det kan jag icke neka till, och jag tror, att om man litet närmare tänker efter vad som sades, skall man finna yttrandet mycket anmärkningsvärt. Herr justitieministern förklarade, att han för sin del skattade medborgerliga fri- och rättigheter mycket högt, och det tror jag också, men han satte fosterlandets självständighet och bevarande ännu mycket högre, och därmed ville han väl förklara, att även om i denna proposition skulle ligga ett angrepp på de medborgerliga fri- och rättigheterna, så finge dessa i allt fall sättas åsido för det andra och viktigare. Nu vill jag för min del starkt sätta ifråga, först och främst huruvida det är lämpligt, men även huruvida det är möjligt att sätta dessa begrepp emot varandra, begreppet om de medborgerliga fri- och rättigheterna i ett land emot begreppet fosterlandet och dess bevarande. Man kan enligt mitt förmenande inte gärna ge bort det ena och bevara det andra, ty så förbundna äro dessa ting med varandra, såvitt jag förstår, att det icke går att göra en sådan åtskillnad. För mig finns det näppeligen någon klenod, som

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

är värdefullare, bland alla de klenoder, med vilka vi förbinda ordet fosterland, än de medborgerliga rättigheterna. Således, tar man bort dem, berövar man, såvitt jag förstår, oss en del av fosterlandet, och jag kan för min del icke vara med om, att man skall beröva oss någon del av fosterlandet, utan jag vill bevara det helt och ostyckat. Styckar man emellertid bort de medborgerliga rättigheterna, då har man i viss mån styckat fosterlandet. Det var detta jag icke kunde underlåta att säga. Jag håller före, att när man handskas med dessa frågor får man handskas synnerligen varsamt just med de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Herr statsrådet Hasselrot: I anledning av den siste ärade talarens yttrande vill jag endast framhålla, att jag har sagt, att fosterlandet är dyrbarare än någon medborgerlig rättighet. Och det vidhåller jag.

Herr Alexanderson: Men är det verkligen troligt, att vi förlora vårt land, bara därför att andra kammaren utan tvivel kommer att avslå ifrågavarande proposition? Jag tror, att det ligger en överdrift i att ställa valet på ett så hemskt sätt som herr statsrådet nu har ansett sig böra göra.

Jag begärde ordet egentligen för att rätta ett faktiskt misstag av herr Thyren, som kunde vara av viss betydelse. Han ansåg sig böra framhålla, att lagrådets principiella anmärkningar mot ett ingripande, sådant som det här föreslagna, i rätten att fritt välja sin vistelseort endast gällde det *remitterade* förslaget, men icke förslaget i dess nuvarande skick. Såsom av lagrådets yttrande alldeles oförtydligt framgår och såsom utskottet i sitt utlåtande refererat i det stycke, som börjar på sid 12, så förhåller det sig icke så; utan dessa principiella betänkligheter avhandla lagrådets medlemmar, innan de diskutera frågan, huruvida den föreslagna maktbefogenheten skulle få förläggas till administrativ myndighet eller till domstol, och göra detta sitt principuttalande oberoende av vilket val, som i detta avseende ägde rum. Den kungl. propositionen drabbas därför fullt ut av de anmärkningar, som lagrådet i detta avseende gjort.

Herr Thyren ville vidare framställa saken så som om förläggandet av förvisningsmakten till de administrativa myndigheterna i själva verket utgjorde en förmån för den, som därav drabbades, ty skulle den läggas i domstolens hand, bleve — menade han — följden att förvisningspåföljden alltid trädde i tillämpning. Det funnes naturligen dock ej något hinder att låta domstol först i princip vil staffets ådömande förklara, att därest vederbörande därefter uppträdde på ett visst sätt, skulle förbud mot honom tillämpas, och sedermera låta även frågan om tillämpningen av förbudet av domstol avgöras. Men om man av praktiska skäl icke har ansett sig kunna göra detta, då blir följden att man kommer att giva förfarandet karaktär av en administrativ förvisningsorder. Man kom-

mer i så fall in på den mycket betänkliga väg, som man här slagit in på.

Beträffande 16 § regeringsformen har ju lagutskottet åtminstone för sin del, såsom jag redan haft anledning att betona, icke givit uttryck för den uppfattning, att ifrågavarande proposition skulle vara »grundlagstridig». Men om utskottet så ej gjort så beror det icke på, att det använt den tolkning av 16 § regeringsformen, som herr Thyren gav, då han sade, att vad som där förbjödes är blott att en person förvisas från en ort till en viss annan ort. Det skulle nog kunna anföras bättre skäl, varför man skulle kunna säga, att ifrågavarande åtgärd icke kommer i direkt strid mot grundlagen. Med herr Thyrens tolkning åter skulle man komma därhän, att grundlagen icke lade hinder i vägen för, att Kungl. Maj:t en vacker dag beslöte sig för att förvisa en svensk medborgare från huvudstaden, där han vore bosatt: En person förklaras berättigad att bosätta sig var han vill. Han förvisas icke till någon viss ort, men det sägs: *i Stockholm* är hans närvaro icke önskelig! Enligt min och mångas uppfattning omfattar emellertid verkligen den grundsats, som är inskriven i 16 § regeringsformen även syftet att förhindra en åtgärd av det slaget.

Herr statsrådet vill jämställa en alkoholists vårdande. Men såsom utskottet framhållit är det dock en stor skillnad att för social omvårdnad taga hand om en till ett beklagligt spritmissbruk hemfallen person för att söka rädda honom åt samhället och att ingripa med en sådan här restriktiv åtgärd mot en person på grund av hans politiska verksamhet. Känner man något till historien om de medborgerliga fri- och rättigheternas uppkomst och besinnar vilken innebörd den utvecklingen haft, som lett till att i andra länders grundlagar uppställts till och med en deklaration i detta avseende, så vet man, att detta just varit framför allt för att skydda den enskilde medborgaren mot de styrandes godtycke i politiskt syfte. Det är en helt annan karaktär, som åtgärden får i det ena eller andra fallet.

Vad den norska lagstiftningen angår, som åberopades av herr Thyren, vill jag anmärka, att den norska lagen vilken såsom jag tror alltjämt utgör ett provisorium för den nuvarande krigstiden, då den tillkom såsom en provisorisk anordning — innehåller icke det sista ledet av den Holmdahlska brottsbestämmelsen: »eller eljest undergräva krigslydnaden». Under den sista allmänna bestämmelsen kan naturligtvis intolkas ungefär vad som helst. Jag tror icke att någon så stor fara ligger i, att de svenska domstolarna skola gå alltför vitt i denna intolkning, ty man har lyckligtvis — jag säger *lyckligtvis*, i motsats mot friherre Gripenstedt — ännu i detta land den uppfattningen, att man skall söka tolka lagen strängt så som den lyder och är avsedd att lyda. Den sorts formalism han beklagade, tror jag, att vi böra hålla på såsom ett av vårt folks dyrbaraste kulturarv. Vad friherre Gripenstedt i den vägen yttrade, påminde mig om en historia, som en tysk skämttidning för någon tid sedan innehöll angående ett samtal, som för-

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

des i den delen, som ligger öster om Elbe, mellan en lantdomare och en greve i orten, i vilket lantdomaren ursäktar sig för det otrevliga tilltag han måst göra sig skyldig till nämligen att döma sin interlokutör till ansvar för en förseelse, som han begått. Han ursäktade sig med: men lagen säger uttryckligen så och så, och alltså måste jag ju döma er. Men då invänder melankoliskt hans interlokutör: »Ja, kära amtsdomare, om man låter sig påverkas av lagen, så naturligtvis. Det var något av den uppfattningen som kom fram uti friherre Gripenstedts anförande, och min förhoppning är, att det skall dröja länge, innan den vinner insteg i detta gamla land.

Herr Trygger: Herr talman! För min del får jag erkänna, att jag varit av den meningen, att Kungl. Maj:ts förslag icke borde bifallas. Vid remissdewatten tillät jag mig att fästa uppmärksamheten på denna antimilitaristiska propaganda och uttalade en förhoppning, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att hämma den. Så kom detta förslag, och jag får säga, att jag blev ganska besviken. Det föreföll mig, som om man i själva verket ifall man sloge sig till ro vid vad som här bjöds från Kungl. Maj:ts sida, ej skulle vinna vad som vore erforderligt i denna synnerligen viktiga fråga. Om jag suttit i lagutskottet, hade jag troligen gjort som herr af Ekenstam, d. v. s. reserverat mig mot utskottets motivering, men i övrigt hade jag kommit till samma resultat som utskottet med avseeude å Kungl. Maj:ts proposition. Vad åter herr Holmdahls motion beträffar hade jag följt utskottets tillstyrkande. Emellertid, detta var min mening då. Sedan jag åhört debatten i dag, måste jag erkänna, att jag har ändrat mening. Jag har nämligen kommit till den uppfattningen, att det skulle alldeles missförstås, ifall vi handlade på det sätt, som jag ursprungligen ansåg vara det riktiga, ty anledningen till att jag ville förkasta det kungl. förslaget var ju den, att jag önskade på ett tydligt sätt giva uttryck åt min uppfattning, att det som därmed kunde vinnas vore för litet, mindre än vad som vore erforderligt, men efter vad som här har förekommit skulle ett avslag, såsom ock herr Thyren gjorde gällande, utan tvivel uppfattas så, som om vi underskattade faran för landet av den antimilitaristiska propagandan. Något sådant kan jag tydligen ej vara med om, och jag vill säga, att vad som ytterligare styrkt mig i att övergiva min ursprungliga ståndpunkt har varit det, att ehuru vi i allmänhet få höra många lärda juridiska anföranden framför allt från vår expert på så många juridiska områden, vi dock ej funnit, att han kunnat giva någon som helst antydning om, huru han tänkt sig, att vi skulle kunna motverka denna antimilitaristiska propaganda. Det finnes sålunda från den andra sidan, det håll som han representerar, ej ens den minsta anvisning på något annat medel än det, som nu är i fråga, ja, jag fick rent av den uppfattningen, att man på det hållet är absolut ovillig att över huvud taget göra någonting för det ondas bekämpande. Vid sådant förhållande

gäller det för oss att ej låta landet vara i ovisshet därom, att vi fortfarande hålla fast vid nödvändigheten av, att något skall ske, och vi giva, lät vara ett svagt, uttryck åt denna uppfattning genom att rösta för Kungl. Maj:ts förslag. Jag ber att få instämma i det yrkande, som är gjort av herr Dahl.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.*

(Forts.)

Herr Lindblad, Anders: Herr talman, mina herrar! Om det till en början under denna debatt rädde någon tvekan om utgången av densamma, så råder det väl ej någon ovisshet nu. Jag är fullständigt på det klara med, att denna kammare kommer att bifalla Kungl. Maj:ts förslag och även den Holmdahlska motionen. Herr justitieministern framhöll i sitt anförande, att regeringen här hade känt det som en plikt att framkomma med ett förslag, och den hade därvidlag icke tagit någon som helst hänsyn till, hurvida det ena eller andra partiet ville ställa sig bakom detsamma, men märkvärdigt nog värdjade dock justitieministern emot slutet av sitt anförande särskilt till *högern* att här ställa sig bakom regeringen, och det har sedan skett. Alla de olika talarna från högerhåll ha ju gjort det. Herr Thyren och herr Clason begagnade till och med tillfället att framföra sina ursäkter för att de för ett par dagar sedan uppträdde, om jag så får säga, »wie ungezogene Kinder» gent emot justitieministern. För min del tror jag, att man överskattar betydelsen av den antimilitaristiska propagandan. Jag tror, att man intalar sig själv, att denna propaganda är något så förskräckligt, under det att den i själva verket ej är något, mot vilket särskild lagstiftning behöves. Den är ett övergående fenomen, som så småningom kommer att försvinna, men den har naturligtvis också sina rötter, och det kanske djupt, långt borta i tiden. Jag tror, att man kan söka denna aversion mot militarismen här i landet ända vid tiden för våra stora krig, då folket led förskräckligt. Den tiden lämnade nog kvar åtskilligt, som sitter fast ännu hos stora delar av de mindre bemedlade folklagren, men ej mindre har de senaste 20—30 årens politiska utveckling i vårt land bidragit till att framskapa den stämning, som tager sig uttryck i denna antimilitaristiska propaganda. Jag vill erinra om, hur dessa från rösträtten utestängda i vårt land i många, i tiotals år kämpade för att få sin medborgerliga rätt, och det är alldeles uppenbart, att det under den tiden hos dessa breda folklager skapades en misstämning, som blev större i samma mån, som man vägrade dem rättigheter men pålade dem ytterligare bördor. Här har man efter mitt sätt att se nog att söka anledningen åtminstone till stor del, till den propaganda, som förts. Om nu emellertid det förslag skulle bli lag, som här föreligger, så skulle därav utan tvekel ej blott de träffas, som bedriva en slags, om jag så får säga, klumpig propaganda mot militarismen, utan även sådana komme nog att få vidkännas lagbestämmelserna, som bedriva en mera ideell propaganda för att hos de breda folklagren skapa stämning för freden. Ty det lär väl ingen bestrida, att skola vi nå fram till fred mellan folken, så måste vi ha fram fredstanken, då måste vi

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

vända oss mot militarismen, sådan som den framträder, och sådan som den i särskilt detta ögonblick framträder för oss i all sin förskräcklighet.

Nu framhöll en av högerns talare, herr af Ekenstam att han länge väntat på ett förslag, som skulle göra slut på denna fara för landet. Man anser sålunda, att denna antimilitaristiska agitation av några få ungdomar är så pass farlig för landet, att det verkligen behöves särskilda åtgärder i lagstiftningsväg för att hindra, att landet råkar i fara. Jag kom just att erinra mig, när jag hörde herr af Ekenstam, vad som tilldragit sig just nu under kriget och som vi säkerligen alla, var i sin stad, ha ansett kunna innebära fara för landet, nämligen det jobberi, som har ägt rum med de krigförande länderna och av personer, som alls ej tillhöra dem, vilka bedriva antimilitaristisk propaganda och jag undrar verkligen, om ej dessa jobbare ha gjort mera för att skada landet, ha ställt det inför en större fara än vilken som helst antimilitaristisk agitator, som kanske på ett klumpigt och dumt sätt fört fram de meningar, som han velat få fram, men ej kunnat föra fram i en anständig form. För min del tror jag, att så varit fallet och att det snarare förelegat skäl att gent emot dem vidtaga åtgärder än emot dessa ungdomar.

För min del kan jag som sagt ej vara med om lagen därför, att jag tror, att den är fullkomligt obehövlig. Den propaganda, som pagått, har sin naturliga förklaring, men jag är övertygad om, att den så småningom kommer att försvinna åtminstone i sin hittillsvarande form, och vilken form lagen avser att komma åt. Ty det är ju dock inte meningen att träffa även annan propaganda, som håller sig inom lagliga gränser, och som över huvud taget endast avser, att föra fram ideella meningar! Som sagt, lagen är fullständigt obehövlig och därför skall jag, herr talman, be att få yrka avslag på densamma.

Herr Alexanderson: Det var ett ganska intressant resultat, till vilket den här debatten nyss förde, särskilt genom ledarens för högerpartiet anförande. I den kungl. propositionen har icke, såsom redan anmärkts, anförts några siffror eller någon annan utredning, som kan giva anledning att antaga, att lagen skulle få någon effektivitet. Och det har även varit lagutskottets enhälliga uppfattning, att så ej skulle bli förhållandet. Den har kommit till uttryck i dess utlåtande, och åtskillig kritik på denna punkt har i dag under debatten vidare framförts. Herr statsrådet har icke haft någon vederläggning att prestera mot kritiken. Talare efter talare även från högerpartiet ha uppstått och vittnat, att enligt deras mening lagen ej kunde anses nämnvärt effektiv. Slutligen konstaterades detta även av herr Trygger och konklusionen blev den att lagen borde antagas! Varför? Jo, säger herr Trygger, därför att hans ärade meningsmotståndare inom kammaren icke ha kunnat uppvisa något annat medel att bekämpa denna propaganda med. Sålunda: därför att vi icke ha kunnat uppvisa

något annat medel finna herr Trygger och hans meningsfränder sig nödsakade att taga en lag, om vars ineffektivitet de äro övertygade. Om nu herr Trygger anser det vara så högviktigt, att sådana medel uppfinnas, så synes det mig, att det med större skäl kunde vara vi, som kastade den frågan tillbaka till honom och hans parti. När man gick till den kungl. propositionen och fann, att den ej var tillräckligt effektiv, varför har man då ej föreslagit några andra medel? Övertygelsen om, att vissa sådana medel, som man skulle önska, ej kunnat vinna andra kammarens bifall, kan ju tydligen ej hava spelat någon roll efter de bravorop, som hälsade herr statsrådets anförande, vari han sade, att den synpunkten ej fick inverka på beslutet!

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Herr Trygger: Jag skall ej förlänga debatten, men jag kan ej underlåta att fästa kammarens uppmärksamhet på en sak, ifall ej herrarne märkt den själva, vilket jag förmodar att ni gjort, nämligen att herr Alexanderson ej riktigt återgav vad som blivit sagt i denna punkt. Ty jag har ej sagt, att lagen skulle sakna effektivitet, utan jag har endast sagt, att den enligt min uppfattning ej vore *tillräckligt* effektiv. Det är en stor skillnad mellan dessa saker. Vidare är det felaktigt, såvitt jag har åbört debatten riktigt, att ej här skulle ha gjorts gällande skäl för att en viss och enligt mångas mening rätt stor effektivitet verkligen skulle följa en lagstiftning sådan som denna. Betydelsen av densamma är ju påpekad av herr krigsministern, som yttrade sig därom och nämnde, att man inom militära kretsar anser, att denna lag skulle kunnat göra mycket stor nytta. För övrigt, det är alldeles likgiltigt, hur man kommer till det slut, som var och en anser vara det riktiga? Huvudsaken är, att man följer den uppfattning, som man slutligen anser såsom den rätta, och för min del tvekar jag ej alls att erkänna, att jag förut av det materiel, som då förelåg för mig, fick en uppfattning, som jag numera ej kan vidhålla, sedan här gjorts gällande nya skäl. Följaktligen tvekar jag ej att fortfarande hemställa om bifall till herr Dahls yrkande.

Herr statsrådet Hasselrot: Herr talman, mina herrar! Endast två ord, båda till herr Alexanderson!

Herr Alexanderson talade i detta sammanhang om politiska brott. Jag protesterar emot, att man kallar den svensk, som söker förmå en soldat att svika sin plikt, för politisk förbrytare.

Herr Alexanderson frågade, om jag verkligen trodde, att fäderneslandet svävade i en sådan fara, därest detta förslag nu icke antoges av riksdagen. Jag svarar: jag icke endast tror, utan jag är fullkomligt övertygad om att fäderneslandet skulle sväva i en synnerligt stor fara, därest ej andra åtgärder vidtoges mot den antimilitaristiska propagandan och mot de indiciplinära företeelserna inom armén och flottan än dem, som nu kunde vinna godkännande av herr Alexanderson och hans meningsfränder. Väns- tern har ridit fort sedan 1906.

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

Herr Karlsson K. G.: Gent emot herr justitieministerns sista ord skall jag be att för min ringa del få säga, att om man ej tänker möta denna propaganda med andra medel än lagar av det slag, som här föreslagits, så kanske också fosterlandet kommer att sväva i fara. Man skall ej bara, som man gjort under hela denna diskussion vrida om saken och lägga den så, som om här vore fråga om ett större eller mindre intresse för fosterlandets bästa. Det är oberättigat i allra högsta grad, och för min ringa del ber jag att få uttala en bestämd protest däremot.

Jag har varit med i snart 20 år i riksdagen, men aldrig har jag under denna långa tid hört ett lagförslag så illa medfaras av dem, som dock säga, att de vilja taga detsamma. Det är mycket möjligt att herr Trygger med några finare distinktioner kan komma ifrån, att han har underkänt lagen; men nog fick jag, som i avseende å det juridiska visserligen endast är lekman, det intrycket, att herr Trygger liksom herr af Ekenstam, herr Petersson i Lidingö villastad, herr Tisell, herr Pettersson i Bjällbo och herr Gustafsson i Örebro underkänt detta lagförslag men likväl rekommenderar det till antagande. Jag tror ej, att man kan komma ifrån det förhållandet. Samtidigt säger herr Trygger försmädligt, att om ej detta förslag är så bra, så borde väl den lärde juridiske experten på den liberala sidan kunna förmå åstadkomma något bättre. Den där lilla spetsigheten skulle, föreställer jag mig, lika väl kunna vändas mot herr Trygger själv eller mot den, som i ännu högre grad uppträtt som juridisk expert och som i dag så livligt försvarat det förevarade lagförslaget.

Jag skall erkänna, att när jag första gången hörde herr Trygger här i kammaren yttra sig angående behovet av åtgärder mot den antimilitaristiska propagandan så tänkte jag, att det kanske kunde ligga något i det, men jag senterade ännu mera att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet med en viss försiktighet — så fattade jag det åtminstone — mottog den uppmaning som herr Trygger ställde till honom. Men om jag vid någon tidpunkt har svävat i någon ovisshet om, hur man skulle ställa sig till lagförslaget i fråga, så får jag säga, att herr friherre Gripenstedt hos mig borttog varje tanke på att gå med på något liknande. Det ideal, som föresvävade honom, föreföll mig vara, att den här lagstiftningen egentligen borde överlämnas åt militären. Därhän hoppas jag, att vi icke skola komma. Jag ber, herr talman, att få instämma i herr Alexandersons yrkande.

Herr Lindley: Herr talman! Jag hade tänkt, när jag begärde ordet i en föregående fråga, att yrka bifall till ett av våra partivänner i andra kammaren framställt krav på ökat straff för dessa jobbare, som profitera på den samhällliga nöden. Jag anser det vara lönlöst att söka vinna första kammarens majoritet för sådant förslag, denna majoritet, som ju alltid är ovillig att vara med om stränga straff för dylika förseelser. Däremot är man mycket villig att försöka skärpa straffen, då det gäller åsiktsförbry-

telser. Här föreligger ett nytt dylikt försök att skärpa straffet, men resultatet härav blir bara det, att åsiktsförbrytelser ej kunna förhindras genom straffskärpningar.

Till alla de skäl, som förut blivit framställda för avslag, ber jag att få lägga ytterligare ett. Jag har nämligen kommit till den uppfattningen, att det av majoriteten i lagutskottet godkända stadgandet är ingenting annat än en fullständig kautschukparagraf. Jag skall försöka klargöra vad jag menar därmed. Det står nämligen så: »Där någon i annat fall, än nu är sagt, inför samlad krigsfolk eller då värnpliktiga, som icke äro krigsmän, på grund av värnpliktslagen äro samlade, muntligen eller i skrift, den han utspritt eller utsprida lätit, söker upphetsa till ovilja mot krigstjänsten eller uppväcka hat mot det militära befälet eller eljest undergräva krigslydnaden, vare lag som i 3 mom. sägs.» Vad menar man med krigstjänst? Av vad herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet yttrade framgick det, att de nu föreslagna åtgärderna voro riktade mot försök att förhindra värnpliktiga att fullgöra vad de enligt värnpliktslagen äro skyldiga till, men detta ord »krigstjänst» tyckes sträcka sig ännu längre. Vi skola komma ihåg, att vi ha mera krigsmanskap, än som absolut kommer in under värnpliktslagen. För flottan exempelvis ha vi folk, som värvas direkt. Låt oss antaga, att det skulle vara en del missförhållanden vid flottan. Någon tidning skulle skriva en artikel om detta och kanske säga, att förrän dessa missförhållanden voro ändrade, så borde ingen söka värvning dit. Ja, då skulle det vara ett avrådande från att taga tjänst vid flottan och skulle säkerligen hemfalla under den här bestämmelsen och kunde sålunda föranleda åtal och kanske straff. Nu frågar ju denna lag ej efter, huruvida det funnits skäl för en sådan framställning eller ej, utan lagen straffar endast på grund av, att det föreligger ett brott mot lagparagrafen. Endast detta visar ju, att man ej grundligt övervägt frågan om denna lag och dess verkningar, och jag tror ej, att man på så pass lösa boliner skall antaga en sådan lag, som här föreslagits. Jag yrkar alltså bifall till den av herr Lindhagen och herr Alexanderson m. fl. framförda reservationen.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)*

Herr Trygger: Herr talman, mina herrar! Jag har icke begärt ordet för att bemöta vad den siste ärade talaren yttrade i själva den föreliggande frågan, utan jag vill helt och hållet överlåta åt herr Alexanderson och talarens övriga meningsfränder att tillgodogöra sig resultatet av vad han i den delen gjort gällande. Men jag har begärt ordet för att inlägga en gensaga mot ett uttalande, som den ärade talaren gjorde. Jag har visserligen flera gånger funnit, att den ärade talaren tillåtit sig uttryck, som hade bort bemötas från den sida, jag tillhör, men jag har icke brytt mig om det, därför att jag varit övertygad om, att det icke varit så illa ment, som det lätit, och att det möjligen kunnat förklaras av den snabbhet varmed talaren i allmänhet gjorde sina uttalanden. Då han emellertid nu tillåtit sig att säga, att majoritetspartiet i

Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.
(Forts.)

denna kammare hade för vana att ställa sig hindrande i vägen mot en lagstiftning mot jobbare och andra dylika skojare, då måste jag på det allra kraftigaste protestera. Var god, herr Lindley, och kom fram med bevis för ett dylikt påstående. Även det allra minsta indicium, så obetydligt att varje domstol skulle förklara, att det ingenting betydde, skall jag godtaga såsom fullt bevis.

Det var endast detta jag ville säga.

Herr statsrådet Hasselrot: Herr talman! Endast ett par ord med anledning av herr K. G. Karlssons yttrande, som smärtrade mig. Han syntes hava fått den uppfattningen, att jag eller någon annan talare här i kammaren skulle hava vägrat dem, som nu ämna rösta mot förslaget, rätt att kallas fosterlandsvänner. Detta har naturligtvis icke varit någons mening, och något yttrande i den riktningen har ej heller fällt. Jag vet, att alla mina motståndare här i dag älska fosterlandet precis lika mycket som jag själv. Jag endast beklagar, att vi icke hava samma uppfattning om vad som bäst gagnar fosterlandet.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av de yrkanden, som därunder framställdes, propositioner komme att göras beträffande var och en av de olika punkterna i föreliggande utlåtande.

Härefter yttrade herr talmannen, att beträffande punkten 1 yrkats: 1:o) av herr *Dahl*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, att i slutet av den föreslagna lagen tillades ett stycke av samma lydelse som sista stycket i Kungl. Maj:ts förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 14 § strafflagen, dels ock 2:o) att kammaren skulle avslå utskottets hemställan och antaga det förslag, som innefattades i den av herrar Lindhagen och Alexanderson m. fl. vid punkten avgivna reservation.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande punkt hemställt samt vidare enligt nämnda två yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan med den av herr Dahl föreslagna ändring vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det under 2:o) här ovan upptagna yrkandet, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad lagutskottet hemställt i punkten 1 av sitt utlåtande nr 53 med den av herr Dahl föreslagna ändring, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den av herrar Lindhagen och Alexanderson m. fl. vid punkten avgivna reservation.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 46.

*Lagförslag
om förbud för
vissa personer
att vistas å
garnisonsort
m. m.*

(Forts.)

Vidare gjordes jämlikt de i avseende å punkten 2 framställda yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare därpå att kammaren skulle antaga Kungl. Maj:ts föreliggande förslag till lag om förbud för vissa personer att vistas å ort, där avdelning av krigsmakten är förlagd; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

På framställning av herr talmannen beslöts, att behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och bordlades:

konstitutionsutskottets utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 21 § 2 mom. i förordningen om kommunalstyrelse på landet m. m.; samt

andra särskilda utskottets memorial nr 5, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande särskilda utskottets nr 2 utlåtande nr 1 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående anskaffande av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (hästutskrivningslag), dels ock i anledning av samma proposition väckta motioner.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § 1, 3, 4, 5, 8 och 9 mom. samt 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin;

nr 135, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin, dels ock därmed sammanhängande motioner;

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av bestämmelserna för brännvin och sprit m. m. i rubrikerna 183—185 i gällande tulltaxa;

nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till ändrad lydelse av 42 § 2 mom. i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket; samt nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 9 § i förordningen den 15 december 1914 om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående eller upplåtande i vissa fall av mark från kronoegendomar;

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upphörande av ett staden Karlstad beviljat privilegium i fråga om skyldigheten att bygga och underhålla bro över Klarälvens västra älvgren vid nämnda stad;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till Kopparbergs köping av vissa delar av gruvingenjörsbostället Stora Gården nr 1 och Stortorp nr 1 i Ljusnarsbergs socken av Örebro län;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående till Eskilstuna stad av kronan eventuellt tillkommande rätt till visst område av den så kallade Västermarken; samt

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 152 angående val av riksdagens justitieombudsman och hans efterträdare; och

nr 155, angående val av riksdagens militieombudsman och hans efterträdare;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 153, för t. f. expeditionschefen i civildepartementet m. m. V. E. O. Petrén att vara riksdagens justitieombudsman;

nr 154, för hovrättsrådet m. m. G. Appelberg att vara riksdagens justitieombudsmans efterträdare;

nr 156, för häradshövdingen m. m. A. R. Östergren att vara riksdagens militieombudsman; samt

nr 157, för häradshövdingen m. m. friherre B. C. Cederström att vara riksdagens militieombudsmans efterträdare.

Justerades sexton protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 4,48 e. m.

In fidem
A. v. *Krusenstierna*.
